

FORUM

FIKİR MEYDANIDIR

ONBEŞ GÜNLÜK TARAFSIZ SİYASET İKTİSAT KÜLTÜR DERGİSİ

15 Ağustos 1957 — 60 Kuruş — Cilt VII

Sayı: 82

Tel : 27531 — Posta Kutusu 131, Ankara

İÇİNDEKİLER

DIŞ MÜNASEBETLERİMİZDE YENİ BİR YÖN MÜ? 1

ONBEŞ GÜNÜN NOTLARI :

İşbirliği Tebliğleri; Açılış Merasimlerinden sonra; Nasihatsız Dolarlar; 51,5 Milyonluk İthalâta Dair Karar; Eğitimde Kemiyet ve Keyfiyet; Turizmde Garip İnkişaf; Bir Faaliyet Raporu; Üçyüz Altmış Derece; Hindistan'da Plânlı Gelişme 3-7

İŞBİRLİĞİ DERHAL GERÇEKLEŞMELİDİR Doç. Dr. Muammer AKSOY
Doç. Dr. Müneci KAPANİ 8

İNCELEMELER

Milletvekilinin Sorumsuzluğu
Dr. Muammer AKSOY 10
Köy Kalkınmasının Esasları
Kemal KARPAT 12

Plânlama Tarihçesine Müteallik Notlar Dr. Osman OKYAR 14
Az Gelişmiş Memleketlerde Para ve Maliye Politikası ... Karl İVERSEN 16

FORUM'un İKTİSADİ MÜŞİRLERİ :

Son İktisadî Gelişmeler 18-19

OKURLARIN FORUMU :

Muhalefetin İşbirliği (K. Kozan); Seçim İçin Vatandaş Neler Düşünüyor (İ. Özgen); Eğitimde Siyasî İstismar (Sayan); Köy Dâvamız ve Hakikatler (Z. Büyüktanır) 20-22

KÜLTÜR ve SANAT :

Eğitimde Araştırmannın lüzumu
Cemal YILDIRIM 23
Sait Faik Armağanı Yahut Kaybeden Kazanıyor Bekir ÇİFTÇİ 24
Zencilerin Kaderi ... Ahmet OKTAY 26

Dış Münasebetlerimizde Yeni Bir Yön mü?

Son zamanlarda basında Sovyetlerle iktisadî müzakereler yaptığımızda dâir çıkan havadisler, seçimlerin yaklaşması dolayısıyla hususî bir mânâ kazanmaktadır. Keza Kıbrıs meselesinin hükümet için fazla ümit uyandırmıyan bir safhaya girmiş olması da, evvelâ ticaret heyetleri ve kültür heyetleri temasları ile başlayan yakınlaşmanın, siyasî sahaya da sirayet edip etmiyeceği sualini akla getirmektedir.

Hükümet iktisadî sahada bir başarı kazandı mı, bunun şerefini, belki de kısmen haklı olarak, kendi dirayetli idaresine hamletmektedir. Fakat, ne zaman bir başarısızlık meydana gelmiş,

ma'kûs bir neticeyle karşılaşılırsa, bunun sebebi hükümetin icraatından müstakil bâzı sebeplere atfedilmiştir. Memleketteki sıkıntı (hükümetin bunu kabul ve ikrar ettiği çok müstesna hallerde) hükümet sözcülerine göre, yağmurların az yağmasından, veya hut da, eski yıllara nazaran dış yardım daha da geniş yapılmış olsa bile, zengin dostlarımızın bize kâfi yardım yapmamlarından ileri gelmiştir. Türkiyenin bilhassa sıkıntı içinde bulunduğu bir devrede, bu sıkıntıyı başkalarının bize az yardım etmekte olmalarında bulmak, hükümet için, sorumluluktan kolay kurtulma yollarından bi-

ridir. Türkiye'ye yardımın artırılması için, ilmi metodlarla, mantıki ve mukni delillerle, yabancılardan anladığı ve alıştığı lisanla müzakerelerde bulunma şıkkı yerine, «siz vermezseniz Rusyadan alınız» tarzında bir davranış Mısır vs. gibi iptidai zihniyetle idare edilen bir memleketin kaba ve beceriksiz bir şekilde istismara çalıştığı bir yol olmuş ve hiçbir netice vermemiştir. Ciddî ve vekarlı bir hükümetin böyle bir yola başvuracağı tasavvur edilemez.

Bununla beraber, Sovyetlerle iktisadî müzakerelerin yapılmakta olduğu haberlerinin verildiği bir devrede bâzı vakıaların hatırlanması ve gerek, ikti-

sadı gerekse siyasî münasebetlerimizi çevreleyen hudutların nelerden ibaret bulunduğunun vâzih bir şekilde ortaya atılması gerekir.

Evvelâ iktisadî münasebetlerimizin kısa bir tahlilini yapmalıyız. Son yıllarda Türkiye'de iç enflasyonun şiddet kazanması, mallarımızın yabancı memleketlerdeki fiyat nisbetlerini bozmuştur. Bu sebeple Türkiye yavaş yavaş serbest piyasalardan uzaklaşmış ve iki taraflı ticaret yollarına, kendi hareketi yüzünden sürüklenmiştir. Bugün demirperde ve Sovyetlerle ticaretimiz, dış ticaretimizin takriben dörtte biri civarındadır. Eğer iç enflasyonu durdurmaz, paramızın dış kıymetine realist bir kur üzerinden istikrar vermezsek, yavaş yavaş Rusya ve Demirperde memleketleriyle iki taraflı ticaret usullerine dayanan ticarî münasebetlerimizi arttırmaktan başka çare kalmıyabilir.

Bugün iki taraflı ticaretin bir avantaj teşkil edip etmediği hususunda oldukça sağlam bir kanaat teessüs etmiştir. Bu, şüphesiz hiç ticaret yapmaktan iyidir; fakat bu usülle iktisadî pazarlık gücü zayıf bir memleketin kazanç değil zarar ettiği bugün iktisat literatürünün temel bedahetlerinden biridir. Türkiye'nin bu yolla ticaretten kazanç temin etmediğini hükümet henüz idrak etmiş olmasa bile, halk ve iş adamı bunun farkına çoktan varmıştır. Pamuk ve tütün serbest piyasa fiyatlarından %20-30 fazlaya Demirperdeye satmak, fakat bunun mukabilinde serbest piyasa fiyatlarından %40 - 50 kadar yüksek bir seviyeden ithal malı getirmek, herhalde akıllı bir dış ticaret politikasına delâlet etmez.

Bincanaleyh kısa vadeli mülâhazalarla bile, iki taraflı ticarete müncer olacak bir ticarî münasebet yolunda ilerleme, isabetli bir hareket sayılamaz. Uzun vadeli olarak vaziyeti mütalâa edecek olursak, «Amerikanın vermediğini Rusya bize verir» deyip kendimizi aldatmamamız gerektiği daha iyi meydana çıkar. Biraz ilerde temas edeceğimiz siyasî mülâhazalar bir tarafa, Rusya hiçbir zaman, batı âleminden almış olduğumuz yardım hacminde ve akıllı bir devlet idaresi kurduğumuz takdirde bekleyebileceğimiz müzaheret ölçüsünde bize yardım yapacak durumda değildir.

Bir kere Sovyetlerin dünya ticaretinde işgal ettikleri mevki, millî gelirlerinin dış yardıma imkân verecek payı Amerika'ninkinden fersahlarla geridedir. Rusya Demirperde, Çin ve bâzi stratejik mahiyetteki nötralist memle-

ketlere yapmakta olduğu yardımları esaslı bir şekilde azaltmadan Türkiye'ye hiçbir zaman batı âleminden gelmiş olan hacimde bir yardımda bulunma gücüne sahip değildir. Bunu idrak edebilmek için Amerika'nın 400 milyar doları aşan millî geliri ile yılda 20 milyara yaklaşan ihracat hacmini ilk hamlede hatırlamak icabeder. Sovyetler dış yardımlarında karşı tarafın ağır siyasî tavizlerine daima dikkat ederler. Yaptıkları yardım, meselâ Afganistan'da Kâbil şehrinin sokaklarının asfaltlanması ve kaldırım yapılması gibi, gösteriş ve propaganda kıymeti yüksek sahalara hasredilmek temayülündedir. Hindistan'da olduğu gibi, nötralizme mütemayil bir halk efkârına, iktisadî gelişmesinde Rusya'nın da payı bulunduğu intibamı verdirebilmek için düşük faiz ve uzun vade ile demir ve çelik fabrikaları kurma tekliflerinde buldukları da görülmüştür.

Sovyetlerden iktisadî yardım meselesi üzerinde düşünürken şimdiye kadar batı âleminden ve Amerika'dan almış olduğumuz yardımların hacmi üzerinde bir lâhza durmamızda fayda vardır. 1949 yılındanberi Türkiye'ye muhtelif şekillerde iktisadî yardım olarak yapılmış olan meblâğın tutarı bu yılın başına kadar 627 milyon dolar olmuştur. Bu, bizim paramızla resmî kurdan 1 milyar 756 milyon Türk lirası eder. Her yıl buna ilâveten askerî malzeme yardımı, karşılık paralar hesabından millî savunma bütçesine aktarılan meblâğlar ve nihayet enfastrüktür şeklinde Türkiye'de yapılan masraflar karşılığı ödenen paralar hesaplanacak olursa her yıl iktisadî yardım dışında Türkiye'ye 1 milyar Türk lirasına yakın bir meblâğın verilmekte olduğu neticesi çıkar. Meselâ, Bütçe gerekçesinden öğrendiğimiz gibi içinde bulunduğumuz sene esnasında Türkiye'ye yarım milyar liradan fazla bir malzeme yardımı yapıldığı, 100 milyonu oldukça aşan bir enfastrüktür harcaması yapıldığı ve nihayet her yıl 200 - 300 milyonu bulan karşılık paralarının millî savunmaya aktarıldığı düşünülecek olursa bu neticeye kolayca ulaşabiliriz.

Diğer taraftan Türkiye'ye son yıllarda yapılan Amerikan yardımları, dünyanın diğer yerlerinde yardımlar kısıldığı halde azalmamış bil'akis artmıştır. 1953 yılında 57 milyon dolar olan bu yardımlar, 1954 yılında 79 milyon, 1955 yılında 134 ve 1956 yılında 130 milyon dolara çıkmıştır. Buna rağmen Türkiye'nin sıkıntıları devam

etmekteyse, bunu herhalde azalan bir yardıma atfetmek insaflı bir hareket olamaz. Fakat biz şu kanaatteyiz ki, işlerimizin düzeltilmesi mes'uliyetinin esas itibariyle kendimizde bulunduğu hakikatinden hareket eder, ona göre, ilmin ve seviyeli devlet idaresinin icabettiği tedbirleri alırsak, dostlarımızın hiç olmazsa güç bir devre esnasında, şimdikinden de daha geniş olarak yardımımıza koşmalarını bekleyebiliriz.

Sovyetlerle iktisadî münasebetlerimizi artırırken, bunun ister istemez mücer olacağı siyasî akislerini ve neticelerini de düşünmek zorundayız. Rusya ile aramızdaki siyasî münasebetleri iki taraflı olarak bir çırpıda halledebileceğimiz hususu bir hayalden ibarettir. Bugün dış münasebetler örgüsü o hale gelmiştir ki, İngiltere'nin bile Rusya ile aralarındaki meseleyi iki taraflı olarak halletme imkânı artık bahis konusu değildir. Rusya ile aramızdaki siyasî meseleler, mensup olduğumuz savunma sistemi, siyasî ve askerî ittifaklar manzumesi içinde halledilebilecek cinstendir. Rusya mensup olduğumuz Atlantik câmiası devletlerine yaklaşma tecrübeleri yaparken, karşı tarafa bu hususu unutturmaya çalışmıştır. Bu suretle her bir âza ile iki taraflı müzakere zeminini aramak suretiyle, Rusya karşısında yegâne pazarlık gücüne sahip bir sistemin tesanüdünü zayıflatma taktiği gütmüştür. Bugün, Türkiye Atlantik Câmiası içinde gerek maddî ve askerî menfaatleri bakımından, gerekse benimsediği mânevi kıymetler ve idealer bakımından en sadık ve kararlı memleketlerden biridir. Yalnız bu vakıa bile, Türkiye'nin siyasî tâviz pahasına Rusya'dan önemli bir iktisadî yardım görmesine imkân bulunmadığını hatırlatan bir hâdisedir.

Netice itibariyle şunu belirtmek yerinde olur ki, zaman zaman külliyetli miktarda Amerikan yardımının geleceği yolunda şayialar çıkartmaktan hususi bir maksat güdenler, bugün bu şayiaların artık her türlü ikna kabiliyetini denemiş olabilirler. Seçimler arifesinde başka bir istikametten yardımın temin edileceği şayiaları, inandırıcılık bakımından ne derece zayıf olsa da millî menfaatler bakımından o nisbette de zararlıdır. Türkiye ancak akıllı bir devlet idaresiyle ve yalnız bu sayede mümkün olabilecek daha geniş ölçüde bir dış yardım ve müzaharetle, bugünkü sıkıntılardan kurtulabileceğine emin olmalıdır.

Onbeş Günün Notları

İşbirliği Tebliğleri

Son iki hafta zarfında muhalefet partileri arasındaki seçim işbirliği konusunda umumiyetle müsbet inkişafların kaydedildiğini görmüş bulunuyoruz.

Gerçekten, Hürriyet Partisi Genel İdare Kurulunun 5 Ağustos ve Cumhuriyetçi Millet Partisi Genel İdare Kurulunun 6 Ağustos tarihlerinde yayınlanan tebliğlerinden sonra, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı da 8 Ağustos günü yayınlanan bir demeçte bulunmuştur. Bu notta bu vesikaları tahlil etmek istiyoruz.

Hürriyet Partisi Genel İdare Kurulunun tebliği, aynı partinin 1956 Ağustosunda vermiş olduğu muhtıraya nisbetle birçok bakımlardan işbirliğinin tahakkuku yolunda ileri bir adım teşkil etmektedir. Filhakika, bu tebliğin tetkikinden anlaşıldığına göre, Hürriyet Partisi, işbirliğinin amelî esaslarının şunlar olmasını teklif etmektedir:

1 — Her üç muhalif partinin bir Kurucu Meclis fikri etrafında birleşerek seçimlere girmeleri, yani seçmenlere, Yeni Meclisin Anayasasının tādili işini bitirdikten sonra kendi kendisini feshedeceğinin taahhüd edilmesi;

2 — Hiçbir muhalif partinin milletvekilliği adaylıklarının tesbitinde, ileride Mecliste mutlak ekseriyeti sağlayacak bir formül üzerinde ısrar etmemesi.

Görülüyor ki Hürriyet Partisi geçen Ağustos muhtırasındaki esaslara nisbetle şu hususlardan vazgeçmiştir.

1 — Kurucu Meclisin āzami 1,5 yıl çalışması. — Hür. P. nin son tebliğinde, Kurucu Meclisin Anayasayı tādil vazifesini ne zaman bitirmesi gerektiğine dair hiçbir kayıt konmamasına bilhassa dikkat edildiği nazarı dikkati celbetmektedir.

2 — Cumhurbaşkanı ve Büyük Millet Meclisi Başkanının tarafsız milletvekilleri arasından seçileceğinin şimdiden taahhüd edilmesi. — Hür. P. nin

tebliğinde bundan da bahsedilmemektedir.

3 — Müstakillere %20 bir kontenjan ayrılması — Hür. P. nin tebliğinde bu husus da yer almamıştır.

Cumhuriyetçi Millet Partisinin tebliğinde de Kurucu Meclis fikri, Hürriyet Partisinin son tebliğindeki anlayışa tamamen müşabih bir tarzda yer almaktadır.

Buna mukabil, C. M. P. tebliğinde, hiçbir partinin Mecliste tam ekseriyeti sağlayacak şekilde aday gösterme iddialarından vazgeçmesi gerektiği hususu sarahaten yer almamıştır. Bununla beraber, C.M.P. Genel Başkan Vekilinin yapmış olduğu basın toplantısında, milletvekilliği adaylıklarının taksim şekli hakkında sorulan bir suale cevaben, «bu iş üç aşağı, beş yukarı hâledilir» demiş olması, meselenin amelî veçhesi hakkında şimdilik açıklamadığı bir formülü bulunduğunu da beyan eden C.M.P. nin, bu konuda da Hür. P. ile aynı fikirde olduğu neticesini çıkartmak, kolaylıkla mümkündür.

Kanaatimizce, gerek Hür. P., gerek C.M.P. bu tebliğleriyle meseleyi müsbet bir tarzda ele aldıklarını göstermiş bulunmaktadırlar.

C.H.P. Genel Başkanı ise verdiği demeçte, Hür. P. ve C.M.P. nin mutabık buldukları Kurucu Meclis fikrini tereddütle karşıladığını ifâde etmiştir. C.H.P. Genel Başkanının, Anayasayı tādille görevli bir Meclisin bu vazifesini tamamlar tamamlamaz kendi kendini feshedecek bir Meclis olması yani kısacası bir Kurucu Meclis olmasını fikrini esasından cerhetmeye çalışmadığını görüyoruz. Genel Başkanın üzerinde durduğu husus daha ziyade pratik noktalar. C.H.P. Genel Başkanı, üç muhalif parti cephesinin seçimlerde Anayasayı tādil için gerekli 2/3 ekseriyeti sağlayamaması ihtimaline binen Kurucu Meclis taahhüdüyle seçmenle-

rin karşısına çıkmakta fayda mülâhaza etmiyor.

Kanaatimizce, C.H.P. Genel Başkanının açıkladığı bu sebepler dolayısıyla değil; fakat, başka sebepler dolayısıyla Anayasayı tādil işini bitirir bitirmez kendi kendisini feshedecek bir Meclis yani bir Kurucu Meclis fikri üzerinde Hür. P. ve C.M.P. nin ısrar etmeleri doğru olmayabilir. Filhakika, yeni seçimlerden sonra teşekkül edecek olan Meclisin Anayasayı tādil etmekten gayri sair vazifeleri meyanında pek mühim bir görev olarak iktisadî istikrarı iade etmek de vardır. İktisadî istikrarın iadesi ise, bu mevzuda alınacak ve bazı zümreler tarafından gelmesi tabii olan mukavemetlerle karşılaşması mukadder tedbirlerin, partiler arasında efkârnumuniye önünde bir hoş gitme mevzuu hâline getirilmemesine bağlıdır. Bundan başka, yine iktisadî istikrarın iadesi, yabancı memleketlerle, konsolidasyon ve sair şekillerde akdolunacak kredi anlaşmalarının yapılmasına geniş ölçüde bağlı olacaktır; bu anlaşmaların akdedilebilmesi ise, yabancı Devletlerin Türkiye'de uzunca bir müddet Hükümet devamlılığının mevcut olacağına inanmalarına vabestedir. Bu sebeplere binaen, Hür. P. ve C.M.P. nin bu noktadaki vaziyetlerini, bundan böyle cereyan edecek üç parti arasındaki müzakereler esnasında tādil etmek hususunu teemmül etmeleri tavsiyeye şayandır..

C.H.P. Genel Başkanı son demecinde, herhangi bir partinin Mecliste mutlak ekseriyeti sağlayacak hesaplar yapmaması prensibi üzerinde hiçbir fikir dermeyeran etmiş değildir. Geçen Eylül ayında Hür. Par. nin muhtırasına Partisi adına verdiği cevapta C.H.P. Genel Başkanının, «rejim meselelerimiz son safhada karara bağlanıncaya kadar, (C.H.P. nin) kendisine münhasır bir iktidarı düşünmemekte» olduğunu bildirmiş olduğuna bakılırsa, Hür. P. ve C.M.P. nin riyazî bir eşitlik üzerinde ısrar etmeyişlerinin kendisini tatmin ettiği neticesini çıkarmak da mümkündür. Bu itibarla, biz, C.H.P. Genel Başkanının bu noktadaki sükûtunu, üç partinin bu husustaki görüşlerinin birbirine yakınlaşması şeklinde tefsir etmekte mahzur görmüyoruz.

C.H.P. Genel Başkanı, demecinin bir yerinde de şöyle diyor: «Anayasa tādilleri için şimdiden söylenebilecek esasları söylediğimizi zannediyorum. Anayasa tādili için daha fazla teferru-

at ve tafsilâta girişmenin mümkün olacağını sanmıyorum.» — Kanaatimizce, bu görüş doğru değildir. Filhakika, bir fikir partisinin, muayyen bir meseleyi gerçekleştirmek imkânı fiilen elinde olmadığı zaman dahi, memleket meseleleri üzerinde teferruatlı çalışmaları daha muhalefetteyken yayması elzemdir. Batılı mânâda siyasî partilerin en önemli görevleri de bundan başka bir şey değildir. Böyle yapıldığı takdirde, o partinin düşünceleri ve müstakbel icraatı efkârı umumiye tarafından bilinir, onlar üzerinde verimli münakaşaların cereyan etmesi imkân dahiline girer ve seçmen kütlesi o parti lehinde veya aleyhinde rey verirken âzamî aydınlık içinde bulunur. Geçen sayımızdaki başmakalede de izah edildiği veçhile, bu konuda da, C.H.P. Genel Başkanının teferruatından saydığı noktalar üzerinde üç parti arasında mutabakata varılması ve bunun ilânı, büyük kütlelere emniyet telkin etmek bakımından olsun, üç parti arasındaki bâzı ve himlerin izalesi bakımından olsun, pek faydalı olacaktır.

Bu mütalâalardan sonra şunu söyleyelim ki, herşeye rağmen, işbirliği dâvası müsbet inkişafı kaydetmiştir. C. M. P. nin 9 Ağustos günü yayınladığı ikinci bir tebliğe uyararak her üç muhalefet partisinin müzakere masasına oturmuş olmaları dahi bunu söyleyebilmek için kâfi bir sebeptir.

Bu müzakereler esnasında, partilerin, işbirliğinin gerek fikrî muhtevası, gerek amelî veçhesi hakkında, büyüklük iddialarına veya inatlara kendilerini kaptırmıyarak, mâkul ve münsif davranacaklarını ve her hâl ve kârda hâkimiyet iddialarını ve şahsî polemikleri terkedebileceklerini ummaktayız.

C.H.P. Genel Başkanı, demecinde, C.M.P. nin, işbirliği konusunda alınacak «prensip» kararlarını, yetkili olduğu nisbette Büyük Kongresine sunacağını - pek tabii olarak - bildirmiş olmasını, C.M.P. nin hareket serbestisini muhafaza arzusunun bir delili olarak kabul etmiştir. Kanaatimizce, C.M.P. Genel İdare Kurulu o kadar sarıh ve kat'î olarak işbirliği lehinde vaziyet almıştır ve efkârıumumiyenin bu husustaki müsbet baskısı okadar kuvvetlidir ki C. M. P. Büyük Kongresinin işbirliğinin tahakkukuna mâni olmaya kalkışması, tasavvuru güç uzak bir ihtimal olarak kabul edilmelidir. Kaldı ki Hür. P. de, seçimlere kadar Büyük Kongresini topladığı takdirde, keyfiyeti elbette oraya

götürecektir. C.H.P. için bu, daha kuvvetli bir lüzum ifâde eder, zira, işbirliği anlaşmalarının kolaylıkla işleme için Kurultay'ın, aday tesbiti hususunda Genel Merkezi gerekli yetkilerle tehziz etmesi zarureti sadece C. H. P. bakımından mevcuttur; zira, C.H.P. Merkez organlarının %20 aday gösterme yetkisi mevcut değildir.

Açılış Merasimlerinden Sonra

Başbakan ne zaman bir açılış merasimine çıkmışsa, arkasından Türk Milleti için çok ağır neticeleri olan bâzı işlere girişilmiştir. 1956 yazı başında basın ve toplantılar kanunundaki tâdillere tekaddüm eden tantanalı baraj ve santral açılış merasimleri hatırlardadır. Başbakan bu sefer de bir tura çıkarak temel atma merasimlerine iştirâk etti. Neticesinin ne olacağı hakkında şimdiden tahminlere girişilmiştir.

Temel atma merasimlerinde Başbakan seçimlerin yakın olduğunu teyid etmiş, hattâ seçim kampanyasına hangi dâvalarla gireceğini dahi ihsas etmiştir. Başbakan 1954 yılında kullandığı taktiği tekrar etme niyetinde olduğunu açıklamıştır. Bilindiği gibi bu taktik, bugün artık günlük lâtiye lisanımıza kadar girmiş olan «vatan sathı», «görlümemiş kalkınma», «şantiye haline gelen memleket», iktisadî kurtuluş savaşı» v.s. gibi ibarelerle anlatılmaya çalışılan, hükümetin iktisadî kalkınma gayretlerinin, kesif bir şekilde propaganda yağmuru ile memlekete yayılmasından ibarettir.

1954 seçimlerinde bu taktik çok iyi netice vermiştir. 1950 - 53 yılları arasında Türk iktisat tarihinde ilk defa görülen bir hızla iktisadî faaliyetin artışı millet olarak hepimizin gözünü kamaştırmış ve bunun şerefi iktidardaki hükûmete atfedilmişti. Fakat seçimin bitmesini takibeden yıllar, Türk ekonomisinin kronik bir zaf devresi olarak karşımıza çıkınca, iktisadî kalkınma ve gelişme konularındaki resmî edebiyat ikna kudretini çok fazla kaybetmiştir. Bu dergide muhtelif vesilelerle belirttiğimiz gibi, 1954 ten itibaren millî gelirimiz 3 sene arka arkaya düşmüş, millî refah ve ilerlemenin en sağlam ölçüsü olan ferd başına düşen ge-

lirlerin seviyesi de arka arkaya inmiştir. Hükümetin bunları görmezliğe gelerek eski propaganda itiyadlarını devam ettirmesi eski temalar üzerinde ısrarla durması, 1954 yılındaki silâhların bir hayli paslanmasına sebep olmuştur.

İktisadî istatistikler, gelir ve umumî istihsal düşüklüğü gösterirken Başbakan, el'an tarihimizde görülmemiş kalkınma sözünü tekrar etmektedir. Keza yapılan bir tahmine göre 1956 yılında yatırımların umumî seviyesi bir evvelki seneye nisbetle ehemmiyetli bir hacimde düşmüştür. Buna rağmen Başbakan, duraklamadan ilerliyen bir ekonomik bünyeden bahsetmektedir. Hulâsa 1954 - 57 devresi, daha evvelki devrede piyasaya sürülen propaganda temalarının, aynı şekilde ikna kudretine sahip olamayacağını açıkça göstermektedir.

Başbakan, bugün halkı tazyik altına alan iktisadî güçlüklerin geçici mahiyette olduğunu, bunların çok yakında erişilecek parlak başarılar hatırına katlanılması gereken fedakârlıklar olduğunu iddia ederek, propagandasında zayıf kalan gedikleri kapamaya çalışmaktadır. Bugünün iktisadî durumunun halk nazarında kötü intiba uyandırdığını hissederek, halkı gayri muayyen bir istikbalin parlak başarı vaatleri ile teselli etmeye çalışmaktadır.

İstikbale ait çizdiği iyimser tabloyu tamamlayabilmek için, daha evvelce de birkaç defa bu dergide belirttiğimiz gibi, hafıza ve muhayyilesinin erginliklerine dalarak bâzı hâdiseler ve vâkıalar hakkında yanlış ve hattâ gayri ciddi bâzı beyanlarda bulunmaktadır. Forum'un 15 Şubat tarihli 70 nci sayısında Başbakan'ın 1950 denberi yapılan yatırımlar bahsinde de basın toplantısında verdiği rakamların hakikatle ilgisi olmadığı, mevcut hesaplar ve kayıtlar muvacehesinde tam bir hayal mahsulü olduğunu belirtmiştik. Başbakan Kastamonu konuşmasında da, hiç bir ciddi ve sağlam esasa dayanmayan iki beyanda daha bulunmuştur.

Bunlardan birincisi iki sene evveline nisbetle Türkiye'de motörlü vasıtaların adedinin iki misli artmış olduğu sözüdür. Bu beyanı elde mevcut hiçbir resmî kaynak teyid etmemektedir. 1955 yılı başında otomobil, kamyon ve otobüs adedi, belediye kayıtlarına göre 65.520 idi. Bu rakam 1956 başında 71 bin 247 ye yükseldi, 1957 yılına ise motörlü nakil vasıtaları ithalatımız 1956

yılındakinden çok farklı değildir. Bu rakamlarla Başbakanın bahsettiği iki misli artış arasında oldukça büyük bir mesafe vardır.

Başbakanın ikinci bir beyanı da şöyledir: «İstihlâk rakamları elimizdedir. Bu rakamlar Türk milletinin 1950 ye nazaran üç misli istihlâk ettiğini, üç misli müreffeh olduğunu isbat etmektedir. Pek yakında bu rakamları ortaya koyacağız.»

Başbakanın bu rakamları yakında ortaya koyması çok enteresan bir hâdise olacaktır. Çünkü 30 sayılı İstatistik Bülteninde, Türk halkının istihlâk ve refah hacmini tâyin eden fert başına düşen reel gelirlerin şöyle bir seyir takibettiği gösterilmektedir:

1950 1951 1952 1953 1954 1955 1956
T. L. 434 487 514 556 489 519 510

1956 yılına ait rakam yapılan bir tahminden alınmıştır. Bu rakamlardan çıkan netice 1950 - 57 arasında yedi sene esnasında fertlerin istihlâklerini, yani hayat seviyelerini tahdit eden bir unsur olarak ferdi gelirlerdeki artış ancak %17 dir. Bu nisbetle Başbakanın bahsettiği üç misli artış arasında doldurulması imkânsız bir uçurum vardır. Yakında ortaya konacağını ilân ettiği rakamlar, başka bir netice gösterirse o zaman hakikaten buna «Kristof Kolombun Yumurtası» ndan da kuvvetli bir tâbir aramak icabedecektir!

Nasihatsız Dolarlar

Önemli Demokrat milletvekillerinden biri, memleketimizi ziyaret eden Amerikan ticaret heyetine çok mühim bir söz söylemiştir: «Bizim nasihatınıza değil, dolarlarınıza ihtiyacımız var!» Bu sözün önemli olduğunu bildirirken hakikaten ciddi bir beyanda bulunuyoruz. Çünkü bu bir zihniyeti ifade etmektedir.

Daha geniş tecrübeleri olan kimse-lerden elde edilen bilgiler, ders, nasihat ve birikmiş tecrübe olarak insanın lüzumsuz hatâları tekrarlamasını önliyen unsurlar arasındadır. Medenî insanın vasfı, bilgi yoluyla başkalarının tecrübelerinden istifade kabiliyeti olan bir mahlûk olmasıdır. Başkalarının tecrübesinden istifadenin yegâne yolu da istişaredir.

Memleket içinde siyasî hayatımıza

hâkim olan gelenekler insan münasebetleri kaideleri, şimdiki hükümet erkânı tarafından istişare, tavsiye, nasihat v.s. gibi birçok yollarla hatânın önlenmesini temin eden garantilerin tahrip edildiğini hiçe sayıldığını göstermektedir. Bize yardımda bulunan dost-milletlerin temsilcilerine, «bize para verin, nasihatınıza ihtiyacımız yok» demek, memleket içinde sayısız zararlara, ölçsüz ıstıraplara sebep olan bâzı muamele tarzlarının, milletlerarası münasebetlerde de tatbik edilmek istendiğini ifade eder.

Bu usûller nasıl memleket içinde netice vermemişse, dış âlemde de büsbütün millî menfaatleri baltalamaktadır. Bu zihniyet ve kafa ile hareket, bize hakikaten yardım etmeyi arzu eden yabancıları ürkütmekte ve zmektedir.

51,5 Milyonluk İthalâta Dair Karar

Mâlum olduğu üzere, Ticaret Vekâleti bir müddet evvel 51.5 milyon lira-lık ithalâta mukabil 75 milyon liralık ihracatı derpiş eden kararlar almıştır. Üç ay zarfında ithal edilmesi lâzım gelen malların kıymeti, en geç 15 Nisana kadar tahakkuk ettirilecek ihracat bedeli ile ödenecektir. İhracat bedelleri münhasıran ithal bedellerine mahsup edilecektir. İhracat ve ithalâta tavassut edecek firmaların, listelerde isimleri yazılı teşekküllerin nam ve hesaplarına hareket edecek kâr ve zararları alâkalanmıyarak, sadece tavassut hizmetleri mukabilinde mutabık kalınacak bir komisyon alacaklardır. Yapılacak tavassut tekliflerinin 2,5 milyon liradan aşağı olmaması icabettir. Listelerin tetkikinden anlaşılacağı veçhile 19 milyon liralık bir ithalât partisi Çukobirlik namına yapılacaktır. Bu listede kauçuk, boya, plâstik hammaddeleri, madenler ve mütenevvi istihlâk eşyası bulunmaktadır. Tarih namına yapılacak ithalâtın kıymeti 14,7 milyon lira olup lâstik ve oto, kamyon yedek parçaları gibi maddeleri ihtiva eder. Et ve Balık Kurumu tarafından yapılacak ithalât kıymeti ise 4,8 milyon liradır ve kalay, teneke, sac levha, ip-lik gibi maddeleri ihtiva eder.

Bu kararlar, muhtelif cihetlerden tetkik ve tahlile muhtaçtır. Evvelâ derpiş

edilen muamelenin prensibi üzerinde durulmalıdır. Bilindiği gibi hâlen yürürlükte bulunan Dış Ticaret Rejimi takas muamelelerini kabul etmemektedir. Oysa ki yukarıda tarif edilen muamele tamamen takas mahiyetinde olan hususî bir muameledir. Şu halde sorulacak birinci soru şudur: Acaba ne için dış ticaret rejiminin dışına çıkılarak, hususî bir muamele yapılmasına lüzum görülmüştür? Derpiş edilen ithalât ve ihracat ne için mevcut dış ticaret rejimine göre yürütülmemektedir? Mütemediyen hususî muamelelere başvurulması, dış ticaret rejiminin zedelenmesine müncer olmaz mı?

Prensip itibariyle yukarıdaki muamelenin dış ticaret rejiminin esaslarına ve devamlılığına itimadı sarsacak mahiyette olduğu muhakkaktır. Bu bakımdan son derece zararlıdır.

Saniyen tatbikata ait mühim noktalar vardır. Birinci nokta ihracat müddetinin uzunluğuna mütealliktir. İhracat mevsimimiz Eylülde başlayacağına göre, acaba mezkûr ithalâtı ödiyecek ihracatın 1958 nisanına kadar uzatılmasının sebebi nedir?

Sonra tavassut tekliflerinde asgarî haddin 2,5 milyon lira gibi çok yüksek bir meblâğ olarak tesbit edilmesinin sebebi nedir? Maksat mümkün olduğu kadar fazla teklif alarak, bunların arasında en ucuzunu seçmek değil midir? Bunun için de rekabetin mümkün olduğu kadar geniş tutulması icabettir mi? Halbuki münferit teklifin 2,5 milyon liralık asgarî bir hadde tâbi tutulması, dışarda ancak en büyük firmaların veya hükümetlerin bu işe girmesine imkân verecektir. Bu da fiyatların yüksek olmasına müncer olur.

Diğer bir nokta ihracat fiyatlarına mütealliktir. Listeler mucibince ihracat edilmesi derpiş edilen birçok maddenin ihracat fiyatları hâlen tesbit edilmiş değildir. Acaba yukarıdaki kararda derpiş olunan ihracatın dünya fiyatlarına göre mi yapılması düşünülmektedir? Bu husus normal ihracat rejimine göre ihracat edilen maddelerin fiyatlarına tesir etmeyecek midir? Bu mühim noktanın kararnamede tamamen müphem bırakıldığı kaydedilmelidir.

Son bir nokta da ithalâtı yapacak olan müesseselerin hüviyetine mütealliktir. Yukarıdaki muamelelere iştirâk edecek firmaların tamamen mutavassıt mahiyetinde kalmaları çok şayanı dikkattir. Bunların komisyonları üzerinde sonradan mutabakata varılacağı söyle-

niyor. Bu husustaki kıstas ne olacaktır? Sonra esas fonksiyonları ithalâtçılıkla hiç ilgisi olmayan bâzı resmî veya yarı-resmî teşekküllere ithalâtçılık yaptırıldığı görülmektedir. Et ve Balık Kurumuyla Çuko-Birliğin ithalâtçılık ile alakası nedir? Acaba ithalât fonksiyonları hususî teşebbüslerin elinden alınarak, mezkûr resmî teşekküllere mi verilmek isteniyor? Bu durumun iş bölümüne ve rasyonel çalışma kaidelerine tamamen aykırı olduğunu kaydedelim.

Neticede, mezkûr kararnamenin prensip ve tatbikat itibariyle yanlış ve zararlı olduğu bârizdir. Bu hususî muamelelerin, ithal ve ihraç fiyatlarımızı yükseletmek hususunda yeni bir adım teşkil etmesi çok muhtemeldir.

Eğitimde Kemiyet ve Keyfiyet

Son günlerde gazetelerimizde ilk ve orta öğretime ait bâzı yeni istatistikler neşredilmiştir. Bu istatistikleri 1950 yılındaki durumla mukayese edecek olursak, öğrenci adedindeki sür'atli artışa mukabil, okul ve öğretmen adedinin çok yavaş olduğu müşahade edilir. Bu hâdise bile eğitimimizde son yıllarda müşahade edilen seviye ve kalite düşüklüğünü tek başına izah etmeye yarıyacak bir unsurdur.

Şimdi bu istatistikleri mukayeseli olarak aşağıya dercedelim:

İlk öğretim	1950	1957
Öğrenci adedi	1.616.626	2.131.148
Okul adedi	17.428	19.777
Orta öğretim		
Ortaokul adedi	406	464
Lise adedi	88	94
Orta öğretimde öğrenci adedi	70.356	191.240
Orta öğretimde öğretmen adedi	6.482	7.426

Bu tablo ilk öğretimde öğrenci adedi yarım milyona yakın arttığı halde okul adedinde ancak 2000 kadar bir artış olduğunu göstermektedir. Yani munzam 250 öğrenciye bir okul isabet etmektedir. Halbuki 1950 yılında ancak 93 öğrenciye bir okul isabet etmekteydi.

Orta öğretime gelince, öğretmen ve öğrenci muvazenesinin 1950 ye nisbetle nasıl bozulduğu daha iyi görülmektedir. 7 sene esnasında 120 bin kadar

artan öğrenci adedine mukabil öğretmen adedindeki artış ancak 1000 kadar olmuştur. Bu da üniversiteye gelen gençlerin eğitim ve mânevi seviyelerinin son yıllarda niçin düşmekte olduğunu izah eden sebeplerin başında dır.

Yalnız rejim ve iktisat sahasında değil eğitim sahasındaki başarısızlıkların sebebinin bundan daha iyi izah edecek bir hâdise zikredilebilir mi?

Turizmde Garip İnkişaflar

Geçenlerde Cumhuriyet gazetesinde mevsim zarfında Arap memleketlerinden 16.000 turistin geldiğini okuduk. Haberin müteakip kısmında turistlerin Türk lirasını 22 kuruştan satın aldıklarını, bu yüzden Türkiye'nin çok ucuz olduğunu ifade ettikleri kaydedilmiştir.

Bu netice, dahilde gitikçe şiddetlenen enflasyonun ve düşen para kıymetine atfedilmelidir. Sn şiddetli ceza ve tedbirlere rağmen Türk lirasının kara-borsa rayıcı üzerinden muamele görmesine mâni olunamamaktadır. Bu şartlar altında Türkiye'de yaşamak ecnebi-ler için çok ucuzdur. Fakat acaba bu nevi turizmde memleket herhangi bir fayda sağlamakta mıdır? Bir kere ecnebi turistlerin sarfettikleri dövizlerin kısmı küllisi Merkez Bankasına intikal etmemektedir. Binaenaleyh döviz olarak kazanç fevkalâde mahduttur. Saniiyen burada bol para sarfedilmesi, zaten çok yüksek olan enflasyonist taz-yiki büsbütün şiddetlendirir ve fiyatları yükseltir. Bu tarzda turizmin zararlarının faydalarından çok yüksek olduğu aşikârdır.

Bir Faaliyet Raporu

Memleketimizde resmî mehafilde hâlen sendikacılık mevzuunda savunulan esas tez, sendikamızın, Batıda anlaşıldığı mânâda faaliyete girişmeden önce, Batı sendikacılığının geçirdiği safhaların hepsini ikmal etmeleri lâzımgeldiğidir. Bu tezin ne dereceye kadar kabil-i müdafaa olduğu, daha doğrusu herhangi bir mesnede dayanmadığı, sosyal meselelerimizde ehliyet

sahibi kimseler tarafından defalarca belirtilmiştir. Ancak sendikacılığın talep ettiği hakların bir olgunluk devresine erişildikten sonra verilmesi gerektiği şeklindeki fikir bir an için kabul edilse dahi, Türk sendikacılığının istenen olgunluğa erişmiş bulunduğunu gösteren deliller bulmak da zor değildir. İstanbul Tekstil ve Örne Sanayii İşçileri Sendikasının 1956 - 57 senesi faaliyet raporu da bu delillerden biridir.

Raporda gerek tekstil sendikalarının dertleri, gerekse sendikacılık mevzuu ile ilgili saha umumî meseleler ele alınmıştır. Fakat bunların ortaya atılmasındaki vuzuh, ve açık dertlere teklif edilen hal çarelerini serdedişteki ağırbaşlılık, raporun her iki kısmında da mevcuttur.

Tekstil işçilerinin dertleri ortaya atılırken ilk nazarda meydana çıkan, memleket iktisadî hayatının problemlerinin aynen işçi meselelerine aksetmiş olmasıdır. %20 ilâ %50 arasında seyreden zam talepleri ve buna karşılık câri yevmiyelerin düşük seviyesi, «enflasyonla kalkınma» hamlesinin yükünün hangi sektörlerce çekildiğini açık bir şekilde göstermektedir. Diğer taraftan toplu iş ihtilâflarının hallinin çoğu zaman bir sene kadar uzaması iki ihtimali akla getiriyor: ya mevcut iş ihtilâflı mekanizması bu ihtilâfları halletmeye kifayet etmemektedir veya talep edilen haklı ücret artışlarının tahakkukunun mümkün olduğu kadar uzatılması politikası güdülmektedir. Her iki durumun halli ancak Türkiye'de grev prensibinin yerleşmesi ile mümkündür.

Raporun yazılış tarzından Anayasa teminatı altına alınması istenen işçi haklarının yalnız sendika kurma hürriyetine mi münhasır kaldığı, yoksa raporda zikredilen diğer hususları da mı içine aldığı pek anlaşılammaktadır. Fakat raporun bu kısmında alelâde kanunlarla değiştirilmesi teklif edilen diğer hususların bir kısmının da Anayasa teminatı altına alınabileceği açıktır. Bu hususlar şunlardır: işsizlik sigortası, sendikaların ekseriyet sistemi esaslı üzerine müesses kollektif akit yapma serbestisi, konfederasyon kurmak hakkı. Anayasanın tâdili mevzuubahis olduğu bu sıralarda, Anayasanın tâdili imkânları tahakkuk ettiği zaman Tekstil ve Örne Sanayii İşçileri Sendikası Anayasacılarımız için mühim bir ilham membaı teşkil edeceği şayan-ı temennidir.

Üçyüz Altmış Derece

Faşizmin kabule şayan bir tarifi henüz mevcut değildir. Bu rejimin özünü keşfetmek için problemin daha uzun uzadıya incelenmesi gerektiği anlaşılıyor. Ancak, modern cemiyetin ortaya çıkardığı tipik problemlere orijinal bir hal tarzı getirdiğini ileri süren faşizmin bu iddiasının hiç de doğru olmadığı, ve bahis konusu rejimin, normal şartlar altında bile, yavaş yavaş soysuzlaşmaya mahkûm olduğu artık inkâr kabul etmeyen bir hakikat haline gelmiştir. «Sulhçü» geçinen ve bizzat çıkardıkları harblerle kendilerini mahvetmiş bulunan faşist rejimleri bile idame-i hayat edememektedirler. Bunun bâriz bir örneğini General Franko'nun idaresinin, taşıdığı faşist özellikler dolayısıyla, yarattığı meselelerde görmek mümkündür.

Bilindiği üzere, Faşizmin teorik esaslarından biri «lidere itaat» prensibidir. Kendine itaat edilen bir faşist lider ise, yerine gelececek ve kendisinin haiz bulunduğu vasıfları taşıyan insanlar yetiştiremez. Zira bu sistem altında yetiştirilmeye çalışanların gördükleri eğitim gene «lidere itaat» prensibine dayanacağı için, diktatörün yetiştirmeye çalıştığı çömezler kendisinde bulunan «yaratıcılıktan» tamamiyle mahrumdurlar. Diğer taraftan, diktatör, ehliyetli adam yetiştirme usullerinin en iyisi olan normal, demokratik parti hayatını tesis etme yoluna, pek tabii ki gidemez. Bu, Franko'nun senelerdenberi karşılaştığı bir problemdir.

Faşist lideri çoğu zaman kendi kurduğu partinin bile ne maksatlara kullanılacağını tâyin edemez. Zira Faşizmin ikinci mühim bir unsuru, gayelerindeki kaypaklık ve vuzuhsuzluk ve harekete iştirâk edenlerin gayri mütecannisliğidir. Faşizm, muhtelif inançlara sahip olan insanlara müracaat eder ve daimâ sinesinde zıt maksatlar güden gruplar barındırır. İspanyol Faşizmi bu tarz bir tesanütsüzlüğün en güzel örneklerinden birini teşkil eder. Franko hareketi, bir taraftan solcu addedilebilecek kadar radikal bir şekilde (fakat ne pahasına olursa olsun, komünizmden ayrı olarak) İspanya'nın sosyal ve iktisadî problemlerini halletmek isteyen bazı kimseler, diğer taraftan da «hiç birşey unutmamış olan ve yeni hiçbir şey öğrenmemiş bulunan» bir krali-

yetçiler zümresi tarafından desteklenmişti. Franko rejiminde tek partiyi teşkil eden ve Frankoculuğun önderliği vazifesini üstüne almış bulunan «falanj teşkilâtında ise sosyal hayatın bir düzene konmasını isteyen gruplar, hareketin ilk safhalarında mühim bir rol oynamışlardır. Kırallığın iadesinden da ha ilerisini düşünmeyen kralcılar, pek tabii olarak, Franko'nun muzaffer olduğu günden itibaren «falanj» ı ortadan kaldırmak için ellerinden geleni yapmaya çalışmışlardır. General Franko, bu ikili çekişmede hangi tarafı tuttuğunu belirtmekten imtina ettiği halde generalin, işten el çekmeden önce İspanyayı yeniden bir krallık haline getireceğine işaret eden emareler son zamanlarda çoğalmıştı.

Nihayet, bundan iki hafta önce, General Franko, çekilmeden önce, İspanyayı bir monarşi haline getirmeye karar vermiş bulunduğunu bildirdi. Franko, aynı zamanda «falanj» teşkilâtının hüviyetini tamamiyle değiştirmiş ve Falanj'î İspanya'nın işçi teşekküllerinin önderliğini yapmaya memur etmiştir. Böylece, zaten kralcıların düşmanlığını kazanmış bulunan falanj kadrosu kırallığın yeniden ihdasının görüldüğü sırada, siyaset sahasından çıkarılarak, sosyal sahaya aktarılmış bulunuyor. Neticede, kralcılarla Falanj arasında şimdiye kadar siyasî sahada cereyan etmiş olan bir mücadele bir sınıf mücadelesi şeklini almaya müsait bir tarzda sosyal plâna intikal ettirilmiştir. İspanya'da bundan sonra işçi teşekküllerinin başında bulunan falanj ile kraliyetçiler arasında cereyan etmesi muhtemel olan mücadele ise, İspanya dahilî harbi ortaya çıktığı anda mevcut vaziyeti bir hayli andırmaktadır. Böylece Franko'nun yirmi senelik mücadelesinin hedefi olan ve Franko'nun, İspanya'dan uzaklaştırmaya çalıştığı problemler, İspanya'da bizzat Franko'nun eliyle bir daha yaratılmış bulunuyor.

Hindistanda Plânlı Gelişme

Hindistan'ın geçen sene İkinci Beş Yıllık Plânını tatbik etmeye başladığı malumdur. Son zamanlarda Hindistan'dan alınan bazı bilgiler, hem geçen devrede tatbikatı biten birinci beş yıllık plân, hem de İkinci Beş Yıllık Plânın ilk tatbik yılı hakkında bazı raporların yayınlandığını bildirmektedir.

Hindistan, birinci beş yıllık plân devresinde bilhassa ziraatin geliştirilmesi üzerinde durmuştur. Bununla beraber sanayi sahasındaki gelişmeye de hız verilmiştir. İkinci beş yıllık plân içinde ise, ziraat sahasındaki gayretlere devam edilmekle beraber, asıl üzerinde durulan saha sanayi sektörüdür. Bu sebeple Hindistan'ın ikinci beş yıllık plânına sanayileşme plânı nazariyle bakılmaktadır.

İlk plânın tatbikatı neticesinde fert başına düşen reel millî gelir yüzde 10.5 kadar artmıştır. Ziraat istihsal 50 milyon tondan 65 milyon tona çıkmıştır ki, artış nisbeti % 30 dur. Sosyal hizmetler sahasında birçok göze batar başarılar kaydedilmiştir. Meselâ plân devresinde ilkokullardaki öğrencilerin sayısı 18.7 milyondan 24.8 milyona çıkmıştır. Yılda yetiştirilen mühendis adesi 2.700 den 4000 e yükselmiştir. 14.000 den fazla köyde hizmet görecek, ziraatçı, kooperatifçi ve teknik eleman yetiştirilmiştir.

İkinci beş yıllık plânın ilk tatbik yılında gıda istihsalı 1,5 milyon ton kadar artmıştır. Sınaf istihsal endeksi 122.1 den 132.7 ye çıkmıştır. Bir yıl esnasında 90 tane sulama ve enerji tesisi işletmeye açılmıştır. İlk sene 830 milyon Crore'luk masraf bütçeye konduğu halde, enflasyon tehlikesi başgösterdiği için bâzı kısıntılar yapılmış ve 761 milyon Crore sarfedilmiştir. Hindistan'ın ikinci beş yıllık sanayileşme plânı içinde, bilhassa daha geniş hacim de tutulan yatırımları dahilî imalât ile karşılayabilmek için, yatırım malları sanayiine hususî bir ehemmiyet verilmiştir. İlk sene içinde otomobil, bisiklet, motör, elektrik pompası, transformator ve radyo sanayiindeki istihsal artışı %33 - 60 arasında olmuştur.

Hindistan ilk yıl içinde yaptığı 761 milyon Crore'luk âmme yatırım masraflarını, şu kaynaklardan temin etmiştir: 427 milyonu dahilî kaynaklardan, 63 milyonu yabancı kaynaklardan, 271 milyonu ise açıkla finansman yolundan. Dahilî kaynaklar, bütçe fazlası, devlet demiryolları hasılât fazlası, bazı sigorta, tekaüt ve tasarruf sandıklarından temin edilen fonlardan müteşekkildir. Bütçe fazlasının 53 milyon kadarı munzam vergilerden ileri gelmiştir.

Hintliler, Asya'da batı medeniyetini ve metodlarını en iyi kavramış milletlerden biri olarak, kendilerine dünyada gittikçe önem kazanan bir mev-

ki edinmektedirler. Hindistan'ın ikinci beş yıllık plânı, dünyanın en değerli ve selâhiyetli iktisatçılarından da fikir kattığı muazzam bir eserdir. Macmahîh bu plân, bugün az gelişmiş memleketler iktisadî üzerinde selâhiyetli iktisatçılardan biri olarak tanınan hintli profesör Mahalanobis'in eseri sayılmak tadır. Bu plânın kabul edilme devresinde Hindistan'da çok seviyeli bir plân da tertimolar yapılmıştır. Plân aydın ve açık bir küle tarafından uzun uzadıya münakaşa edilmiştir. Hindistan Asya'da Çin'in totaliter metodlarla kal-

kınma yolu karşısında mukabil bir kutup teşkil etmektedir. Hindistan'ın seçtiği yol, demokratik müesseseleri ve ana hürriyetleri muhafaza ederek, süratli kalkınmanın mümkün olacağına inananların yoludur. Bu bakımdan Hint tecrübesi bütün dünyada merakla takip edilmektedir.

Neticeler şimdiden çok ümitlidir. Hintliler seçtikleri yolda insan bilgisi ve tekniğinin devlet adamlarının emrine verdiği bütün vasıtalarından faydalanmaktadırlar. Onlar için kalkınma

problemi, hisse hayale, şansa dayanan esrarlı ve metafizik bir mesele değildir. Pusla ve haritayla ufuklar ötesindeki topraklara doğru yola çıkan bir geminin, seyri ne kadar kararlıysa, plânlı kalkınma da o derece müsbet ve kararlıdır.

Bu memlekette medenî zihniyete sahip ve batılı metodlarla devlet idaresinin yürütüleceği günleri bekleyen bizler, bugün Hindistan'ın tecrübelerini ve başarılarını dikkat ve güvenle takip ediyoruz.

İşbirliği Derhal Gerçekleşmelidir

Doç. Dr. Muammer AKSOY Dr. Münici KAPANİ

Bu satırların yazılmasından bir gün sonra, üç muhalif partiler, bir yıldan beri sadece edebiyatı ile meşgul oldukları «işbirliği» ni nihayet gerçekleştirmek için masa başına oturmuş olacaktırlar. Demokrasiye, hayatlarının gayesi sayacak kadar bağlanmış ve fakat daima partilerin dışında kalmış tarafsız iki hukukçu olarak, bâzı hakikatlere dokunmayı vazife bildik. Aşağıki sözlerle, partisiz birçok vatandaşın da görüşüne tercüman olduğumuzu zannetmekteyiz:

İşbirliği bugün artık millî bir vazîtedir.

Demokrasinin yaratacağı aydınlık ufuklara yaklaşmışken, çok karanlık yılların eşğine varmış olmak tehlikesi ile karşı karşıya bulunuyoruz. Önümüzdeki seçimi, anti-demokratik gidişin halen biricik müdafii olan Demokrat Partinin kazanması, bugünkü çekingin durumun da sona ermesine ve dikta rejiminin sistem halinde kurulmasına sebep olacaktır.

Bir memleketteki siyasî hayat bu safhaya varınca, «demokrasi taraftarı muhtelif partiler» i birbirinden ayıran küçük görüş farkları ve parti mücadeleleri sona erer. Demokratik partiler, bir cephe halinde, önce demokrasiyi kurtarmaya çalışırlar. Seçim Kanunumuzun sistemi ise, taraftarları milletin sinesinde sadece bir azınlık teşkil eden partinin, Mecliste çoğunluk elde etmesini mümkün kılmaktadır. Bu sebepledir ki, demokrasi cephesine verilen reylerin bölünmesine mâni olmak, millî bir borç halini almıştır.

İşbirliğinden başka bir çare ile rejimin kurtarılamayacağı hakikati, üç partinin selâhiyetli ağızlarıncı olduğu gibi, bağımsız basın ve tarafsız çevrelerce ittifakla kabul ve ifade edilmektedir. Artık seçimlerin eşğindedir. Tarafsız geniş halk kitleleri, işbirliğini, partilerden daha şiddetli olarak arzu etmektedir. Fakat teşkilâta, işbirliğinin zaruretini anlatabilmek, onların müşterek gayeyi akamete uğratabilecek partizanca hareketlerden titizlikle kaçmasını ve bütün kuvvetlerini asıl gayeye doğru seferber edebilmelerini temin etmek için, zamana ihtiyaç vardır. Bu sebeple bir an önce anlaşmaya varmak zaruridir.

İşbirliğini mümkün kılacak hukukî ve fiilî yolları bulmak daima mümkündür.

Mevcut bütün zorluklara rağmen, ortada bir imkânsızlık yoktur. İşbirliğini gerçekleştirecek çeşitli yolları burada ortaya koymayı, birçok bakımdan doğru bulmuyoruz. Ancak şu kadarını belirtmek isteriz ki, demokrasi cephesinin müşterek kuvvetle yapması lâzımgelen ilk iş, âzamî hadde varan bir enerji sarfı ve ısrarlı bir mücadele sayesinde, «seçimle ilgili kanun hükümlerinde 1954 ten sonra yapılan değişikliklerin kaldırılması» nı talep ve temin etmek olmalıdır. Normal seçim kaidelerinden başka bir şey olmayan eski hükümleri kabul etmemekte inad eden bir parti, hür, eşit ve emin bir seçimden kaçındığını açıkça itiraf etmiş duruma düşecektir. Bu takdirde de,

millet, onun hakkında gereken notu verecek; ve bütün zorluklara rağmen, tam bir cephe halinde hareket etmenin farz olduğu inancına varacaktır. *Seçim Kanununu değiştirmek D.P. için vatanî bir borçtur.*

D.P. 1946 seçimlerini daima mahkûm etmiş ve hattâ Büyük Millet Meclisinin meşruiyetini dahi kabul etmemiştir. Seçim emniyeti ve seçim eşitliği olmayınca, millî iradenin tecellî etmesine imkân bulunamayacağı parolasını senelerce hiç durmadan tekrarlayan bir partinin, şimdi yalnız seçim emniyeti ve eşitliğini değil, aynı zamanda seçim hürriyetini de zedeliyen kanunlarla, milleti seçime götürmesi, o partinin kendi kendisini inkâr etmesi demektir.

Mevzuatta yapılan son değişikliklerin giderilmesi lâzımgeldiği hakikati, bizzat 4 ncü Menderes Kabinesi programı ve D.P. sözcüsü tarafından ilân ve millete vâdedildiğine göre, eski Seçim Kanununa dönmek, D.P. için tarihî ölçüde millî bir borçtur. Nihayet seçim hürriyet, emniyet ve eşitliğini zedelemiş olan bugünkü kanunî hükümlerin, millî iradeyi gereği gibi tecelli ettirmemesinden ve bunun doğurabileceği arzu edilmez gelişmelerden, millete ve tarihe karşı sadece D.P. mes'ul olacaktır. Serbest, eşit ve emin bir seçime müsaade etmek ise, bilâkis D.P. nin işlediği günahları affettirebilir. Bu sebeple, iktidar partisi, hakikî bir seçimle azınlığa düşmeyi, sözde bir seçimle iktidarda kalmaya tercih edecek basiret ve cesareti gösterebilmelidir.

Seçimlere girmeme ihtimali

Seçim emniyeti, hürriyet ve eşitliğini zedeliyen hükümlerin değiştirilmesi ve hele D.P. nin yeni hukukî ve fiilî şartlar yaratmak suretiyle, seçimin bütün mânâsını bertaraf etmesi ihtimallerini de, şimdiden hesaba katmak ve bu hususta müşterek bir karara varmak lâzımdır. Zira pek ağır şartlar altında kalan müessir tek meşrû mücadele vasıtası, demokrasi yolundan çıkamları, mesuliyetleri ile başbaşa bırakılmaktan ibarettir.

İşbirliğinin psikolojik şartları:

Başlıyacak müzakerelerin müsbet bir sonuca ulaştırılabilmesi için, partilerin, menfî bâzı tedbirlere kapılmamaları elzemdir.

a. Her üç parti de karşısındakilerin iyi niyetine inanmalı; diğerlerinin de bu işbirliğini samimî olarak istediğini peşinen kabul etmelidir. Şüphe ve itimatsızlık temeli üzerine, hiçbir alanda ortaklık kurulamaz. Aksi halde, müzakerelerin daha başından itibaren ken disini gösterecek olan alınganlıklar, sui tefekkürler, sabırsızlıklar ve karşılıklı ithamlar, partileri menfî bir neticeye sürükleyecektir.

b. Hiçbir parti seçimi yalnız başına kazanacağı hayaline kapılmamalıdır. Herhangi bir partinin teşkilâtından aldığı bâzı aşırı derecede iyimser raporlara inanarak, arzu ile hakikati birbirine karıştırmak suretiyle «seçimleri tek başına da kazanabilmek» ümidine düşmesi, işbirliğini, bir «zaruret» olmaktan çıkarır. Bu ise, her üç partinin müşterek gayeye aynı derecede önem vermesine mâni olur. Ve şeriklerden birini, diğerlerince kabul edilemeyecek kadar aşırı imtiyazlar istemeğe sevkeder ki, böyle bir müzakere, daha başlangıçta akamete mahkûmdur.

c. Hiçbir parti, işbirliğinin teferruatını, müzakereye girişmenin yahut anlaşmaya varmanın peşin şartı olarak ileri sürmemelidir. Ana hakların temini ve hukuk devletinin tesisi idealleri etrafında birleşen bugünkü muhalif partilerin, rejim dâvasını halletmeleri

kadar tabii bir şey tasavvur olunamaz. O halde, üç partinin gerçekleştirmek istedikleri prensiplerin ana hatlarını belirten müşterek bir beyanname yayınlamaları, mümkün ve şarttır. Muhtelif partilere mensup seçmenleri ve nihayet tarafsızları millî bir cephe halinde bir araya toplıyabilmek ve dâvayı bir iktidar kavgası olmaktan çıkararak, prensip mücadelesi haline inkılâp ettirebilmek için, böyle bir beyanname zaruridir. Esasen anti-demokratik kanunların kaldırılacağı, nisbî seçim esasının kabul edileceği, emin, eşit ve hür seçim şartlarının sağlanacağı, mahkeme istiklâlinin gerçekleştirileceği ve eğer Anayasayı değiştirecek çoğunluk elde edilirse demokrasinin teminatı olan diğer müesseselerin kurulacağı, hem Hürriyet ve Millet Partilerinin son tebliğlerinde ve hem de C.H.P. nin 8.4.1956 tarihli tebliğinde açıkça ifade edilmiş bulunmaktadır.

Ancak teferruat noktalar üzerinde şimdiden bir anlaşmaya varılmaması halinde, işbirliğinden vazgeçmek yoluna aslâ gidilmemelidir. Böyle bir hareket tarzı, «ya hep veya hiç» düsturuna uyarak, milletin haklarını ve istikbalini talihe bırakmak gibi basiret ve aklîselim ile bağdaşmayacak müfrit bir yol tutmaktan başka bir mânâya gelemez.

d. Partiler, işbirliğinin tatbikatı ile ilgili tâli hükümleri, bir prestij meselesi haline getirmemelidirler. Zira böyle bir ruh haleti ile girişilen müzakerelerde, aşırı hassasiyet ve alınganlıklardan kaçınılamaz. Bugün asıl hedefin, parti menfaatlerini sağlamak değil, rejimi kurtarmak olduğu bir an bile gözden uzak tutulmamalıdır.

e. Hiçbir parti, «İşbirliğine sarılmasının millet ve tarihe karşı ifade ettiği mesuliyetten kurtulmak için» müzakerelere iştirâk etmiş olmamalıdır. Zira partiler şunu bilmelidirler ki, işbirliğinin akamete mâruz kalmasının millette yaratacağı hayal kırıklığı, çok büyük olacaktır. Demokrat Partiden ne umduğunu ve ne bulduğunu pek acı bir surette hatırlayan milyonlarca seçmen, son yıllarda ümidini bağladığı

muhalif partilerin de, meselâ kontenjan meselesi gibi şahsî ve zümrevî menfaat mülâhazaları yüzünden dâvaya ihanet ettiğini görürse, siyasî hayata karşı olan ilgisini ve mücadele azmini tamamen kaybedebilir. Böyle bir halde, demokrasi dâvasının ve binnetice memleketin zararı muazzam olur. Tarih önünde mesuliyetten ise suçlular hiç bir zaman kurtulamamışlardır.

Tehlikeli nokta

Öyle görülüyor ki, tehlikeli mıntıka, üç partinin meb'us sayısı etrafındadır. Buna sebep de, mahallî teşkilâtta ki heveslilerin tutumudur. Siyasî hayatta, realitelere göz yumarak gayeye ulaşamayacağını biz de takdir ederiz. Fakat gayeye tamamen göz yumarak varıldığı da, şimdiye kadar görülmemiştir. Bu sebeple, demokrasiyi hakikaten istiyorlarsa, gerek merkezdeki, gerek teşkilâtta ki partililer, yalnız realist değil, aynı zamanda idealist olmak zorundadırlar. Bincaenaleyh fiilî ve bilhassa mahallî şartları gözönünde bulundurmak neticesinde, gerekirse bir parti lehine kontenjan bakımından bir hadde kadar fedakârlıkta bulunmalarını ve böylece anlaşmanın akim kalmasına mâni olmalarını, diğer iki partiden bekliyebiliriz. Fakat hiçbir partinin, «diğerlerini tamamen bir peyk durumuna düşürecek» ve «anlaşmanın, bir partiyi iktidara getirmek için yapılmış bir komplotu» manzarası arzemesine sebebiyet verecek kadar imtiyazlı muamele istemeğe, aslâ hakkı yoktur.

Hülâsa:

Başlıyacak müzakereler, memleketin siyasî kaderini uzunca yıllar için tâyin edecek bir önemdedir. Muhalif partiler, hangi sebeplerle olursa olsun, anlaşamayarak, demokrasi için tehlike teşkil eden D.P. nin seçimi kazanma şansını çoğaltırlarsa, böyle bir hareket tarzı, tasavvur olunabilecek siyasî gâfletin azamisini ve en acısını teşkil edecektir. Gayeden bu derece uzaklaşan «demokrasi taraftarı partiler» in tarih ve millet karşısındaki mes'uliyeti de, demokrasiye kıyanlarınkinden daha hafif olamaz!

1957 YILINDA **2.000.000.000** LİRA TUTARINDA İKRAMİYELERİ **TÜRKİYE BANKASI**

İncelemeler

Milletvekilinin Sorumsuzluğu

Dr. Muammer AKSOY

İki buçuk asırdır
hâkim olan görüş

Anayasamızın 17 nci maddesinin 1 nci cümlesinde ilân edilen «Mebusun Meclis içindeki sözlerinden dolayı mutlak sorumsuzluğu prensibi», ilk defa İngiliz hukukunda 1689 *İnsan Hakları Beyannamesi (Bill of Rights)* ile gerçekleşmiştir (1). 1789 Fransız ihtilâlinin sonra Fransa'da kamunlaşan ve nihayet Anayasaya giren bu prensip, oradan millî hâkimiyet esasını kabul eden diğer devletlerin Anayasalarına intikal etti. Bugün bütün medenî devletlerin müşterek malı olan bu prensip, Prof. *Laferrière*'in dediği gibi, «ne kadar göze batıcı görünürse görünsün, onun zarureti, bütün siyasi rejimlerde kabul edilmiş olmasıyla sâbittir» (2). O derece ki, aslında ana hürriyetler temelinde dayanan siyasi demokrasi rejimini kabul etmeyen, fakat bir dereceye kadar batı dünyasının asırlık müktesebatına sadık kalan *Tito Yugoslavyası*'nın Anayasasında bile, bir mebusun, Meclis dâhilindeki sözlerinden dolayı «takibata mâruz kalamıyacağı, hürriyetinin tahdit edilemeyeceği ve mahkûm olunamıyacağı» (3) açıkça ilân edilmiştir. Hatta *Komünist Devletler* bile, halk hâkimiyeti esasını kabul ettikleri zamanı yaratmak için, Anayasalarına - kâğıt üstünde kalmak üzere olsa dahi - böyle bir hükmü koymak lüzumunu hissetmişlerdir (4).

İngiliz Parlâmentosu hakkında yazılmış bir kitapta, Avam Kamarasında kullanılmıyacak kelimeler arasında aşağıdakiler de zikredilmektedir: «Köpek, çakal, domuz, namussuz, âdi, mürteci, cânî, hilekâr, piç» (5). Fakat bu kelimeler kullanıldığı takdirde karşılaşılabilecek bildirilen müeyyide, sadece, Avam Kamarası Reisinin bu sözlerin geri alınmasını talep etmesi ve dahilî nizamname hükümlerinin tatbik olunma-

sından ibarettir. Daha geçenlerde - Süveyş kanalı ihtilâfının müzakeresinde - *Bevan*'ın, iktidara, «siz cânilersiniz, hem de düzmece cânilersiniz» diye hitap ettiğini, bütün dünya gazeteleri yazmadı mı? Onu mahkemeye vermek kimsenin aklından bile geçmemiştir!

Tanınmış Fransız Anayasa âlimi *Laferrière*, mebusun sorumsuzluğu (irresponsabilité parlementaire) müessesini incelerken şu noktaları da belirtmektedir: «Mebus olmayan bir şahıs tarafından söylendiği takdirde failini gerek cezaî takibata, gerek maddî ve mânevi tazminata mâruz bırakacak mahiyetteki suçlar... dan dolayı parlâmento âzası mutlak sorumsuzluktan faydalanır.» Bu masuniyetin umumiyetle kabul edilen ölçülere aykırı düşen tarafını belirtirken de şöyle demektedir: «Mebus, mutlak sorumsuzluğun himayesine sığınarak hiçbir ceza korkusu olmaksızın hakaret ve iftira edebilir, ceza kanununu ihlâl ve başkalarını suç işlemeye teşvik edebilir. Mebus bu fiiller neticesinde hiçbir hukukî müeyyideye mâruz kalmaz; hakkında sadece meclis içtüzüğüne gayet mütedil müeyyideleri tatbik olunabilecektir» (2).

Aynı fikirleri, *Berthelemy - Duez* (6), *Hauriou* (7), *Duguit* (8), *Burdeau* (9) ve diğer Fransız müellifleri de, eserlerinde belirtmektedirler. Meselâ *Ankara* ve *İstanbul* hukukçularının geçen seneki konferansları sayesinde yakinen tanıdıkları kıymetli Profesör ve aynı zamanda mebus *Marcel Prelot*, sorumsuzluk müessesesi sayesinde, hakaret halinde dahi herhangi bir adli ceza yoluna gidilemeyeceğini şöyle ifade etmektedir: «Mebuslar, resmî faaliyetlerinin, şahısları bakımından doğurabileceği neticelerden endişeye düşmeksiz, umumî menfaati temsil ve müdafaa edebilmelidirler. Konuşurken, yazarken ve rey verirken, sadece akıl ve

vicdanlarının ilhamına tâbi olarak hareket etmeleri zaruridir. Mebusun, seçmenlerinden talimat almaması gibi, tazminat korkusunun ve hususiyetle hakaret ve söğme dâvaları neticesinde takibata mâruz kalma endişesinin tesiri altında kalmaması da lâzımdır. Vaktiyle *Royar - Collard* tarafından söylendiği gibi, temsili rejim mütearifesine göre, «kürsü yalnız Meclise karşı mesuldür» ve aleyhine hukukî veya cezaî bir dâva açılmaz.» (10).

İtalyan hukukçuları da, mebusun Mecliste suç teşkil edecek bir beyanda bulunması halinde, mutlak masuniyet müessesesinin zarurî neticesi olarak, cezalandırılabilme unsurunun mevcut olmayacağına ve binnetice mebusun cezalandırılması cihetine gidilemeyeceğine işaret etmektedirler (11).

İsviçre'nin en tanınmış Ceza Hukuku âlimi *Haffer*, şöyle diyor: «Mebusun parlâmentodaki beyanlarından dolayı sorumsuzluğu (Unverantwortlichkeit), hem cezaî bakımdan tecziye olunabilme imkânını, hem hukukî mes'uliyeti ve hem de parlâmentodan başka makamlar tarafından inzibatî ceza verilme imkânını bertaraf eder» (12). Keza Prof. *Thormann* ve *von Overbeck* de, «Cezaî mes'uliyet» in bahis konusu olamayacağını belirtmektedirler (13).

İsviçre'de Anayasa hukukunun en meşhur iki otoritesi olan Prof. *Fleiner* ve Prof. *Giacometti* şöyle demektedirler: «Parlâmanter söz hürriyeti ve sorumsuzluk, her iki meclis üyesinin rey ve beyanlarından dolayı mes'ul olması ve bununla ilgili hiçbir dâva ikame edilememesi neticesini doğurur. Bu kaideye göre, bir parlâmento üyesi, parlâmentodaki herhangi bir beyanı vasıtasıyla ika ettiği «sözle işlenir suçlardan (Worddelikte)» ötürü, ne hukukî ve ne de cezaî takibata mâruz kalmaz. Bu suretle parlâmento üyelerine, milletin verdiği vekâleti tam bir serbestî içinde ve her türlü endişeden uzak olarak icra imkânı bahşedilmek istenmiştir. Parlâmanter sorumsuzluk esasının gerekçesi, bu söz hürriyetinin yalnız cezayı değil, aynı zamanda maddî ve mânevi tazminatı da bertaraf etmesini âmirdir. Bu söz hürriyetinin yegâne istisnası, parlâmentonun kendi üyelerine karşı tatbik edeceği inzibatî cezalardan ibarettir» (14).

Alman hukukçuları da, - daha imparatorluk devrinde kabul edilen - mebusların sorumsuzluğu müessesesini incelerken, daima, «cezaî mes'uliyetin ba-

his konusu olamayacağını» ve bu halin «cezaı ortadan kaldırıcı şahsı bir sebep» olduğunu belirtmektedirler (15).

Prof. Pierre Wegny, Belçika Anayasasının bizimkine tamamen uyan hükümünü incelerken, mes'uliyetsizlik esasının, her türlü takibatı hattâ koruyucu tevkifi dahi imkânsızlaştırdığına işaret etmektedir. Keza «kuvvete müracaat mahiyetindeki, meb'usların birbirine vurması ve yaralaması fiillerinin» fikir ifadesi sayılamayacağını kaydetmek suretiyle, sözle vuku bulan bütün fiillerin, sorumsuzluk müessesesi hududu içinde kalacağını ifade etmiş bulunmaktadır (16). Diğer hukuk çevrelerinde de, hep aynı görüşe rastlamaktayız.

Hulâsa: Batı hukukunda iki buçuk asırdanberi hâkim olan görüş, bir milletvekilinin parlâmentodaki sözlerinden, - hakaret teşkil etse dahi - aslâ mes'ul olmayacağı yolundadır (17).

İki kötü misal:

Batı hukuk kültürüne dahil sadece iki devletin anayasasında, mebusun suç teşkil edecek sözlerinden solayı sorumlu olması istisnasının kabul edilmesi, aynı istisnanın bizde de nazarı itibara alınması lehinde bir delil olarak ileri sürülemez. Münferit bâzı hâdiselerdeki özellikleri ön plâna almak neticesinde tehlikeli bir kapının açılmış olması, şüphesiz ki, o memleketler için dahi bir hatâdır. Maamafih hemen işaret edelim ki, bu iki memlekette açılan istisnâ yolun suiistimal edilmesine, fattâ istimal edilmesine mâni olacak - bizde bulunmayan - pek çok garantiler mevcuttur. Ayrıca bunlardan Finlandiya Anayasası, muhakemeye müsaade eden parlâmento kararının, 5/6 çoğunlukla alınmasını şart koşmuştur (18).

İki kötü misal bizde de nümune olmalıdır; hele pek farklı şartlar muvacehesinde . . .

Bu münasebetle mühim bir noktaya dokunmak isteriz: Bâzı hukuk çevrelerinde, kanunî imkân olarak muayyen müeyyidelerin derpiş edilmiş olması, onların muhakkak surette tatbik edildiğini ifade etmez. Meselâ birçok Avrupa memleketinde idam cezası kanunda mevcut olduğu ve bunu hakketiren cürümler de işlendiği halde, tatbikatta bu imkândan faydalanılmamaktadır. Demek ki, Finlandiya Anayasasında, mebusların suç teşkil eden beyanlarından dolayı, parlâmentonun 5/6 inin muvafakatı şartıyla adli taki-

bata müsaade olunabilmesi imkânının kaydedilmiş bulunması başka, bir mebusun kürsüde sarfettiği suç mahiyetindeki sözlerden dolayı fi'liyatta ceza yoluna gidilmesi yine başkadır. Esasen Fin âmme hukuku hakkındaki kitaplarında, cezaî imkân, en ileri giden bir ihtimal olarak kaydedilmekte ve bunun tatbik edildiğine işaret olunmamaktadır (18). Binaenaleyh Fin hukukunun tatbikatı hakkındaki soruşturmamız aksi neticeye ulaştırmadıkça, Anayasadaki bu ihtimalin sadece kâğıt üzerinde kaldığını kabul edebiliriz.

Çok mühim bir noktaya daha işaret etmeden geçemeyeceğiz: Ne Fin ve Alman hukukunda ve ne de diğer herhangi demokrat bir memleketin hukukunda, mevzuatımızda olduğu gibi, Cumhurbaşkanını, hükûmeti veya vekilleri yahut Büyük Millet Meclisini tahkirden dolayı 3 seneden 6 seneye kadar hapis cezası tasavvur dahi olunmaz. Hangi şahsı veya teşekkülü tahkir bahis konusu olursa olsun, birkaç gün veya nihayet birkaç aylık tecile bile tâbi bir ceza verilecektir. Hakaretin müeyyideleri, normal, yani hukukumuzla mukayese edilemeyecek kadar hafif olan Finlandiya veya Almanya'da, bir mebusun sözlerinin hakaret sayılması halinde tecziyesi ihtimalinin mevcut olması, milletvekilinin söz hürriyeti ve binnetice temsil vazifesi üzerinde, hukukumuzda icra edeceği tesirin onda birine bile sahip olamaz. Çünkü mevzuatımızın bugünkü haline göre, bir mebusun sözleri, Millet Meclisini veya hükûmeti yahut Cumhurbaşkanını tahkir telâkki edilirse, o milletvekili 6 seneye varan ağır cezaya mahkûm olacaktır. Dahası var: «Mücazâtı terhibiye» tâbirinin bugün kabul edilen yanlış bir tefsiri yüzünden, mebusluk sıfatını, hattâ mebus olma ehliyetini de kaybedecektir (19).

Böyle bir Demokles'in kılıcı mebusun başının üstünde asılı durursa, onun milleti serbestçe ve hakikî mânâsiyle temsil etmesine imkân var mıdır?!

Almanya ve Finlandiya'da bir mebusun, kimi tahkir etmiş sayılırsa sayılsın, bir gün başlayarak normal surette bir iki haftaya mahkûm olması imkânı var diye, memleketimizde demokrasinin elde kalan son kalesini teşkil eden milletvekilinin sorumsuzluğu müessesesini de zedelemeye kalkışmak, aslâ tecviz olunamaz.

Nihayet Almanya ve Finlandiya'da, «icra organının hâkimleri vazifeden u-

zaklaştırma yetkisinin» akıldan bile geçmediğini de, gözden uzak tutmamak lâzımdır. Bizde ise, Anayasaya aykırı olan 6422 sayılı kanunla ve onun tatbikatına göre, Adliye Vekili, 25 yıldan fazla hizmet görmüş hakimlerin vazifesine, istediği anda ve gerekçesiz olarak son verebilmektedir. Tasavvur ediniz ki, bir muhalif mebusun Meclisteki sözleri, çoğunluğa sahip iktidar partisi mebuslarınca, hükûmeti yahut Cumhurbaşkanını veya Meclisi tahkir telâkki edilerek, bu milletvekili mahkemeye verilmiştir. Dokunulmazlığın kaldırılması için Büyük Millet Meclisine gönderilecek tezkere, şüphesiz ki, Adliye Vekilinin imzasını taşıyacaktır. Bu suretle Adliye Vekilinin, bahis konusu mebusun cezalandırılmasını istediği, açıkça ma'lûm olmaktadır. Mecliste, dokunulmazlığın kaldırılmasıyla ilgili tartışmalarda, Adliye Vekilinin kendi raporunu şiddetle savunması da mümkündür. Böyle olunca, dâvaya bakan (25 yıldan fazla hizmet görmüş) hâkimlerin, tamamen tarafsız kalabileceğini objektif ölçülere göre iddia edilmeye imkân var mıdır?! Hele Temyiz Mahkemesindeki hâkimlerin, hemen hepsi 25 seneden fazla hizmet görmüş bulunmaktadır. Adliye Vekilinin, Meclise gönderdiği tezkeredeki görüşüne ve meclisteki şiddetli sözlerine zıt olarak verecekleri bir beraat kararının, 6422 sayılı kanunu harekete geçirmeye sebep teşkil edebilmesi endişesi, yüksek hâkimlerin kararlarına tesir edemez mi? Onların her şeye rağmen medenî cesaret göstererek vicdanlarına tâbi olma ihtimalinin mevcudiyeti, kaza cihazında aranması gereken objektif unsurlar bakımından kâfi sayılabildiği?!

Hele Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunumuzun 434 ncü maddesince Adliye Vekiline tanınan «yazılı emir» müessesinden faydalanıldığını tasavvur edersek, durumun anormalliği, pek üzücü bir manzara arz etmektedir: Adliye Vekili mahkemenin verdiği karar yazılı emirle bozdurmak yoluna başvurunca, Adliye Vekilinin hususî bir surette üzerinde durduğu siyasî bir dâva, vekilin her ân hizmetten uzaklaştırabileceği hâkimlerce karara bağlanacak demektir. Bu sayın hâkimlerin, Adliye Vekilinin yazılı emrini, vicdanî kanaatlerine uyararak reddettikleri takdirde, hizmetten uzaklaştırılmak gibi bir müeyyideyi gözönünde bulundurmak durumuna düşürülmüş olmaları,

Adalet cihazının sahip olması gereken «istiklâl ve tesirden masun olma unsuru» ile aslâ bağdaşamaz (20).

Eğer «biz bize benzeriz» vecizesinden faydalanılarak, diğer memleketlerdeki şartların bizde de yaratılması gerekmez. «Adlî istiklâl bizde lüzum yoktur, ve iktidardakilere karşı vâki hakaretin, sanki tâbûlara karşı vukubulmuşçasına, demokrat hiçbir memlekette benzerine rastlanmayacak kadar ağır surette cezalandırılmasına ise bizde lüzum vardır» deniliyorsa, aynı düsturun sorumsuzluk müessesesi hakkında da tatbik olunması gerekmez mi? Zira Anayasamızın 17 nci maddesinde açıkça belirtilen ve memleketimizde Abdülhamit devrindenberi câri olagelen sorumsuzluk müessesesinin muhafaza edilmesi; yoksa muhakkak surette - ve sadece bu noktada - Federal Almanya'ya benzemeye çalışılmaması, akıl ve basiretin olduğu kadar mantığın da zarurî bir emrini teşkil eder.

Görülüyor ki, iki buçuk asırdır, bütün medenî memleketlerde hâkim olan mebusun meclisteki beyanlarından dolayı mutlak mesuliyetsizliği prensibinin sadece iki memleketteki istisnaya uyarak bizde de değiştirilmesi, memleketimizdeki hususî şartlar muvacehesinde, Almanya ve Finlândiya'daki ile de mu kayese edilemeyecek kadar tehlikeli ve zararlı bir yola gitmek olur.

Nihayet belirtmek isteriz ki, Federal Almanya anayasasında yapılan istisna, her nevi hakaretlere şamil olmayıp sadece iftira mahiyeti arzeden hakaretlere hasredilmiştir (21).

İki memleket Anayasasının sarîh istisnası, mer'î hukukumuz için lehde bir mânâ ifade edemez.

Bugün yürürlükte olan Türk hukukunun mânâlandırılmasında ise, bu iki Anayasadaki istisnalardan faydalanmaya aslâ imkân yoktur. Tam aksine, bu istisnaların Anayasamızda zikredilmiş olması, «mebusun Meclis dahiindeki sözlerinden mes'ul bulunmadığı» prensibinin bizse mutlak surette câri olduğunu teyid eder: Eğer hukukumuzda da, hakaretin, bu mes'uliyetsizlik prensibine bir istisna teşkil etmesi istense idi, Batı Almanya ve Finlândiya Anayasalarında olduğu gibi, Türk Anayasasında da aynı istisnalar kaydedilirdi. Unutmayalım ki, münakaşa konusu olan mesele, Anayasamızda bir değişiklik yapıp yapmamak değil, yürürlükte olan Anayasamızın hükmünü tes bit etmekten ibarettir.

(1) Bill of Rights, Mad. 9 a bakınız.

(2) Manuel de droit constitutionnel, Julien Laferrière, 1943, s. 663. Keza ünlü profesör Léon Duguit, Traité de droit constitutionnel, Paris, 1911 cilt 2, s. 281 e bakınız. Bu müessese, sadece batı memleketlerinin hukunda değil, «hukuk devleti» esaslarını kabul eden her yerde tanınmıştır. Meselâ Çin Cumhuriyeti Anayasasının 32 nci maddesine bakınız.

(3) Mad. 57: «... ni poursuivi, ni privé de sa liberté, ni condamné...»

(4) Meselâ, 1947 Bulgar Anayasası, m. 29 a bakınız.

(5) «Mr. Speaker, Sir» Graham Cawthorne, London, 1952, s. 120.

(6) Bakınız Traité de droit constitutionnel, Paris, 1933, s. 565.

(7) Bakınız: Précis de droit constitutionnel, Paris, 1923, s. 580.

(8) Not 2 de zikre edilen eser, s. 281 - 283.

(9) Georges Burdeau, Droit constitutionnel et institutions politiques, Paris, 1957, s. 391.

(10) Précis de droit constitutionnel, Paris, 1948, s. 438.

(11) Antolisel, Sabatini, Grispigni, Bettiol'un bu husustaki görüşleri hakkında Sahir Erman'ın sözü geçen makalesi, s. 457 ve dip notu 5 e bakınız.

(12) Lehrbuch des schweizerischen Strafrechts, Berlin, 1946, s. 192 - 193.

(13) Schweizerisches Strafgesetzbuch, Bd. II, Zürich, S. 543.

(14) Schweizerisches Bundesstaatsrecht, Zürich, 1949, s. 511 - 513.

(15) Meselâ Lehrbuch des deutschen Strahrechts, Franz v. Liszt, Berlin, 1919, s. 106, Fritz Stier - Samlo, Abgeordnete (Handwörterbuch der Rechtswissenschaft Bd. 1).

Tanınmış Esas Teşkilât Hukuku âlimi Carl Schmidt de, böyle bir halde «mesuliyetsizlik - Verantwortungsfreiheit» den bahsetmektedir (Verfassungslehre, Berlin 1928 (1954), s. 189).

(16) Droit Constitutionnel, Bruxelles, 1952, t. 1, s. 484 e bakınız.

(17) Meselâ: La Systeme constitutionnelle des Etas-Unis d'Amerique, André Tunc - Suzanne Tunc, s. 53 e bakınız.

(18) Meselâ Arvid Enskell, La Democratie en Finlande, Paris, 1947, s. 26 - 27 ve Merikoski, Précis du droit public de la Finlande, Helsinki 1954 s. 24 deki izahata bakınız.

(19) Anayasamızın 12 ve 27 nci maddelerine bakınız.

(20) Siyasî dâvalarda, Adliye Vekilinin yazılı emir yetkisinden faydalanması pek hatâli bir hareket olur. Hele 6422 sayılı kanun yürürlükte kaldıkça siyasî bir dâvada muhalif mebus aleyhine yazılı emir yolundan faydalanmak, Adliyeye aşıkâr bir müdahale mahiyeti arzeder.

(21) «Dies gilt nicht für Verleumdnerische Beleidigungen» (Mad. 46, fıkra 1, cümle 2).

Köy Kalkınmasının Esasları

Kemal KARPAT

(Geçen sayıdan devam)

II. Köy Kalkınmasında Devletin Fonksiyonu ve vazifeleri :

1 — Devletin köy kalkınmasındaki rolü, kalkınma hareketini başlatmak ve bunun için lâzım olan vasıtaları temin etmektir. Devlet, köy kalkınmasını memleketin ana kalkınma dâvalarına bağlı olarak düşünür. Muayyen bir çalışma sektöründe girişilen faaliyetin köy kalkınmasına, ve köy kalkınma çalışmalarının diğer sektörlerle nasıl tesir edeceğini evvelinden kestirmek, devletin baş vazifesidir. Böylece memleketi bir bütün olarak düşünmüş bir kalkınma programı, plâni veya si-

yaseti olmadan, köy kalkınmasını tek başına tahakkuk ettirmek çok güç ve hattâ imkânsızdır. Köy kalkınmasının yerini ana kalkınma dâvası içinde tâyin ettikten sonra, devlet, bu gayeyi tahakkuk için girişilecek teşebbüslerin nerede ve nasıl başlayacağına karar verir. Köy kalkınma faaliyetlerini idare edecek müstakil bir devlet müessesesinin meydana getirilmesi şarttır. Bu müessese memleketin idarî taksimatına uygun kendi alt kademelerini kurar. Ancak, devlet bütçesine yük olmamak için vilâyetten küçük idare merkezlerinde, köy kalkınma vazifeleri, orada bulunan öğretmene, sıhhat veya ziraat memuruna ver-

lirler. Bu kimselerin, köy kalkınma kursları görmüş olmaları, şarttır.

2 — Köy kalkınma programları, başlangıçta tecrübe mahiyetinde olarak, memleketin muayyen bir bölgesine tatbik edilir ki bu bölgeyi de devlet seçer. Böyle bir kalkınma faaliyetine geçildiği devletin, en yüksek makamları vasıtasıyla ilân etmesi çok lüzumludur. Bu şekilde efkârı umumiyenin köy kalkınmasına karşı alâkası artar ve kalkınma işlerinde çalışacak olanların maneviyatı yükselir.

3 — Köy kalkınma işlerinde çalışacak personeli yetiştirmek devlete ait bir vazifedir. Bunlar sosyal hizmetler (social work,

social services) ismi altında tanılan mekteplerde, yetiştirilirler. Köy kalkınma personelinin en büyük kısmı pratik olarak sahada çalışırlar, icabında, nümune olmak ve çalışanları teşvik için köy dahilindeki faaliyetlere fiilen katılırlar. Bu gibi imkânlar düşünülerek, köy kalkınmasında çalışacak personelin, çetin şartlara tahammül edecek sağlam bünyeye sahip olmaları şarttır. Ayrıca hissi ve fikri olgunluğa erişmiş olmaları icap eder. Bunların köylüyü anlayabilecek, onun itimatını kazanabilecek, köy dâvalarına karşı olan heyecanlarının devamını sağlayacak, her tipte insanla geçinebilecek ve herkesin fikrine hürmet edecek kadar olgun ve alçak gönüllü olmaları lazımdır. Devleti temsil ediyormuş gibi otoriter, emir verme zihniyetinden kurtulamayan ve insanlar arasındaki münasebetleri ancak kademeleşmiş alt ve üst şekilinde mütalâa ederek ikna yoluna gidemeyen köy kalkınma personeli muvaffak olamaz.

Köy kalkınma işlerinde çalışacak personelin büyük bir kısmı zaruri olarak kadınlar arasından seçilmesi icap etmektedir. Kapalı ve muhafazakâr bir aile sisteminde malik olan memleketlerde, köy kalkınmasında çalışacak kadın personel bulmak çok güçtür. Bazı hallerde karı-koca, ve yaşları müsait ise çocukları, kursa tâbi tutularak bu gibi işlerde vazife alırlar.

Böylece bu ailenin bütünlüğü muhafaza edildiği gibi dışarıdan gelecek her nevi tenkidlere karşı da korunmaları sağlanır.

4 — Devletin köy kalkınmasındaki son vazifeleri köy problemleriyle ilgili araştırmalar yapacak enstitüler kurmaktır. Bu enstitülerde bir yandan köy problemleri maddî ve mânevî cepheleriyle tetkik edilir, diğer yandan kalkınma gayretlerinin verdiği neticeler gözden geçirilerek yapılan hatalar düzeltilir ve böylece tatbikattan ilham alınarak istikbaldeki hattı hareket tâyin edilir.

III. Köy Dahilinde Kalkınma Faaliyetleri.

1 — Buraya kadar gözden geçirilen meseleler köy kalkınmasına hazırlık teşkil edecek mahiyettedirler. Hakikî faaliyet bizzat köy dahilinde meydana gelir.

Köy, muayyen sayıda nüfusa sahip, kendisine mahsus bir iş bölümü kurmuş, an'anelere tâbi olan, müstakil şahsiyetli, sosyal bir teşekküldür. Köy halkı ise muhtelif mizaç ve düşünceye sahip insanlardan teşekkül eder. Köylüler köylerini alâ-kadar eden meseleleri kendi aralarında hal etmeği tercih ederler. Dışarıdan gelecek fikirlere karşı, faydalarına kâni olamadığı müddetçe hep birden mukavemet ederler. Denilebilir ki köylülerin dışarıdan gelen fikir ve tesirlere karşı gösterdikleri ilk reaksiyonlar menfidir. Uzun müddet devlet yükünü üzerinde taşımış ve köye yabancı olanlardan kötülük görmüş köylerde ise dışarıya karşı itimatsızlık daha da büyüktür.

2 — Kalkınma programları, köylülerin hâkim haleti ruhiyesini nazara almak suretiyle meydana getirilirler. Köy kalkınma personeli, tek ferd olarak veya ekip halinde bir köye gitmezden evvel, o köyü maddî ve mânevî cepheleriyle tanımış olmaları şarttır.

Köye varan kalkınma personelinin ilk vazifesi orada mevcut ihtiyaçları tespit etmektir. Bunu yaparken, köylünün ifadesine ve onun izhar ettiği fikirlere göre hareket etmeği kendilerine şiar edinmelidirler. Köylü ile yapılan bu görüşmeler samimi, gayri resmî bir hava içinde cereyan etmeleri lazımdır. Köydeki ihtiyaçları tespit etmek çok mühim bir ameliyedir. Çünkü ileride tatbik edilecek kalkınma programları bunlardan ilham alınarak meydana getirilirler.

3 — İhtiyaçları tespit çalışmalarında, en aşağı dört gaye saklıdır :

a) İhtiyaçların en mühimlerini araştırmak. Tecrübe ile sabittir ki köylü, çok defa ikinci derecede ehemmiyeti olan, fakat en fazla göze batan ihtiyaçların ilk olarak giderilmesini talep eder. Masraflı hal şekilleri de ileri sürer. Meselâ, ilk olarak köyün ufak deresi üzerine beton köprü isteyebilir ve bunu devletin yapması icap ettiğini iddia edebilir. Giyime ait ihtiyaçların giderilmesini ısrarla talep edebilir. Daha evvel izah edildiği gibi temel ihtiyaçları araştırıp bulmak ve bunları hal etmekle diğer bazı ihtiyaçların da giderilebileceğini köylüye anlatmak ve onu bu hususta ikna etmek köy kalkınma personelinin ilk vazifeleridir.

b) İhtiyaçları giderme yolunun şahsî teşebbüs ve ferdi gayret olduğunu köylüye anlatmak ve bu fikri ona kabul ettirmek. Köylü, ihtiyaçlarının ve derterinin hallini isterken kendi gayretini umumiyetle hesaba katmaz. Hattâ kendini çok defa pasif bir müktesip (passive recipient) vaziyetinde görür. Hareket ve teşebbüs arzusunu ona aşlamak köy kalkınma personelinin nazik vazifeleridir. Çalışmaların bu safhasında teşvik (incentive) meselesi mevzu bahis olur ki bu başı başına uzun bir bahistir. Teşvikten maksat köylüyü gayrete getirecek, teşebbüse sevk edecek vasıtalar bularak kullanmaktır. Bu vasıtalar maddî ve mânevî mükâfatlar şeklinde görülürler. Yüksek hayat seviyesi zaten böyle bir vasıta, fakat tahakkuku zamana bağlı olduğu için, kısa vade içinde semere verecek teşviklere (incentivlere) baş vurmak yerinde olur.

c) Köy liderlerini seçmek. Köylü ile yaptığı konuşmalar esnasında, kalkınma personeli, dışarıdan gelen fikirleri kolaylıkla benimseyip de hemşerileri arasında sözü geçen kimseleri seçmeğe gayret eder. Bilâhare, o köyde tatbik edilecek kalkınma programında bu gibi kimselerin rolleri çok büyük olur. Onlar, çalışmalara ön ayak olurlar ve diğer köylülerin de çalışmalara katılmalarını sağlarlar. Hakikaten, köylü kendi aralarından çıkan kimselerin sözlerine kolaylıkla inanır ve onların göstereceği yoldan yürümekte tereddüt etmez.

d) İhtiyaçları halletmek için tatbik edilecek programların köylü tarafından teklif edilmeleri lazımdır. Hattâ böyle teklifler köylüden gelmesi dahi, kalkınma memuru bu tekliflerin ondan geliyormuş gibi hareket etmesi lazımdır. Köylü, kendi fikirlerine uyularak girişilen çalışmalara karşı yakın alâka duyar ve bunların muvaffakiyetle neticelenmesini kendisi ve köylü için bir şeref meselesi yapar.

4 — Kalkınma personelinin köylülerle yaptığı konuşmalarda her şeyden evvel köylünün fikirlerini serbestçe ifade edecek bir hava yaratmağa çalışması lazımdır. Kendi fikirlerini kabul ettirmek gibi bir hata yapmaması icap eder. Vazifesinin, kalkınmaya âmîl yoksa, kalkınmayı bizzat kendi başına getirmek olmadığını daima hatırlaması lazımdır.

Üzerinde karar kılınan programı tatbikat safhasına çıkarmak güç bir meseledir. Yol ihtiyaçlarının çok acil olduğunu kabul eden köylünün belki ancak onda biri çalışmaya ayrılan günde ortaya çıkacaktır. Geri kalan kısmı, acele işleri olduğunu ve bu gibi çalışmaların netice vermeyeceğini ileri sürerek işe katılmıyacaktır. Bunların iddialarını boşa çıkarmak ve çalışmalara ara vermemek için elden gelen her şey yapılmalıdır. Kalkınma personelinin çalışmalara bu safhada fiilen iştirak etmesi nümune olmak bakımından çok iyi neticeler verebilir.

Herhangi bir köyde tatbik edilecek ilk kalkınma programının emsal teşkil etmesi bakımından çok büyük rolü vardır. Çalışmalara başlayabilmek için ilk programın temel ihtiyaçları karşılayıp karşılayamadığına dahi bakılmaz.

5 — Köy kalkınma programları, köylerdeki ihtiyaçların nevine ve sayılarına göre değişirler ve böylece köyden köye farklar arzederler. Bu programların bazıları mevzii ve muvakkat mahiyette olurlar. Yol, köprü yapmak köye su getirmek v.s. bu kategoriye girerler. Diğer programlar ise daimi itibatlar yaratmağı hedef edinirler. Yeni ziraat metodları kullanmak, el sanatları öğretmek, çocuk bakımı ve sağlık işleri bu kabildendir.

Daimî ve muvakkat programlar, icabına göre, bir köye, birden veya ayrı zamanlarda tatbik edilirler. Bazı hallerde tek bir program, meselâ yol inşaatı, bütün tek bir muntakaya tatbik edilir. Diğer bazı hallerde birkaç umumî ve daimî mahiyette program, birden fazla muntakaya hep birden tatbik edilir. Velhasıl köy programlarının nevelerini, müddetlerini, sayılarını ve idare şekillerini evvelden kat'i olarak tâyin etmeğe maddeten imkân yoktur. Tatbikatın alacağı şekli evvelden kestirmek imkânsızdır. Köy kalkınma programlarının şekillerini muayyen bir memleketin hususî şartları ve köylerin umumî vaziyeti tâyin eder. En verimli yolu bulmak, bu programları tatbikle vazifelenirilmiş kimselere düşer.

Birmanya ve Cenubi Kore'de sulama, ormanlaştırma, sağlık ve maarife ait programlar bütün memlekete birden tatbik edilmektedirler. Yunanistan'da ise, köylüleri az bir ücretle yol inşaatında çalıştırmakla işsizliği gidermek gayesini güden programları ön safhada gelir. Cenubi Amerika'da, ziraatı geliştirecek, toprak dağıtımını tamamlayacak, mevcut işletmelerden azamî randıman alınmasını sağlayacak programlar ön safhada gelir.

Bazı yerlerde, köy kalkınma programları yalnız ziraat, sıhhat ve maarif sahalarında tatbik edilen projelerden müteşekkil olarak gözüktür. Bunlardan ayrı bir hüviyeti de yoktur. Diğer bazı yerlerde, meselâ

Hindistan'da olduğu gibi, başlı başına bir hüviyeti bulunan umumî bir köy kalkınma plânı mevcuttur. Bazı yerlerde kooperatifçilik yeni bir şekile sokularak tatbik edilir. Bazı yerlerde devletin köy kalkınma çalışmalarına bizzat iştirak ettiği görülür. Diğer yerlerde ise hususi idareler ve şahısların kurdukları birlikler ön plânda yer alır.

6 — Yukarıda gösterilen programların biri veyahutta bir kaç tatbik edilerek muvaffak olursa, onlar diğer köylere nümune ve emsal olabilirler. Bu programların muvaffakiyetinden ve buna ön ayak olan köylülere gazeteler ve radyo vasıtasıyla bahis edilirse diğer köylerde de aynı eserleri ve hattâ daha iyisini meydana getirecek kimseler bulunabilir. Nümune olmak, komşusu kadar müreffeh bir hayat istemek, iftihar vesileleri aramak insanların meyilleri arasında yer alır. Bu meyilleri, ifrata vardırmadan ilmi bir şekilde köy kalkınması uğrunda kullanmak yerinde olur.

7 — Köy dahilinde girişilen faaliyetleri idare edecek ve hattâ bu gibi faaliyetlerin bizzat içinde yer alacağı bir binaya ihtiyaç olup olmadığı meselesi vaziyete göre tayin edilecek bir keyfiyettir. Köyün maddî durumu müsait ve köylüler böyle

bir merkez binasını bizzat yapmayı teklif ediyorlarsa mesele yok. Aksi hallerde köylüler kendi arzularını hilâfına meydana getirilen merkezlere karşı çekingen davranırlar ve buradan idare edilen faaliyetlere karşı alâka duymazlar. En doğru yol merkez binası olarak köylerde mevcut imkânlardan istifade etmektir. Bunlarla köy odaları, mektep binaları ve başka herhangi toplanma yerleridir. (Muvaffakiyet ve ilerlemeyi yalnız maddî ve şekli eserlerle ölçülen bir merkez binasının inşaatını köy kalkınmasının ilk şartı olarak görürler. Fikri ilerleme şeklinde meydana gelecek kalkınmanın faydalarını takdir edemeyen bu gibi kimselerin giriştikleri köy kalkınma programları çok defa zorla inşa ettirecekleri binadan ibaret kalır.)

8 — Köy kalkınmasında kullanılan (Demonstration) ve (Social Welfare) merkezleri bizim yukarıda bahis ettiğimiz merkezlerden farklıdır. Birincisi umumiyetle yeni ziraat, inşaat v.s. metodlarını tecrübe ederek bunları yukarıda bahis ettiğimiz yoldan yürüyerek köylere maletmeğe çalışırlar. İkincisi ise daha fazla sıhhat meseleleriyle uğraşır. Bu merkezler faaliyetleri umumiyetle dar bir sahaya inhisar etmek

mecburiyetinde kalırlar. Masraflı olurlar ve çok sayıda ihtisaslaşmış personele ihtiyaç gösterirler. Bununla beraber bu gibi merkezlerin köy kalkınma personeli yetiştirmek ve ilk köy kalkınma tecrübelerine girişmek bakımından faydaları büyüktür. Hattâ hiç köy kalkınma programı bulunmayan memleketlerde bu gibi merkezler kurarak çalışmalara bu şekilde girişmek tavsiyeye şayandır.

9 — Köy kalkınması çalışmaları dünyanın her tarafında sür'atle gelişmektedir. Birleşmiş Milletlerin ve UNESCO'nun bu sahadaki çalışmaları ileri bir safhada bulunmaktadır. Bu iki devletlerarası müesseseler, imkân derecesinde, âzalarına, elden gelen yardımı yapmaktadırlar. Her memleket bunlardan yardım isteyebilir.

Modern kalkınma programlarının karakterleri böylece belirtilmiş oluyor. Bunlar aşağıdaki esaslara istinat etmektedirler: Şahsi teşebbüs, ademî merkezîyet, pratik bir zihniyet, ikna ve şahsi rıza, otoriterliği red ve her ferdi başlı başına bir kıymet telâkki etmek. Kullanılan metod ilmi tatbikat tarzı dinamiktir. Gayesi insanları faal yapmak ve saadetlerinin kökünü bu faaliyetlere bağlamaktır.

Plânlama Tarihçesine Müteallik

Notlar (1939 dan bu yana)

Dr. Osman OKYAR

Forum'un 80 numaralı sayısında çıkan bu yazıda iki dünya harbi arasındaki devre zarfında plânlama bakımından vukubulan inkişafı tetkik ederken, hususî teşebbüs rejimine tâbi bulunan memleketlerde iktisadî düşünce sahasında İngiliz iktisatçısı Keynes tarafından meydana getirilen büyük inkılabın üzerinde durmuş ve teorinin değişmesiyle plânlama arkasındaki münasebetleri tebarüz ettirmiştim. Malûm olduğu üzere, bu inkılap neticesinde tam istihdamı temin etmek maksadiyle Devletini hususî teşebbüslerden müteşekkil bir ekonomiye müdahalesi tasvip ve tecviz edilmektedir. Nazari bakımdan bu adımın ehemmiyeti fevkalâde büyüktür. Ancak, İkinci Dünya Harbinden evvelki devrede, harp memleketlerinde hükümetler yeni nazariyeyi tam bir şekilde tatbik etmek mevkisine gelmediler, çünkü bir taraftan yeni teorik esaslara, ekonomik çevrelerde olduğu gibi iş muhitlerinde de henüz tamamen benimsenmemiş bulunuyordu ve şiddetli münakaşaların mevzuu oluyordu, diğer taraftan da yeni nazariyenin muhtaç bulunduğu âletler, yeni istatistikler henüz kâfi mükemmeliyet ve teferruatı haiz değildi.

Bu yazıda göreceğimiz gibi 2 nci Dünya Harbi plânlamanın tatbiki bakımından noksan olan şartların tamamlanmasına yardım etmiş ve bu şekilde ileri harp memleketlerinde devletin iktisada geniş ölçüde müdahalesini ve iktisadî plânlamayı hızla geliştirmiştir. Bu itibarla 2 nci Dünya Harbi esnasında geçirilen tecrübeleri tafsilâtî bir şekilde gözden geçirmek faydalı olacaktır. Şunu derhal söyleyebiliriz ki İkinci Dünya Harbinden sonra plânlama, bütün memleketlerde rejimleri ister sosyalist olsun, ister hususî teşebbüse dayansın, fevkalâde gelişmiştir. Sosyalist plânlama ve tam istihdam için plânlamanın yanında Türkiye bakımından çok mühim olan bir plânlama tarzı daha inkişaf ettirilmiştir. Bu da iktisadî büyüme veya kalkınma hedefiyle yapılan plânlamadır. Bu makale, plânlamanın bu muhtelif istikâmetlerde gelişmesini gözden geçirmeğe kâfi gelmiyeceği için, bu yazıda sırayla aşağıdaki iki mevzu ele alınacaktır: 1) Harp maksatları ile yapılan plânlama, 2) İleri kapitalist memleketlerde tam istihdamın temini maksadiyle yapılan plânlama.

Müteakip bir yazıda sosyalist veya ko-

münist sistemli memleketlerde plânlamanın inkişafıyla son zamanlarda büyük ehemmiyet kesbeden iktisadî kalkınma uğrunda plânlama meseleleri tetkik edilecektir.

I

Hâdiselerin garip bir tecellisi olarak, sulh zamanı için kapitalist memleketlere mahsus olarak, iş gücünün ve istihsal kaynaklarının tam istihdamını sağlayacak nazari esaslara kuran Keynes, düşüncelerini ilk defa büyük ölçüde tatbik etmek imkânlarını harp esnasında bulmuştur. 1940 senesinde, harp patladıktan altı ay sonra Keynes, bir seri makale halinde harbin finansmanına ait düşüncelerini Times Gazetesinde yayınlamıştır. Makalelerinin esas noktası şudur: Harp zamanında maksat memleketin istihsal kaynaklarından azami bir miktarı vasıtasız veya vasıtalı bir şekilde harp gücünü yükseltecek şekilde kullanmaktır. Keynes bu neticeyi temin ederken tam istihdam teorisi münasebetiyle meydana getirdiği milli muhasebe sisteminden istifade etmeyi doğru bulmaktadır. Malûm olduğu üzere bu sistemin esası şudur: Bir taraftan muhtelif sektörler tarafından mey-

dana getirilen milli istihsalin kıymetleri hesaplanır, diğer taraftan milli istihsalin hangi maksatlarla sarfedildiği tespit edilir. Bu hesaplar aynı zamanda tahmin şeklinde istikbale ait olarak yapılır. Arzu ettiğimiz şey harp gücünün yükseltilmesine matuf olan sarfiyatı arttırmaktır. Bu nasıl mümkün olur? Bir taraftan milli istihsalin kıymetini arttırmakla, yani işsiz bulunan bütün istihsal kaynaklarını, ister emek, ister toprak, ister fabrika olsun faaliyete sevk etmekle, diğer taraftan sivil istihlakı kısararak, istihsalin mümkün olduğu kadar büyük bir kısmını askerî maksatlara tahsis etmekle. Meselenin ruhu şuradadır: Halkı daha büyük bir istihsal kıymeti meydana getirmeğe sevkederken, aynı zamanda istihlakını azaltmasını temin etmek. Barizdir ki bunun yegâne çaresi halkın yapacağı tasarrufu çoğaltmaktır. Halkın istiyerek lâzım gelen bütün tasarrufu yapmasını beklemek fazla hayatperestlik olur. Şu halde netice nasıl temin edilecektir? Keynes şu vasıtaya başvurulmasını tavsiye etmiştir: 1) Vergilendirmenin şiddetlendirilmesi. 2) Ücret ve kazançlardan bir kısmının hususî hesaplarda bloke edilerek, harp bittikten sonra peyderpey ücret erbabının emrine yeniden tahsis edilmesi, 3) İstihlak malları mevzuunda geniş bir vesika usulüne başvurulması. Bu suretle hem zarurî maddelerde fiyat artışlarına mâni olunacak, hem de halk, elindeki işira kudretinin tamamını sarfedeceği mevzu bulmakta güçlük çekeceği için, tasarrufa sevk edilmiş olacaktır.

Wuiston Churchill Haziran 1940 da Başvekil olduğu zaman Keynes'i Maliye Nezaretinin İktisadî Müşavirliğine tayin etmiş ve Keynes orada bir plânlama ve araştırma grubu kurarak fikirlerini büyük ölçüde tatbik etmek fikrini bulmuştur. En fazla ehemmiyet verdiği nokta İngiltere'de milli muhasebe hesaplarının geliştirilmesi olmuştur. İngiltere'de resmî milli gelir ve gider istatistiklerinin hazırlanmaya başlaması bu tarihe tesadüf eder. Yazıda izah etmeğe çalıştığım plânlama, stratejik ehemmiyette olan birkaç mütehavvil (milli gelir, tasarruf, yatırım, dış hesaplar) üzerinde durarak, ekonimide mali muvazenevi muhafaza ederek, istenilen hedefe varmak şeklinde tarif edilebilir. Bu nev'i plânlama global mahiyette olup ekonomideki karşılıklı nakdî akışların tanzimini istihdaf eder. Bunun yanında, harp zaruretleri fiziki mahiyette plânlamaya da gidilmesini icabettirmiştir. Bu ikinci nev'i plânlama totaliter sistemlere mahsus olup, emek gücünün bir sahadan diğer bir sahaya nakli, bina inşaatının hükümet müsadeseine tâbi tutulması, hususî yatırımın kararlarının bir hükümet komitesinden geçirilmesi ve zirai toprakların kullanılması hususunda hükümette yetki verilmesi gibi daha ziyade fiziki mahiyette tedbirlerden ibarettir. İngiltere'de ve harbe iştirak eden diğer memleketlerde, değişik ölçüde bu ikinci nev'i plânlama tedbirlerinde de başvurulduğu müşahede edilmiştir. Fiziki mahiyette plânlama tedbirlerini iktisadî mahiyette plânlama ile koordine etmek üzere Vekâletlerarası komiteler kurulmuştur.

Çok umumî olarak İngilterenin harp esnası plânlaması hakkında bir umumî hük-

me varılmak icabederse hüküm bunun çok muvaffak olduğu merkezinde olacaktır. Filhakika harp esnasında milyonlarca insan sivil sektörlerden alınarak harp gücüne yardım eden sanayie yerleştirildiği gibi, bu sahada büyük bir teçhizat ve istihsal artışı meydana getirilmiştir. Aynı zamanda enflasyona büyük ölçüde mâni olduğu söylenebilir. Birinci Dünya Harbi esnasında, fiyat seviyesi İngilterede dört beş misli yükseldiği halde, İkinci Dünya Harbi esnasında ancak bir misli kadar yükselmesi bu bakımdan çok şayanı dikkattir.

İkinci Dünya Harbi esnasında, iktisadî plânlama bakımından çok şayanı ehemmiyet diğer bir tecrübe, Birleşik Amerika Devletlerinde Wassily Feontieff namındaki iktisatçı tarafından yapılmıştır. Bu tecrübe "input - output" (alım - satım) sistemi namı altında tanınmıştır. Yukarıda izah etmeğe çalıştığım gibi Keynes'in teşvikiyle yapılan iktisadî plânlama global mahiyette dir ve bununla ancak stratejik ehemmiyette addedilen bazı mütehavvillere tesir edilmek istenmektedir. Halbuki (Input - output) sistemi ekonominin çeşitli sektörleri arasında cereyan eden müteakıl alım satımların tespit ve takibine dayanmaktadır. Bu suretle herhangi bir sektörün istihsalinde vukubulacak bir değişimin diğer sektörler üzerindeki tesirleri, alım - satım cetveli sayesinde tespit edilebilmektedir. Bu yazı çerçevesi dahilinde (input - output) usulü hakkında tafsilâtli izahat vermeğe imkân yoktur. Sistemin istinat ettiği teorik esasın Fransız iktisatçısı Walras'ın umumî müvazene düşüncesi olduğunu ve cetvelin de, millet ekonomisi dahilinde çeşitli faaliyet branşları arasında karşılıklı münasebetlerin mevcudiyetine dayandığını zikretmekle iktifa edelim. Bütün bir millet ekonomisine mahsus çeşitli iktisadî sektörleri ihtiva eden bir "Input - output" (alım - satım) tablosunun hazırlanması, hem teferruath istatistikî malûmata ihtiyaç gösterir, hem de çok karışık hesap amelîyelerinin yapılmasını icabettirir. Bununla beraber harp esnasında Amerikan Çalışma Nezaretinde çalışan Leonkief ve arkadaşları 1939 senesi için Amerikan ekonomisine ait böyle bir tablo meydana getirebilmişlerdir. Bu tablo sayesinde elde edilen mühim netice şudur: Farzedelim ki silâh imalâtı sektörünün istihsalinde bir artış elde etmek istiyoruz. Acaba bu artışın bütün ekonomide çeşitli tesirleri ne olacaktır? Muayyen bir artışın sağlanması için ne kadar işçiye, makineye, çeliğe, malzemeye ihtiyaç olacaktır? Saniyen silâh imalâtındaki artışı müteakip diğer müteaddit sahalarda vukubulacak değişmeler, bütün ekonominin çeşitli sektörlerine nasıl yayılacak ve bunları ne surette müteessir edecekler? İşte (input - output) tablosu sayesinde öğrenilmesi mümkün olan mühim hususlar bunlardır. Bu nev'iden bilgilerin plânlama bakımından ehemmiyetini tebarüz ettirmeğe lüzum yoktur. Çünkü her hangi bir plân, şu veya bu şekilde, bir iktisadî müdahaleyi icabettirecektir. O halde bu müdahalelerin bütün ekonomi dahilindeki tesirleri hakkında malûmat sahibi olmak, plâncı mevkiinde olan için elbette çok faydalı olacaktır. Harp esnasında iktisadî seferberliğini ikmâl et-

mek için Amerikan hükümeti Seontieft sisteminden kısmen istifade etmiştir. Amerika'da Keynes tarzında bir plânlamaya da başvurulduğunu kaydedelim. Nihayet vesika usulünün tatbik edildiğini ve fiziki tahditlerin konulduğunu da zikrederim. Bu suretle büyük bir muvaffakiyet elde edildiğine şüphe yoktur.

II

2 nci Dünya Harbi esnasında plânlamanın fevkalâde gelişmiş olduğunu göstermeğe çalıştık. İngiltere ve Amerika'daki tecrübeler, diğer muharip memleketlere nazaran ileri bir safhayı teşkil eder. Yapılan terakki bilhassa iki hususa istinat etmiştir: Bir yandan nazari prensiplerini tatbik etmek ve çok kıymetli tecrübeler yapmak imkânı hasıl olmuş, diğer taraftan saha ve tenevvü itibariyle millet ekonomisi hakkında zengin istatistikî malûmat elde edilmiştir. Bu şayanı dikkat neticeler elde edildikten sonra harp memleketlerinde, harpten sonraki devrede dahi plânlamanın başka maksat ve şekillerle devam ettirilmesine hayret etmemek lâzımgelir. Liberalizmin ve hususî teşebbüsün en koyu müdafii olan Birleşik Amerika Devletlerinde bile, memlekette emek gücünün tam istihdamını sağlamak mesuliyetinin Devlet tarafından deruhde edilmesi lâzımgeldiği ve bu maksatla hükümetin iktisadî hayata müdahale edebileceği artık katî şekilde kabul ve teslim edilmiştir. Bu hususlar 1946 senesinde kongre tarafından kabul edilen İstihdam Kanununda (Employment Act) yazılı bulunmaktadır. Mezkûr kanun "Reisicumhurun İktisadî Müşavirleri" namı altında bir ilmi heyetin kurulmasını emretmiştir. Bu heyetin vazifesi iktisadî durumu takip etmek ve tam istihdamın sağlanması için alınacak tedbirleri Reisicumhura tavsiye etmektir. Ayrıca senede iki defa olmak üzere, aynı hey'et, mazide vukubulan iktisadî hareketleri tespit etmek ve müstakbel inkişafı tahmin etmek üzere raporların tanzimiyle vazifelendirilmiştir. Amerikan ekonomisinin tâbi olduğu şartlar muvacehesinde, tam istihdama varmak veya enflasyonist tazyiki yenmek için hükümetin kullanacağı vasıtalar esas itibariyle kredi politikası ile vergilendirme politikasıdır. Bunlara inzimamen, hükümetin geniş nafia programlarını finanse etmesi de derpiş edilmiş olmakla beraber, bugüne kadar bu sonuncu tedbire tevessül etmek lüzumu hasıl olmamıştır. Filhakika muhtelif sebeplerden dolayı, 2 nci Dünya Harbindenberi Amerikan ekonomisi, eskiden görüldüğü tarzda konjonktür dalgalanmalarına maruz kalmamış, işsizlik çok cüz'î bir seviyede tutulmuş ve böylece tam istihdam devamlı olarak tahakkuk etmiştir. Her halde, tam istihdamı meydana getiren çeşitli sebepler meyanında, hükümet ve Merkez Bankasının kredi ve vergi sahasındaki müdahalelerini ithal etmemiz gerekir. İşsizlik nispetlerinde bir artış görüldüğü zaman, Merkez Bankası, bankaların kanunî ihtiyat olarak bulundurulmaları icabeden likid mevcutların nispetini azaltarak, kredilerin genişlemesini sağlamıştır. Ayrıca reeskont haddini düşürülmüş ve kredi ile mal mübayaası şartları gevşetilmiştir. Umumiyetle bu tedbirler işsizlikte görülen menfi temayülü dur-

durmaya ve müvazaneyi sağlamaya kâfi gelmiştir. Bazı hallerde bu tedbirler, vergilendirme sahasında yapılan değişmelerle takviye edilmiştir. Diyebiliriz ki Amerika da tatbik edilen plânlama tarzı çok elâstiki olup daha ziyade para ve kredi politikası tedbirlerine dayanır. Bununla beraber, ciddi bir depresyon tehlikesi karşısında hükümetin geniş ölçüde harekete geçeceği kanaati iş âleminde mevcuttur. Bazı çevreler tarafından beklenen şiddetli depresyonlardan eser olmadığına göre neticenin muvafakiyet olduğu hususunda bütün müşahitler bitaraf olsun olmasın, müttefiktir.

Plânlama usulleri, çeşitli tarz ve ölçülerde diğer harp memleketlerinde de, 2 nci Dünya Harbinden sonra tatbik edilmiştir. Bilhassa İngiltere, İskandinav memleketleri ve Holânda'da harbin sonunu hemen takibeden yıllar zarfında yapılan tecrübeler, Amerikaya nazaran daha teferruath, daha ziyade kanunî mahiyette olmuş ve plânlara miktar olarak ifade edilen bazı genel hedefleri ihtiva etmiştir. Bu memleketlerde plânlamanın hedefi, ilk yıllarda, harp zararlarının telâfisi, istihsal kaynaklarının askerî sahalardan sivil sahalara nakli, dış hesaplarda muvazenenin temini ve tam istihdamın tesiri olmuştur.

Yukarıda zikredilen bütün memleketlerde yapılan plânlama tecrübelerini burada gözden geçirmeye imkân yoktur. Bunlar arasında büyük benzerlikler vardır. İngiltere hakkında birkaç sözle iktifa edeceğiz.

İktisadî faaliyetlerin, harpten evvelkine nazaran daha merkezî bir idareye tâbi olması lüzumu harpten sonra İngilterede şiddetle hissediliyordu. Plânlama ihtiyacı sadece tam istihdamı sağlamak gayesine istinat etmiyordu; aynı zamanda İngilterenin harpten sonra dış tediyelerinde karşılaştığı gayet müşkül durumu tashih etmek lüzumu plânlamanın ana hedeflerinden birini teşkil ediyordu. Filhakika harp esnasında dışarıdaki sermayesinin mühim bir kısmını kaybettiği için, İngilterenin tediyeye bilânçosu, harpten sonra büyük açıklar vermeğe başlamıştı. Müvazeneye varmak için ihracatı büyük ölçüde arttırmak icab ediyordu. Bunu mümkün kılmak için hem istihsalin arttırılması, hem de dahilî istihlakın kısılması zarurî idi. İşte 1947 denberi hükümet tarafından neşredilen ve yıllık birer plân mahiyetinde olan yıllık iktisadî tahvillerde (Economic Survey) müteakip yıl için İngiliz ekonomisine tahvil edilen vazifeler, yukarıdaki gayeler ışığı altında tertip ve tâyin edilmişti. İktisadî tahvil (Economic Survey) vesikası, evvelâ geçmiş yıla ait başlıca iktisadî hâdiselerin bir tahlilini ihtiva ediyordu. Bu arada millî gelirle millî giderin kıymet ve bünyeleri, yatırım ve tasarrufun kıymet ve bünyeleri emek gücünün, ekonomi dahilindeki dağılışı, dış tediyelerin başlıca unsurları gözden geçiriliyordu. Saniyen, aynı mevzuların müstakbel yıla ait tahminlerine geçiliyordu. Bu tahminler katî hedefler mahiyetinde

olmamakla beraber, tahakkukları ekonomi bakımından şayanı arzu addedilmekte idi.

İngiltere'deki plânlama usullerinin tamamen demokratik olmaları çok şayanı dikkattir. Plânlamanın umumî hedefleri Maliye Nezaretinde çalışan bir grup tarafından tâyin edilmekle beraber, tespit edilen hedefler ilgili vekâletlerin mümessillerinden mürekkep bir komite tarafından münakaşa edilmektedir. Ayrıca, muhtelif sektörlerde işverenler birlikleri ve sendikalarla da istişarede bulunulur. Nihai karar tabiatıyla kongreye aittir. Hiçbir şekilde zor kullanılmaz, her şey istişare ve ikna ile halledilmeye çalışılır. 1952 de muhafazakârlar iktidara geçtikten sonra yıllık tahliller hazırlamak usulüne devam edilmiş, fakat eskiden yapılan kanunî tahminlerin bazılarında vazgeçilmiştir. Netice olarak plânlamanın, İngilterede, Amerikaya nazaran biraz daha ileri gittiğini ve teferruata girdiğini söyleyebiliriz. İngilterede âmme sektörünün Amerikaya nazaran çok geniş olması bunu kısmen izah eder. Siyasî felsefedeki farkların da bir tesiri olmuştur. Bununla beraber, İngilterede plânlama hiçbir veçhile hususî teşebbüs rejiminin yerini almamıştır. Bilâkis bu iki müessese arasında ahenkli bir bağlaşmanın meydana geldiği müşahede edilmektedir. Fransa'daki plânlama tecrübesi şimdiye kadar sayılan memleketlerinkinden bir hayli farklıdır. Müteakip makalemizde kısaca bundan bahsedeceğiz.

Az Gelişmiş Memleketlerde Para ve Maliye Politikası

Prof. Karl IVERSEN
(Özetleyen: Aydın Yalçın)

İktisatçıların başlıca iki vazifeleri vardır. Birincisi devlet adamlarına ve politikacılara birbiriyle çatışmayan ve gelişmeyen hedeflerin hangisi olduğunu gösterirler; alman tedbirlerin vereceği neticeler hakkında kendilerini tenvir ederler. İkincisi ise, bazı hedeflere erişebilmek için takip edilmesi gereken yolların hangisi olduğunu gösterirler ve aynı zamanda hangi hedeflere erişmenin imkânsız olduğunu da izah ederler.

Az gelişmiş memleketlerdeki en mühim hedef, sür'atli bir iktisadî gelişmenin başarılması, yani millî gelirden reel olarak sür'atli bir artışın tahakkuk ettirilmesidir. Üzerinde düşünülecek konu, devlet maliyesinin ve Merkez Bankasının bu gelişmeye yardım edebilmek için nasıl hareket etmesi gerektiğidir. Şuna da işaret etmek yerinde olur ki, az gelişmiş memleketlerde sür'atli iktisadî kalkınma, erişilmek istenen yegâne hedef değildir. Amme hizmetlerinin ve sosyal hizmetlerin genişletilmesi millî gelirin daha âdil bir şekilde dağıtılması e-

rişilmek istenen hedeflerden biridir. İktisatçı, az gelişmiş memleketlerde erişilmek istenen bu rakip ve çeşitli hedefler arasında bir muvazenenin kurulması hususunda da yardım edebilir.

Şu noktaya dikkati çekmek yerinde olur ki, iktisadî gelişmeyi yalnız para ve maliye politikası ile tahakkuk ettirmek mümkün değildir. İktisadî gelişme herşeyden evvel geniş hacimde yatırım yapılmasıyla mümkün olan bir hâdisedir. Yatırım ihtiyacı ise başlıca iki mesele meydana getirir. Yatırım yapma temayül ve arzusu nasıl artırılabilir ve munzam yatırımlar için gerekli malî kaynaklar nasıl temin edilebilir?

Az gelişmiş memleketlerde hâkim olan ruh ve mânevi muhit geniş hacimde yatırımların tahakkuk etmesi bakımından fazla müsait değildir. Geniş hacimde yatırım yapılabilmesi için mânevi muhitin hazırlanması ise, uzun bir eğitim işidir. Diğer taraftan nüfusun seyyaliyetsizliği, gelenekler ve içtimâf kıymetlerdeki farklılık gibi,

hususiyetler önemli manialardır. Bununla beraber yatırımları teşvik etmek için yardım ve sübvansiyonlar, vergi muafiyetleri v.s. gibi malî tedbirlerin de faydası vardır.

Sosyal mâniler dolayısıyla düşük olan hususî yatırım hacmini genişletmek için, devlet yatırımları bir çare olarak düşünülebilir. Devlet yatırımlarına aleyhtarlık etmek, ya mahdut bazı âmme yatırımlarına müsaade etmek veya bütün ekonomide çok düşük bir seviyede yatırım yapılmasına razı olmak veya bunu göze almayı ifade eder. İktisadî gelişmenin ilk safhasında âmme yatırımları, müstakbel gelişmenin temel şartlarından biri olabilir. Nazarî olarak âmme yatırımları hususî teşebbüse, işletme dışı bazı tasarruflar ve kolaylıklar sağlamak üzere sosyal sermaye tesislerinin kurulmasını temin ederler. Diğer taraftan geniş sermaye kaynaklarına ve riske ihtiyaç gösteren bazı sanayi şubelerinde hususî sermaye eksikliği yüzünden devlet işletmelerinin tesisi zarurî olabilir ve bu sahada âmme yatırımlarına ihtiyaç duyulabi-

Her iki halde de devlet yatırımları hususi yatırımları teşvik edecek ve ona yardımcı bir rol oynayacaktır.

Devlet yatırımlarının hususi teşebbüsü ve sanayi teşviki iki kanaldan olacaktır: Birincisi beşerî sermayeyi islah etmek ve teknik bilgi ve hüneri geliştirmektir. Hususi sanayi iş gücünü teknik bilgi ve hünere sahip kılacak şekilde yetiştirme mes'uliyetini üzerine alamaz. Çünkü iş gücü serbesttir ve hususi sermayenin malı değildir. Amme otoritelerinin ve âmme teşebbüslerinin bu vazifeyi üstlerine almaları hususi sanayi için bir dış tasarruf ve yardım teşkil eder. Eğer hususi sanayie bedava olarak verilen bu dışardan tasarruf mevcut olmasaydı hususi yatırım bundan zarar görürdü. Amme yatırımları için diğer bir sebep de şudur: Munzam yatırımlar yüzünden piyasaya arz edilecek mal hacmi için, piyasanın hacmi ve takatı kâfi değildir ve bu yüzden de hususi yatırım bu riski göze alamaz. Bu sebeple birçok sahalarda aynı zamanda geniş hacimde yatırımlara girişilmesi, piyasa hacminin birden genişlemesine ve eskiden iktisadi olmayacak bazı yatırımların şimdi iktisadi bir şekil almasına yardım edebilir; bu suretle de iktisadi gelişme hızı sür'atlenerek ekonominin faaliyet temposu artabilir. Buna iktisadi gelişme literatüründe muvazenede gelişme (balanced growth) vetiresi adı verilir. Teşebbüslerin optimum kapasiteleri için, yalnız hususi teşebbüsün yatırımları piyasa faaliyetinin vüs'atini kâfi derece genişletmeyebilir. İşte bu takdirde devlet yatırımları ile, genişleyen piyasa faaliyeti hususi sanayi için dışardan bir tasarruf ve ekonomi temin etmiş olur.

Bu şekilde zarureti aşikâr olan munzam yatırımlar nasıl finanse edileceklerdir? Meselesi ile karşı karşıya kalınır. Dava yatırımlar için para bulmak değil, fakat bu yatırımları filen tahakkuk ettirebilmek için hakikî kaynakların nasıl temin edileceğindedir. Birleşmiş Milletler muhitinde bazıları, bu kaynakların az gelişmiş memleketlerdeki düşük ferdi gelirler yüzünden hususi tasarruf kifayetsiz olacağını söyleyerek, dış yardımlarla karşılanması gerektiğini ileri sürerler. Hiç olmazsa ilk safhada dış yardımların zarurî olacağına şüphe yoktur. Fakat iktisadi gelişmenin yalnız dış yardımlara güvenilerek tahakkuk edileceğini söylemek de doğru değildir.

Bazıları ekonomi dahilinde istihsal faktörleri tam kapasite halinde kullanılmadıkları ahvalde, istihlak seviyesini düşürmeden hakikî kaynakların artırılabilirliğini ve yatırımların bu suretle çoğaltılabileceğini iddia ederler. Ziraî sektörün mevcut bulunan nüfus fazlalığı yani gizli işsizlik adı verilen, tam kapasite halinde kullanılmayan köylü nüfusun bir kısmının yatırım sektöründe pekâlâ kullanılabileceği iddia edilir; yeter ki ziraî sektör, yatırım sektörüne nakledilen bu nüfus fazlasını eskisi gibi beslemeye devam etsin. Fakat bu nüfusun eskisi gibi ziraî sektör tarafından beslenmeye devam edeceğini, bu yüzden reel kaynakların dağılışı ve talebinde mühim bir fark meydana gelmeyeceğini farzetmek realist bir düşünce değildir.

Netice itibariyle tasarruf hacmini artırmak zarureti vardır. Fakat hayat seviyesi asgarî maaşet haddi seviyesinde sayılabilecek derecede düşüktür. Az gelişmiş memleketlerde, vaktiyle sanayileşmiş batı memleketlerinde görüldüğü tarzda bir kapitalist ahlâkı yoktur. Yani gayret, tasarruf ve mahrumiyeti ahlâkî bir gaye tanıyan püriten zihniyeti mevcut değildir. Gönüllü tasarrufların seviyesi düşüktür. Gelirin dağılışı ise adaletsizdir. Gösteriş için istihlak temayülü fazladır. Zengin sınıfların hayat seviyelerini ve istihlak tarzlarını taklit etmek arzusu geniştir. Bu yüzden umumiyetle tasarruf hacminin genişlemesi bakımından faydası bulunduğu iddia edilen gelir müsavatsızlığı, tasarrufların artmasına yardım eden bir unsur teşkil etmez.

Diğer taraftan az gelişmiş memleketlerin bir çoğunda yabancı sermaye kazançlarının memleket dışına gönderilmesi ve bazı yerli sermayelerin de harice kaçırılması dolayısıyla, bu memleketlere doğru akan yabancı sermaye akını, makus istikâmette bir akınla ekseriya ifna edilme durumundadır. Diğer taraftan dahilideki tasarruflar, altın ve ziynet satın alınması ve yabancı dövizine yatırılması dolayısıyla ekonomi için kaybolur.

Hususi tasarrufların artırılması, bunların müsmir sahalara akışının temini için her türlü gayret sarfedilmelidir. Amme otoritelerinin takip edecekleri istikâmet bakımından verilecek umumî direktif budur. Hususi tasarrufların artırılmasına yardım edecek müesseseler kurulmalı ve geliştirilmelidir. Eğitim, köy ve cemaat kalkınması projelerinin bu bakımdan faydaları az değildir. Bütün bu tedbirlere rağmen hususi tasarrufların iktisadi gelişmenin tahakkuku için zarurî olan yatırım seviyesini bulacağı ümit edilemez.

Bu sebeple âmme tasarrufları hususi tasarruflardan artakalan boşluğu doldurmalı ve onu tamamlamalıdır. Yatırım hedefleri için kullanılabilir hakikî kaynakların hacminin artırılması zarureti, malî politikanın takip etmesi gereken umumî direktifi ifade eder. Devlet masrafları ile devlet varidatlarını temin eden bazı vergilerin bünyesi, iktisadi gelişme hedefleri bakımından, bazı masraf ve varidat kalemlerine nazaran özellik arzederler.

Yatırımları finanse etmeye yarayacak diğer bir metodun da enflasyon olduğu söylenir. Enflasyonun ilk devrelerinde mecburî tasarruf yoluyla bazı kaynakların yatırım maksatları için serbest bırakılması mümkün olabilirse de, uzun vadeli bir finansman kaynağı olarak bu yolda devam imkân yoktur.

İktisadi gelişme bakımından ne hazine ne de Merkez Bankası o derece önemli değildir. Fakat iktisadi gelişme hedefi için para politikasının ayarlanabilmesinde, bizzat gelişme programının kendisi daha önemlidir. Yalnız para ölçüleriyle değil, fakat işgücü, ton ve kalori gibi reel ölçülerle ifade edilmiş iktisadi gelişme hedefini istihdaf eden bir millî iktisadi bütçe tanzim edilmelidir. Amme yatırımları için bazı memleketlerin yaptıkları gibi, münferit işletme ve tesis projeleri tanzimiyle yetinilmemeli, fakat bütün âmme sektörüne şa-

mil bir yatırım plânı ve programı hazırlanmalıdır. Bu plân içinde bir önem silsilesi, bir priyorite sistemi tesis edilmelidir. Bu noktaya bazı az gelişmiş memleketlerde dikkat edilmemektedir. Programlama için bir deneme ve hata metodu takip etmek zarurî olabilir ve aynı şekilde kaynakların hududu hakkında tahminlerde bulunmak icabedebilir. Para ve maliye politikası, plânda tecrübeyle aşırı gitmiş olduğu anlaşılan noktaları tashih etmek için, ihtiyaca göre ayarlanabilir. Mamarif asil düzeltmeler, tanzim ve ayarlamalar plânın aşında yapılmalıdır. Bu işin mes'uliyeti tamamen maliye ve para politikasına bırakılmamalıdır. Bu sebeple plânların oldukça elâstik bir şekilde tanzim edilmesine dikkat edilmelidir.

Hükümetin müracaat edebileceği başlıca üç kaynak vardır. Bunlar, Merkez Bankasından istikraz, kredi genişletmesi suretiyle bankalardan istikraz ve nihayet ferdlerden istikraz. Sonuncu şıkda, yani ferdlerden istikraz yolunda, yapılan yatırımlarla millî yatırımların hacminde bir değişme meydana gelmez. Fakat yatırımların bünyesinde ve ajanlarında bazı değişmeler meydana gelir. Mamafih mahdut hususi yatırımlar, devlet istikrazı için tatminkâr bir kaynak olmaktan uzaktır. Mecburi istikraz yoluna gidilirse, bunun tesiri vergilerinkine benzer; mamafih vergiden farklı olan bir cephesi, bunun ferdler tarafından vergide olduğu gibi şahsî bir kayıp telâkki edilmeyip, adeta bir nevi tasarruf olarak kabul edilmesidir. Bu sebeple de çalışma şevkini kırmayıdır. Az gelişmiş memleketlerde sermaye piyasasının geliştirilmesi önemlidir. Amme tasarrufları, hususi gönüllü tasarrufların hacim itibariyle azalmasına sebep olabilirler. İşte bütün bu sebeplerden ötürü, hususi tasarruflar güvenilecek yegâne kaynaktır. Bu kaynağın kuvvetlendirilmesi için devletin teşvikde bulunması zarureti vardır. Bu suretle malî makamlar için içinden çıkarılması zor bir paradoks vardır: İktisadi gelişme için yatırımların artırılması şarttır. Bunun için de âmme yatırımlarının artırılması zarurî görünmektedir. Fakat öte taraftan âmme yatırımlarının artırılması, umumî tasarruf hacmini azaltacak tesirler de icra edebilir. Mamafih şuna dikkati çekmek yerinde olur ki bütçe fazlalığıyla âmme tasarruflarını artırma ve bütçenin hacmini ona göre tâyin etmek, her memleketin kendi hususiyetine göre tanzim edilecek politik bir meseledir. Bu sebeple bu hususta umumî bir kaide vazetmek doğru olmaz.

Umumiyetle iktisadi bünyesi ziraate dayanan az gelişmiş memleketlerde arz ve istihsal elâstikiyeti düşüktür. Gelenekler içtimaî bünye, ulaştırma sistemi, mesken durumu ve umumiyetle kaynakların seyyaliyetsizliği, bazı sertlikler ve tıkanıklıklar doğurur. Malî politikanın tesirleri, enflasyonun artmasına yardım edebilir. Çok şüpheli olmakla beraber, malî politika az gelişmiş memleketlerde iktisadi gelişmeye yardım etse bile, sosyal hizmetlerin genişletilmesi için talep çok şiddetlidir ve bir kere başlanmış olan masraf kapılarını kapamak ve ters istikâmete çevirmek zordur. Malî politikanın genişletici tesirleri

fazla ise, bu takdirde para politikası frenlerin sıkıştırılması bakımından faydalı olabilir.

Az gelişmiş memleketlerde merkez bankası politikasının tesiri zayıftır. Zayıf olmasının muhtelif sebepleri vardır. Bir kere âmme yatırımları kuvvetlidir ve bu yüzden merkez bankaları âmme otoritelerinden gelen kredi taleplerini reddetmede müşkülât çekerler. Bazı memleketlerde hususi bankalar yabancı sermaye mülkiyetindedirler ve ihtiyatlarının mühim bir kısmını ya-

bancı memleketlerde bulunan merkez şubelerinde bulundurlar; bu sayede de bazan merkez bankasının faaliyet istikâmeti aksine harekete geçtiklerine şahit olunur. Sermaye piyasası gelişmemiştir ve bu yüzden de açık piyasa muamelelerine başvuramazlar. Bu vaziyet birçok merkez bankalarının ihtiyatların kanunî nisbetlerle tesbiti yoluna sürüklemiştir. Paranın dış kıymet rayici sabit bir şekilde tutulduğu müddetçe, merkez bankaları gayet elâstikiyetsiz bir duruma sokulmuş olurlar. Bu sebeple dö-

viz kazançlarının bir kısmını maliye ve vergi politikasıyla ifna etme yolları aranmalıdır.

(x) Bu konferans Rockefeller Vakfı ile işbirliği yapılarak tertip edilen İktisadi Kalkınma Konferansları serisinden biridir. Prof. İversen Kopenhag Üniversitesinde İktisat Profesörüdür. Birçok az gelişmiş memleketler eksperisi olarak çalışmış ve Amerika'da birçok üniversitelerde ders vermiştir.

Son İktisâdî Gelişmeler

Bu ayın iktisadî müş'irler tablosunda bazı noksanlar vardır. Çalışma, geçinme endeksleri, kredi ve mevduat, devlet borçlarına dair yeni bilgiler elde edilememiştir.

İstihsal :

Devlet sanayiinin aylık istihsal durumunu veren rakamlara göre Mayıs ayı içinde, yalnız maden kömürü ve pamuklu dokuma sahaları müstesna, diğer istihsal kollarında geçen aya nazaran istihsalde artışlar devam etmiştir. Geçen senenin mayısına nisbetle bütün istihsal sahalarda bir artış görülmektedir.

İnşaat :

İnşaat ruhsatı ve yüz ölçümü bakımından hem aylık hem de yıllık olarak inşaat faaliyetindeki daralma devam etmektedir. Buna mukabil inşaat maliyetindeki artış da sür'atlenmektedir.

Ulaştırma :

Mart ve nisan aylarından farklı olarak, hem deniz hem de demiryolu nakliyatında aylık bir artış görülmektedir. Nisan ve mayıs aylarında her iki yoldan ulaştırma hacminde yıllık bir artış da müşahede edilmektedir.

Fiatlar :

İstanbul ve Ankara geçinme endeksleri nisan ayına ait olmak üzere geçen ay verdiğimiz gibi aynıdır. Yalnız toptan eşya fiyatları endeksi Mayıs ayına aittir ve geçen sene nisandan mayısa 1 puvalık bir düşme görüldüğü halde bu sene 4 puvalık bir artma müşahede edilmektedir. Bu da bu sene enflasyonun hızının ne derece artmış olduğuna dair bir işarettir. 1956 yılında toptan eşya fiyatları endeksi 1955 e nazaran (127 den 148 e çıkmak suretiyle) 21 puvalık yükseldiği halde bu sene mayıs ayındaki artış geçen yılın mayıs ayına nazaran 23 puvalıktır. Yıllık vasatiye nazaran fark da 28 puvalıktır, 28 puvalıktır.

Dış Ticaret :

İthalatta hem aylık hem de yıllık düşmeler devam etmektedir : İhracattaki aylık düşme daha yüksektir. Fakat geçen senenin mayıs ayına nazaran az bir artış vardır.

Para :

Tedavüldeki banknotların hacminde temmuz ayı içindeki artış 80 milyon liraya yaklaşmaktadır. Geçen sene temmuz ayından ağustosa ancak 8 milyon lira civarında bir artış olmuştu. Bu hâdise de

enflasyonu besliyen en mühim kaynağın bu sene daha da genişlediğini ifade eder. Geçen sene temmuz sonu ile 1955 temmuz sonu arasında emisyon hacmindeki artış 417 milyon lira olduğu halde, bu yıl aynı devre esnasındaki artış 712.5 milyon liradır. Bu da banknot ihracı temposunun nasıl sür'atlendiğini göstermektedir. Emisyon hacmindeki aylık artışta en mühim âmil, hazine bonoları ve hazine kefaletini haiz bonoları hacminde 120 milyonu aşan bir artışın meydana gelmesidir. Dış tediye vasıtaları stokumuz menfi pozisyonda devam etmekle beraber, temmuz içinde döviz borçluluğu durumumuzda cüz'i bir azalma olmuştur. Geçen yıla nazaran durum hemen hemen aynıdır.

Kredi ve Mevduat :

Bu sahada daha yeni bilgiler elde edilememekle beraber, şubata nazaran mart a-

yında kredi ve mevduat hacminde meydana gelen artışlara dair bilgi temin edilmiştir. Keza kredi hacmindeki yıllık artışların 1 milyar 200 milyonu bulduğu mevduat hacminin de 1 milyara yakın bir hacimde artış gösterdiği görülmektedir.

Maliye :

Vergi tahsilâtında, gelir vergisi taksit ayı olan mayısa nisbetle aylık bir düşme vardır. Fakat senelik olarak artış temayülü devam etmektedir. Hazinesinin kasa durumunda aylık cüz'i bir azalma varsa da yıllık artış hacmi oldukça yüksektir.

Netice :

Elde ettiğimiz en son iktisadî mutalar bize ekonomimizde uzun müddettir müşahede edilen enflasyoncu kuvvelerin ve temayüllerin hızını artırarak devam ettiğini açıkça göstermektedir.

Apartman daireleri
Zengin para ikramiyeleri

Ünlü - pamuklu
Satışlarımızda % 10 TENZİLÂT

MEVDUAT SAHIPLERİNE
EN FAZLA MENFAAT
SAGLAYAN BANKA

Hesap açtırmakta acele ediniz

SÜMERBANK

Forum'un İktisadî Müş'irleri

Sektörler	Ünite	Geçen yılın Aylık Ortalaması	Geçen yıl bu ay	Bir evvelki ay	Bilinen en-son ay		Geçen yıl Ortalama farkı	En son aya göre	
					Miktar	Tarih		Geçen yıl bu ay farkı	Bir evvelki ay farkı
I. İstihsal (Devlet)									
Maden kömürü	1000 ton	490.7	440.8	527.6	499.3	V	8.6	58.5	-18.3
Demir cevheri	1000 ton	38.3	48.4	18.1	55.5	V	10.1	-7.1	37.4
Ham demir	1000 ton	18.0	10.1	17.4	23.5	V	5.5	13.4	6.1
Çelik blok	1000 ton	16.0	14.5	17.7	19.4	V	3.4	4.9	1.7
Çimento	1000 ton	81.0	84.0	—	98.0	V	17.0	14.0	—
Kâğıt	1000 ton	3.8	3.0	4.2	4.6	V	0.8	1.6	0.4
Pamuklu	Milyon m ²	12.8	11.8	13.0	12.3	V	-0.5	0.5	-0.7
II İnşaat									
Bina ruhsatları	Adet	4.518	2.436	1.915	1.806	I	-2.717	-630	-109
Yüzölçümü	100 m ²	574.8	354.9	318.7	308.5	I	-2663	46.4	-10.2
Kıymet	Milyon T.L.	74.0	53.2	54.7	54.4	I	19.6	1.2	-0.3
III. Ulaştırma									
Kabotaj (yüklenen)	1000 ton	279.0	288.1	265.3	321.1	IV	42.1	33.0	55.8
D.D.Y.	1000 ton/km.	1.200.2	1.191.1	1.256.0	1.312.7	V	112.7	120.6	56.7
IV. Çalışma									
İşyeri sayısı	1000 adet	19.2	19.7	—	21.3	V	2.1	1.6	—
İşçi sayısı	1000 adet	11.140.6	11.725.6	10.890.3	11.335.2	III	149.6	-390.4	444.9
İş günü sayısı									
V. Fiyatlar									
Geçinme-İstanbul	1948=100	153.0	155	162	165	IV	12	10	3
Geçinme-Ankara	1948=100	153.0	155	161	162	IV	9	7	1
Toptan eşya	1948=100	148.0	153	172	176	V	28	23	4
VI. Dış Ticaret									
İthalât	Milyon T.L.	103.4	91.9	97.4	85.2	VI	-18.2	-6.7	-12.2
İhracat	Milyon T.L.	71.2	44.6	92.7	54.5	VI	-16.7	9.9	-38.2
VII. Para									
Tedavüldeki banknotlar	Milyon T.L.	2.150.3	2.176.5	2.815.6	2.889.0	VIII	738.7	712.5	73.4
Altın ve döviz mevcudu	Milyon T.L.	—	-84.3	-110.5	-86	VII	—	-1.7	24.5
VIII. Kredi ve Mevduat									
Kredi yekûnu	Milyon T.L.	—	6.033.7	7.143	7.279	III	—	1.245.3	136
Mevduat yekûnu	Milyon T.L.	—	4.132.5	5.078	5.105	III	—	972.5	27
IX. Maliye									
Vergi hasılatı	Milyon T.L.	240.7	213.3	375.7	290.5	VI	49.8	77.2	-85.2
Hazine mevcudu	Milyon T.L.	118.1	88.1	263.4	255.3	VII	—	167.2	-8.1
İç borçlar	Milyon T.L.	—	—	—	—	—	—	—	—
Dış borçlar	Milyon T.L.	—	—	—	—	—	—	—	—

TÜSTAV

Okurların Forumu

MUHALEFETİN İŞBİRLİĞİ

Yazı Kuruluna,

1 Ağustos tarihli nüshanızdaki başyazıyı büyük bir dikkat ve zevkle okudum. Bu yazı hem işbirliğindeki güçlüklerin kaynaklarını aydınlatma, hem de yapıcı bazı ilhamlar verme bakımından çok kıymetlidir. Aynı nüshada E. Serimrul'un mektubundaki tahliller de, işbirliği konusunda rastlanan güçlükleri meydana çıkarma bakımından önemlidir.

Ben şu kanaattayım ki, memleketteki tarafsız vatandaşlar, partiler arasında imkân olduğu kadar açık bir şekilde âmme efkârına aksettirilmesi gereken işbirliği müzakerelerinde hakemlik rolünü görmelidirler. Hürriyet Partisinin ısrar ettiği fakat Halk Partisinin kabul etmeye yanaşmaz görüldüğü, müstakbel mecliste hiçbir partinin tek başına hâkim rol oynayamama prensibi, müzakerelerin ve pazarlığın esas noktasını teşkil edecektir.

Memlekette belki Halk Partisinin bu ısrarını haklı gören vatandaşlar çoktur. Belki de Halk Partisi bu formülle müstakbel seçimlerde parti olarak zayıflayacağından haklı olarak endişededir. Belki de işbir-

liği yapmadan da C.H.P. nin nasıl olsa 150-200 mebusluğunu garanti telâkki eden partililer ve halk kütleleri mevcuttur. Bunlar önümüzdeki seçimlerde şimdiki iktidarı mutlaka yenmek icabettiğini, bunun milli bir vazife olduğu hareket noktasından hareket etmeyip, C.H.P. gibi mühim bir partinin fedakârlıkta bulunmasının zararları üzerinde kendilerine göre deliller bulmuş olabilirler. Fakat tarafsız vatandaş reyini kullanırken bunları bilmelidir. Bunları bilirse, bazı C.H.P. lilerin dediği gibi açık gözlük yapmak isteyen Hürriyetçileri ve Milletçileri Halk Partisinin şartlarına razı olmadıkları için tel'in edecekler de çıkabilir. Fakat her halde açıklık şarttır.

O zaman 1954 de de 150-200 mebusluğu çantada keklik sayan C.H.P. lilerin mi, yoksa işbirliğinin bir partiye peyk olmak değil fakat yepyeni bir milli hareket meydana koymak formülünü ifade eden hürriyetçilerin mi haklı olduğu daha iyi anlaşılacaktır. Seçimlerde de bu noktanın açıklanması çok faydalı olacaktır. Saygılarımla,

Ankara, Kemal Kozan

75.000 Liralık TEMMUZ Keşidesinden sonra

70.000 Liralık EYLÜL Keşidesi

75.000 Liralık EKİM Keşidesi

175.000 Liralık ARALIK Keşidesi

**Çiftelhavuzlar'da APARTMAN DAİRELERİ
ARSA'lar. zengin PARA İkramiyeleri**

Her (150) Liraya bir kur'a

EMNİYET SANDIĞI

Seçim İçin Vatandaş Neler Düşünüyor

(Forum) Yazı İşleri Müdürlüğüne;

(79) Sayılı Forum'un başyazısındaki bilhassa (Olgunlaşmamış, iyi düşünülmemiş bir fikir hazırlığı olmadan, müspet bir iş plânı etrafında kollektif hareket organize edilmeden atılan her adım yalnız siyasi sahada değil, içtimai hayatın her safhasında eninde, sonunda bir istikrarsızlık unsuru olacaktır. Bugün siyasi partilerimizin hemen hepsinde müşahede edilen fikrî ve mânevi dağılmışlığın vatandaş üzerinde güvensizlik yaratan bir unsur olduğuna şaşmamak icap eder.) bugünkü hakikatin ta kendisini ifade ve ilân eden cümleleri şu satırları size yazmama sebep oldu.

Mesleğim cabı, vazife içi ve dışı otuz sene halk hizmetinde bulunmam ve muhtelif fikrî ve ruhi vasıflardaki vatandaşlarla, ister istemez, siyasisi de dahil, temaslarımın hasil ettiği, vatandaşta tam hüküm ve kanaat halinde olduğuna inandığım hususları, belki yarınımızı çıkmaza sokmama işler arasında küçük bir yer olur mülahazasıyla, kısaca kaydediyorum.

Olaylar malûm. 1946 da bazı vatandaşlar milletin mahrum edildiği ana haklarını ele alarak ve onları iade etmek kaydı ve şartıyla bir muhalefet partisi kurdular. Dört beş sene ne parlak, ne kandırıcı sözler, ne türlü vaat ve taahhütlerde bulundular. Vatandaş da onlara haklı olarak "samimdirler" diye inandı. Hakikaten kahir ekseriyetle onlara rey verdi, iktidara getirdi. 1950 seçimine kadar sandık başına adım atmamış, o zamanki iktidardan kurtulmak için onlara rey vermiş olanlar tanırım. Halkımızın bu olağanüstü reyini kullanışı tek parti iktidarının yarattığı bezginlikten ve onun tasallutundan kurtulmak kasit ve gayesiyleydi. Hattâ bu emniyetle vatandaş 1954 seçimlerinde de yine onlara çoğunlukla oy verdi. Onlardan en tabii haklarını, hürriyetlerini, kendi lehine müsbet, doğru, insanî hizmetler istiyordu. Vekâletini onlara bunlar için vermiş, iktidara getirmişti.

Muhalefetteyken bugünkü iktidar yarınki şüpheli tokluk mukabil vatandaş aç ve perişan bırakan barajdan, fabrikadan, milleti yarıagyara karşı küçülten hareketlerden, inkılapları baltalamaktan söz etmemişti. Yarımın bolluğuna günün açlığı içinde inanmak yalnız şişkin karınlarının elinden gelir. Bugün en az yüzde seksen çoğunluğun çektiği ızdırıp o çoğunluğun dışında ve üstünde bulunanlar bilmiyebilirler, yahut bilmezlikten gelebilirler.

Kurulan, işleyen barajdan da, fabrikadan da türlü ızdırıp ve ihtiyaç içinde kıvranan vatandaş kütlesi ne hayır, ne fayda gördü? Yiyecekten, giyecekten hangisi ucuzladı? Ucuzlamak şöyle dursun fiyatlar geçen seneye nisbetle yüzde bir kaç yüz fırladı. Daha da fırlamakta.

Ya mânevi taraf, 1956 - 1957 ders yılının ilk mektepten üniversite dahil verimin karşısındaki acıyı hangi fabrika, hangi baraj telâfi edecektir? Ruhsuz varlığa bu yüz yılın idrakinde yer var mıdır? Mektep,

hoca darlığı almış yürümüşdür. Bunu halktan çocuk okutmak derdinde olanlar bilirler. Muallim mektepleri kapatılır, köy enstitüleri yıkılırsa olacak bunlardan başka olamaz. Mekteplerin açılmasına üç ay varken hem parasıyla çocuğunu okutmak isteyen ebeveynin aldıkları yersizlik, imkânsızlık cevapları karşısında elleri şakaklarında kalıyor.

Hulâsa vaatlerin tastamam zitti olmak üzere çok şeyler yapıldı. Bunlar herkesin gördüğü, bildiği şeyler. Son hâdise, Bölükbaşı hâdisesi tüy dikti. Bununla milletin en güvenilir, en tabii mesnedi de yıkılmak suretiyle, elinden alındı. Bunlar verilmiş olan vekâletin büsbütün aksine yapılıyor. Hâkimiyet kayıtsız, şartsız millettenden alındı, kayıtsız, şartsız iktidara geçti.

İşte bu sebeplerle vatandaşın mânevîyatı da maddiyatı gibi kökünden sarsılmıştır. Şimdi vatandaş reyini, vekâletini kime vereceğinde tereddüt içindedir. Vatandaş artık itimat edemiyor. Türkün efendi olarak yaşama, esir olmama azmi hâdiseler karşısında bütün dinamizmiyle faaliyette dir. İktidarı teslim edeceği muhalefet partilerinin esaslı ideolojileri, doktrinleri var mıdır? Varsa nelerdir? Basma kalıp, hemen birbirinin aynı tüzük ve programlarla millet değil, parti, zümre idare olunur. Evvelce ve şimdi olduğu gibi. (x) partisinin programını, tüzüğünü müteaddit defalar istediği halde alamayan vatandaşın çekingen olmasında hakkı yok mudur? Hoş, vatandaş artık onlara da emniyet etmiyor. Çok yerinde söylediğimiz gibi: (Bugün siyasi partilerimizin hemen hepsinde müşahede edilen fikri ve mânevî dağınlığın vatandaş üzerinde güvensizlik yaratan bir unsur olduğuna şaşmamak icap eder.) Yarınki iktidar vatandaşın reyini, "Ben milletin kahir çoğunluğuyla geldim..." diye istismar etmeyecek midir? Üçüncü bir zümre menfaati ve hâkimiyeti kurmayacak mıdır? Vatandaş şimdi iptal edilmiş bütün haklarının üzerindeki zümre menfaat ve saltanatını kaldıracak, onları bir daha her ne suret ve sebeple olursa olsun en hafif bir zedelenmeden koruyacak, buna azmi, imanı olan iktidar istiyor. Buna hangi parti kadirdir? Bu şipheyi, bu itimazsızlığı vatandaşta uyandıran da yine muhalefet partileridir. Onların da hususi menfaatler, ihtiraslar peşinde oldukları, çok kuvvetli, çok zorlu ve zorlayıcı haller karşısında dahi henüz, sizin de ötedenberi müdafaa ettiğiniz birleşmeye, rejimi kurtarmaya yansımalarıyla belli değil mi? Partilerde aşamamalarıyla belli değil mi? Partilerde aşamamalarında vatandaşlar bu zarureti duyuyor ve duyuruyorlar. Bu yukarı, hükmetmeye alışmış yukarı kademelerde bir türlü rağbet görmüyor. Bunlar neye veya nelerine güveniyorlar? Partiler sözcüklerinin vatandaşın zaten bildiği şeyleri tekrarlamalarıyla ne umuyorlar? Filân partinin falan toplantısındaki şu kadar kalabalık onları aldatmasın. Orada toplananlar muhakkak o partinin azası ve taraftarı değildir. "Bunlar da ne söyleyecekler." Merakıyla gelmiş, dinleyen kimselerdir. 1950 de D.P. ye rey verenler yüzde doksan küsur oldu amma bunun belki yüzde beşi veya onu partide kayıtlıydı. Yani memleketimizde herhangi bir parti yalnız kendi azasına güvenerek iktidara gelemez. Sayın liderler, diğer parti ileri gelenleri bunu

kabul etmelidirler. Bu bir vakıa, bir hakikattir. Bunun aksi, sadece vehim olan düşünce veya kanaatle (Biz kazanırız.) diye ortaya atılmak kendi partilerinin olduğu kadar ve hattâ çok daha ziyade milletin aleyhine, zararına olur. Amasya Belediye seçimleri canlı bir derstir. Vatandaş on seneye evvelki vatandaş değildir. Bağrının yanıklığı kadar kafası uyanıktır. Artık mukadderatını teslim edeceği partiden (hüna hakkını) yazacak fetvalar istemiyor. Şimdiki seçimde vatandaş ya vilâyet ve Belediye seçimlerinde olduğu gibi sandık başına gitmeyecek, yahut partilerin bu dağınlığı karşısında vereceği reylerin dağılması neticesine sebep olacaktır. Bugünkü kanunlarla seçim, daha ağırlaştırılmasa bile, çok arızalı değil midir? Henüz susan iktidarın birşeyler hazırladığı ne mâlûm? Ekseriyet elinde olduğu için akıbet

daima tehlikeli olabilir. Muhalefetin de hiç şüphesiz tamamıyla bildiği bunları vatandaş da çok yakından biliyor. Bildiği içindir ki muhalefetten gafil avlanmayı istemiyor.

Münevvere gelince: O fikrin esir edilip zincire vurulamayacağını, öldürülüp gömülemeyeceğini çoktan bilmektedir. Münevveri üzen, ona içtimâî, siyasi sahada düşen vatânî vazifeyi yapmayı engelleyen partilerin bu hususi durumlarıdır. Seçimde selim ve salim bir istikâmet ve netice elde edebilmek için herşeyden önce ve yalnız rejim için her türlü menfaat düşüncelerini bir tarafa bırakmak olmalıdır. Vatandıstan gizli, vatandaş üstü düşünceler, hareketleri bir defa daha tecrübe çok mânasız, o kadar da tehlikeli, zararlı olur.

Derin saygılarımla.

Dr. İhsan ÖZGEN

..... Mademki,
Para biriktireceksiniz
En istifadeli yolu
araştırınız

✓ 50 000 lira sermaye ikramiyesi

Ayda 1 000 lira daimi irat

HER HESAP SAHİBİNE

6 000 liralık hayat sigortası

HER HESAP SAHİBİNE

6 000 liralık kaza sigortası

temin eden,

**İRATLI
SİGORTALI
İKRAMİYELİ
BİR TASARRUF HESABI
AÇTIRINIZ**

- Her 200 kişilik grupta 1 kişi mutlak sermaye ikramiyesi veya irat kazanır.
- Bu hesaplar Bankanın diğer para ve apartman ikramiyelerine iştirak eder, paranıza normal faiz verir.
- İrat ödemeleri derhal başlar.

TÜRKİYE KREDİ

BANKASI

İSTANBUL

ANKARA

ADANA

İZMİR

5

GENEL SİGORTA

Eğitimde Siyasi İstismar

Forum Dergisine,

Türkiye'de adalet, milli eğitim, ormancılık, din partiler üstü kurumlar haline getirilmedikçe ileri, uygar bir ulus olmak zordur. Bu kurumların zerrece demogojiye gelir tarafı yoktur. Partilerimizin programlarının esasında değişiklik olmadığına göre pekâlâ partiler üstü duruma getirilebilir bu kurumlar.

Çok partili hayata girdiğimizden beri en çok zarar görenlerin başında ekim kurumlarımız ve ormanlarımız gelir. Erk (iktidar) koltuğuna yerleşmek için orman bölgesindeki köylülere, "Orman dâvalarından sizi kurtaracağız. Ormandan açtığımız tarlalarımıza tapu vereceğiz." gibi sözler söyliyerek oy toplamıştır. Aynı şekilde devamsızlıktan kovuşturmayı uğrayanlara "Sizi, bu türlü tedirginliklerden, lüzumsuz işlerden kurtaracağız." diyerek oy avcılığı yapılmış, devam işi esaslı şekilde aksattırılmıştır. 1940-1945 arası milli eğitim hareketi ve başarılarına, hızlı tempoya bir daha rastlanmamasında, çok partili hayatın aksak taraflarını görebiliriz.

Milli Eğitim işlerimiz bugün bir çıkmaz içindedir. Çalışanların bir çoğu geçim kaygısı ile ekmeğinden olmamak için otomat olarak saatinde derse girip çıkmaktadır. Sapa, ıssız yerlerde bunu da yapmayanlar eksik değildir. Çalışma motifi, salt geçim kaygısı olursa o kişi korkak ve âcizdir. Bu bakanlığın işleri nasıl yürüsün istenildiği gibi! Her gelen bakan, kendi usunun erdiğince işleri düzenlemeye kalkarsa sonunun ne olacağını kestirmek zor olmasa gerek. İkiye bir milli eğitimin görevlilerinden büyük çoğunluk komünistlikle, çıktığı yerler komünist yuvaları olarak adlandırılmakla hiçbir kazancımızın olamayacağını, zararın ise tahminimizin çok üstünde olduğunu bir türlü anlıyoruz. Veya anlamak istemiyoruz. Bunun da başlıca sebebi demogoji bence. Geçmiş her ne pahasına olursa olsun kötümek, koltukların ısısını berkitmek. Küçük çıkar kaygılarının ulus çıkarına üstün tutulması, gücünü anlamamak, kördöğüşü. Bu hareketlerin zaman, enerji kaybı olduğunu artık anlamak sırası çoktan geçti.

Suçlandırılıp durulan öğretmenlerin çoğu sinmiş, pısrıklaşmıştır. Çıktıkları okulları söyleyememektedirler. Ne dek ezginlik içinde olduklarını tahmin etmek bile güçtür. Koskoca bir ulusun hemen hemen hepsi onlara bilisizce saldırdıktan sonra insan ayakta duranlara, bütün suçlamaları bir yana bırakıp çalışanlara ne dek saygı duysa azdır. Köy Enstitüsü çakışlı bir arkadaşla yolculuk yapmıştık. Ankaradan İzmir'e bir zaman. Yakından tanıyordum arkadaş. Söz açıldı, kaynaklara dek uzandı. Arkadaş öğretmen olduğu kalde, lise çıkışlı, çiftçi olduğunu söyledi. Yine yedek subayda, gezilerimde birçokları inkâr etmişlerdi kaynaklarım. Böyle korkutulmuş, sindirilmiş büyük çoğunluktan fazla bir fayda geleceğini sanmıyorum. Bu öğretmenler, kendisinden buz gibi soğutulmuş ana, baba, kardeşleri ile başbaşa

birakılmıştır. Devamsızlık alabildiğine. Yasarları uygulamaya kalksa düşmanlık ve kinleri pekiştirmekten başka işe yaramaz.

Şunu unutmamak gerek ki milli eğitimle ilgili yasalar, 1940-1945 arası uygulandığı, öğretmenlere çeşitli işlerinde yardım yapıldığı halde sonraları bunları göremiyoruz. Öğretmene yardım etmek şöyle dursun, zarar verilmiştir. Halkın gözünden düşürmek için ne gerekse yapılmıştır. Yetenekli gençler bugün ne yapıp yapıp öğretmenlikten ayrılmaktadırlar. İnsan, bu durum karşısında elinde olmayarak "Zayıf kişilerin yetiştireceği toplum, daha kafaca gerileyeceğine göre geleceğimiz nereye varacak bu gidişle." diye düşünüyor. Eğitim sorunlarımız, bunlardan bilhassa ilk öğretim esaslı şekilde ele alınmalı, bu yurdun üzerinde yaşayanların hepsinin insanca yaşaması sağlanmalıdır. İnandırılması biraz güç ama yine de söyliyelim. Mersin gibi büyükçe zengin bir yerimizde bile bazı yörelerinde bilisiz oranı % 80 e yakın. Bu durum pek az kişiyi bile ilgilendiriyor, üzmüyor. Köylerde okuyan kız çocuk sayısı da son yıllarda çok azalmıştır. Nerde o, "İlk öğretim dâvası insan olma, millet olma dâvasıdır." günleri ve heyecanı!

Orta öğretime gelince bu kısımda zerrece anlayış birliği yoktur. Haksızlığa kurban gidenler, "lütfa uğrıyanlar" alabildiğine. Tam bir bocalama. Sebebi kendi sorunlarımızı araştırmadan yabancı eğitim yöntemlerini olduğu gibi kopya etmek. Bir parça adapte edilse belki bütün çalışmalar boşa gitmiyebilir. Çalışmaya, araştırmaya hiç gelemiyoruz ki... Bunun için de sonuç başarısızlık. 1923 ten bu yana yetişmiş, acunca tanınmış kaç sanat, ilim adamımız var? Bu yetişememede asıl sebeplerden biri de okullarımızın bu kararsızlığıdır. Öğretmen, öğrenci egemenliğini de unutmamak gerek.

Ortaokul öğretmeni arkadaşlardan biriyle aramızda şöyle bir konuşma geçtiydi daha yeni: "Bence ortaokullardan hak edenler mezun edilmeli, zerrece müsama ha edilmemeli. Ancak böylece demir gibi, sağlam bilgili kişiler yetiştirilebilir. Devlet işlerini korkusuzca verebilirsin böylelerine" diyordu. Arkadaş öğretmendi. Hayatta söylediği ilkeyi uyguluyacaktı şüphesiz. Haklı olduğu tarafı, bugünkü devlet memurluğu seçimi, her okuldan mezun olanı mesleğine, işine göre atamaktı. Her mezun olan devlet işlerine katılıyordu. Öyle ise seçim okullarda yapılmalıydı. Demokrasi eğitim anlayışına göre ise her vatandaşın yetenekleri yönünde yetiştirilmesi gerekti. Böyle olunca da bazı derslerden yardımıla geçmesi dek doğan bir şey olmazdı. Bu iki anlayışta olan öğretmenlerin birleşmesi epeyce güçtür. Öyleyse kurban vermek hiçtendir. Bu çıkmazlardan biz ne zaman kurtulacağız, emeklerimizi değerlendireceğiz, zamandan kazanacağız?

Adalet, din, milli eğitim, orman işlerimizde her ne pahasına olursa olsun fedakârlık yapılmamalı. Partililerimiz kazanma şanslarını bu kurumlar dışında aramalıdır.

Saygılar

Mersin - Sayan

Köv Davamız ve Hakikatler

FORUM Yazı Kuruluna;

Forum'un 43. sayısında Sayın Aydın Yalçın köy mevzuunu ele alarak hakikî bir tenkid ve tahlilini yapmıştı.

73. sayıdan beri de bu mevzu ile alakalı yazıları takip ettiğimiz için, bu yazı serisi hakkında derginizin görüşünü selâhiyetli bir kalem sahibinden biz de bekliyorduk, Forum şimdilik susmayı tercih ediyor. Maalesef "Forum fikir kulübü" de harekete geçmedi...

T. C.

Ziraat Bankası

Yurt içinde 545 Şube ve Ajansı, dünyanın her tarafındaki muhabirleriyle sayın müşterilerinin emrindedir.

Vadeli, vadesiz tasarruf hesapları
1957 ikramiye tutarı

2.000.000 Liradır.

BU ZENGİN PLÂNDAN

Gayrimenkuller, dolgun para ikramiyeleri bulunmaktadır.

79. sayıda Bay Zeki Oturan'lı yine bu mevzu temas ederek realiteleri olduğu gibi aksettirip güzel bir tahlilini yapıyor... Ama Bay Oturanlı; biz herşeyden evvel yaranın dış görünüşü üzerinde duruyoruz, sebepleri üzerinde değil. Evet önce muayene, sonra teşhis en sonra tedavi. Fakat bizimki nazariyattan ileri gidemiyor. Davamız büyük ve memleket davasıdır, program tatbik etmek, köylüyü ve memleketi kalkındırmak... Bir okuyucu arkadaşın da savunduğu gibi köylünün hayat görüşünü değil de her yeniliğe karşı gelen ve dünyanın yalancı olduğunu savunan köy imamlarının yerine aydın kafalıları yerleştirmekle işe başlamalıyız. Köylünün hayat standardını aynı derecede yükseltmedikçe bu "kabil" midir? Bunun münakaşasına girmeden önce şehirlerimize, münevver sayılan kasabalarımıza bir göz almak yerinde olur kanaatındayım.

Biz umumî dertlerimizi bırakıp passif meseleler üzerinde duruyoruz. Köyü kalkındırılmıyor. Kasabalarımızın durumu bundan üstün değil ki. Şehir, kasaba kadınları hâlâ umacı kılığında kurtulamazken, kadın milletvekillerimiz mecliste bu mevzu tasvip edercesine ususup otururken; köye, köylüye örnek olacak kasabalarımızda türbe, türbe; ziyaret, ziyaret kurban adakları yapılırken, din hakiki temizlik ve benliğini kaybedip türbedarlar elinde istismar edilirken nasıl olur da topyekûn bir köy kalkınmasından bahsedebiliriz. Şehir köye örnek olacak, o taassubu atacak ki köylü örnek alsın. Tarlada, çeşmede, evde, çalışırken ne peçesi vardır köylü kadınının ne de çarşafı... Normal kadın kılığındadır. Şehirli gibi birer umacı kılığında değil. Muhterem kadın milletvekillerimiz bir anadolu seyahati yapsalar da bu acıklı durumu gözleriyle bir görseler.

Muhterem okuyucu arkadaşlar, köy dertlerini toptan savunalım; evet köylere

geşmeler yapılsın, okul temelleri atılsın. Çok güzel ama öğretmensiz köyde hadi ilk okulu bitiren de o peçenin altına giren veya o müteassıp muhitteki ana ve babanın tesir ve telkiniyle yetişecek değil mi?

Biz dāvaya hakkıyla dört elle sarılıp da inkılaplarımızın umdeleri üzerinde titizlikle durmazsak, camilere dolan ve şairlerimize mevzu teşkil eden 5-15 yaşındaki kızlarımızın, elif heceleyen çocuklarımızın istikballeri endişe vericidir.

Inkılâpları yeni yerleşen bir memlekette eskiye temayül fazladır. Bugün bunun açık misallerini ve semelerini görüyoruz. Komşu kasabalardan birisinde bir cami ve türbe var; ziyaret kasdiyle kurban götüren bir kafileye gezmek bahanesiyle ben de katıldım. Manzara yürekler acısı... Cami etrafındaki mezar taşlarına sarılıp ondan çeşitli dertlerine deva arayan kadınlar, caminin eşğine yüzükoyun yatan kızlar, gelinler, daha acı tarafı caminin yakınında kükürtlü bir muntikadan geçip geldiği için hafif ılık durumda bulunan kaynak suyu ve bu sudaki bahıklar hakkında halkın inancı, rivayetler, telkinler... Burası o kadar kutsiyet atfedilip yadedilmekte idi ki hayretimi gizliyemedim. Bizim gittiğimiz gün komşu kasabalardan 3 kamyon dolusu halk ziyarete gelmişti. Bu her gün böyle dolup taşıyormuş. Evet Yaratacağına huşu içinde ibadet her insan vasfını taşıyan için arzu edilen bir mefhumdur, fakat bizlere millet olarak çok yazık oluyor. Caminin içini dolaşıyoruz. Bu arada saate baktım yanımda duran liseli bir genç saat durmuş dedi. Ben: "Hayır bu Alaturka saattir" dedim. O sırada imam atıldı: "Evet efendim o ezanı saattir" dedi. Takvim ve saatin değiştirilmesi hakkındaki inkılap eseri ancak münevverlerimizin yolundaki saat için mer'idir.

Etrafı dağlar ve derelerle çevrili kasabamızı bu seneki sel felâketi harabetti. Buna saç başı açık ve çıplak gezen kadın-

ların çıplak gezmelerinin sebep olduğunu savunan büyük vatandaş topluluğunu bu zihniyetten kurtaracak yollar arayıp, sel tahribatının ancak dere ağızlarına çekilecek kuvvetli setlerle önlenebileceğini anlamadıkça bu mevzuda ATATÜRK, inkılap ve ideal gençliği olarak dāvaya sarılmadıkça, ileri milletlerin Ay'a yaptıkları seyahate biz ancak kağı ile iştirak etmekten ileri geçemeyeceğiz.

Boş saatlerimizin değerlendirilmesine gelince bu da bir hayli üzücü meselelerimiz, münevverlerimiz maalesef tavla maçlarının konkin yarışlarının, briç ve bezik oyunlarının zevkini her zevkin üstünde tutup lokallerimiz, kulüplerimiz, münevver muhitleri birer oyun yuvası halinden kurtulmadıkça ve bu zihniyet devam ettikçe münevverlerimizden birşey bekleyemeyiz. Esas olarak ilk önce münevverlerimizin bir zihniyet değişikliğine ihtiyaç var. Neme-lâzımcılık içimi kemirirken ve her şeyi hükümetten bekleme hastalığına müptelâ iken bu millet daha uzun seneler hiçbir şeye kavuşamaz. Bir avuçluk ve 2,5 senelik İsrail'e ve çalışmalarına; bize ve vaziyetimize bakacak olursak mesele tamamen anlaşılır zannediyorum.

Bay Nudralı siz de haklısınız köylü vatandaşa biz ne verdik ki ne istiyelim. Evet doğru O ezanı kutsî bilir, okunurken huşu içinde onu dinler. Çünkü İstiklâl Marşının mâna ve ehemmiyetini ona anlatmadık ki onu da aynı hürmet hissiyle dinlesin. Köy sohbetlerine gelince bu da işaret ettiğiniz gibi köylü her geleni dinler, dinler, sanki vazifesiymiş gibi dinler. Sonra, sonrası hiç... Çünkü ona monoton dinleme hastalığına alıştırmışız. Türkiyede münevver hakikat uğruna mücadeleyi gözüne aldığı anda Türkiye manen kalkınmış demektir.

Hürmetlerimle.

Zeki BÜYÜKTANIR — Gürün

Kültür ve Sanat

Eğitimde Araştırmanın Lüzumu

Cemal YILDIRIM

Bizde öğretmenlerin pek çoğu eğitimde araştırmanın lüzumuna inansalar bile, bunun kendilerine düşen bir iş olduğunu kabul etmezler. Gerçekten, öğretmenler işlerinin araştırma değil, öğretim olduğunu söyleyebilirler. Bazı öğretmenler de araştırmanın kendilerine düşen bir iş olduğunu belki kabul ederler, fakat bundan ameli bir netice alınacağına inanmazlar.

Aslında araştırmanın lüzumunu belirtmek, hele bunu öğretmenlere anlatmak hiç de zor değildir. Memleketimizde okulla-

ra devam eden öğrenci sayısı ile okul çağında olup da henüz devam etme imkânından yoksun bulunan çocuk sayısı göz önüne alırsa, eğitimin bizim için ne derece önemli olduğu daha iyi kavranır. Ancak eğitimin önemini kavramak meseleyi hal-letmek demek olmuyor. Bizde eğitimin önemi hiç değilse aydın zümrece kavranalı yüzyılı geçtiği halde, eğitim dāvalarımızın başlıcaları bile henüz bir hal şekline bağlanamamıştır. Sebebi nedir bunun acaba?

Niçin bizde bir çok alanlarda olduğu gibi

eğitim alanında da bocalamalar bitmiyor?

Bu soruya cevap aramadan önce hemen belirtelim ki, eğitim işini yüzde yüz yoluna koymuş, artık bu alanda çözülmeye muhtaç meselesi kalmamış tek millet gösterilemez. Eğitim bütün sosyal konular ve teknikler gibi son derece seyyal ve kaypak bir vetiredir. Belli ilke ve metodları olmakla beraber, kesin kanunları yoktur. Bu sebeple mükemmel ve her zaman cari olacak bir eğitim sistemi arkasında koşmak, çölde serap peşine takılmak gibi boşunadır.

Böyle olmakla beraber, umutsuzluğa kapılmak için de sebep yoktur. Bir çok milletler başlıca eğitim problemlerine bir hal şekli bulmuş, daha iyi hal şekilleri arkasında da durmadan koşmaktadırlar. Onların başardıklarını, hiç değilse örnek alarak, biz de gerçekleştirebiliriz. Buna özenmedik de diyemeyiz. Hattâ bu yolda çok ileri gitmiş olmalıyız ki, bugün artık taklide karşı memlekette yaygın bir tepki, inanmazlıktan ileri gelen bir istihza bile hissedilmektedir. Batılı memleketlere özenmelerimizin beklenen sonuçları vermeyiş, o

memleketlerdeki tutumu, meseleleri ele alış ölçülerini bir türlü kavrayamamaktan ileri geliyor. Nedir bizi onlara ulaştıramayan bu engel?

Uzun tartışmalara girmeksizin söyliyelim : Bizde eğitim henüz metafizik devrini tamamlayıp ilim çağına geçememiştir. Her hangi bir mevzuun metafizik devrinde olmasından şunu anlıyoruz : O mevzuun izahı ve anlaşılması kendi dışında ve üstünde bir takım sebeplere bağlıdır; olaylardan değil, peşin yargı ve ilkelerden hareket edilir. On yedinci yüzyıla gelinceye kadar bütün düşünce dallarında hâkim olan metod, bütün doğruların ancak peşin "mukademe" lerden hareket eden yargılamalarla elde edileceğine sıkı sıkıya bağlanmış bu metoddu. Onun içindir ki, o zamana kadar aslında yalnız felsefe vardı, bugün bildiğimiz çeşitli ilim dalları kendi başlarına birer hüviyet taşımamaktaydılar.

On yedinci yüzyılda insan düşüncesinde yeni bir metod ve ölçü belirmiştir. Artık tabiat olayları önceden konmuş ilke ve yargılara göre değil, gözlem ve araştırma yolları ile ele alınıyor. Önce astronomi ve fizik kollarında uygulama alanı bulan bu yeni metod, çok geçmeden diğer ilim kollarına da birer birer girmiştir. Netice ne olmuştur?

Netice insanlık tarihinde eşine rastlanmayan bir gelişme ve ilerleme çağına açılması olmuştur. Medenî insanın üstünlüğünü sağlayan bilgi ve teknik işte bu metodun, yani olayları gözleme, araştırma ve denemeye tâbi tutma faaliyetinin, ürünüdür. On yedinci yüzyıldan önce de insan zihni durmadan tabiatın sırlarını çözmeğe, insan bilgisini artırmaya, yeni açıklama tarzları aramaya uğraşmıştır, elbette. Fakat ancak ilim zihniyetinin doğuşu ile der ki, insanoğlu bilgi ve anlayışında bir ilerleme sağlayabilmiş, tabiatın bazı sırlarını çözmüş, çevresi üzerinde hâkimiyet kurma yoluna girebilmiştir.

Görülüyor ki, insan fikir tarihinde bu gelişme esas itibarıyla metafizik düşünce tarzından ilmi araştırma metoduna geçişten doğmuştur.

O halde, hâlâ peşin yargıların, ferdi düşüncelerin ve dogmatik inançların pençesinde bocalayan eğitimimiz için araştırma metoduna bağlanmaktan başka ne gibi bir çıkar yol düşünülebilir?

Batı ülkelerinde eğitim alanında sağlanan gelişmelerin büyük bir kısmı sistemli ve devamlı araştırma ve incelemelerin neticesi olmuştur. Türk eğitiminin bugünkü çıkmazdan kurtulması içinde hiç şüphesiz aynı yolları takip etmemizle mümkün olacaktır.

Şüphesiz ki, eğitim alanında yapılması gerekli araştırmaların büyük bir kısmı Millî Eğitim Bakanlığı ile Üniversitelere düşer. Zaten Talim ve Terbiye Dairesinin kuruluş amaçlarından birini de bu teşkil eder. Ne var ki, eğitimde araştırma, öğretmenlerin yardım ve işbirliği sağlanmadıkça pek ileriye gidemez ve beklenen sonucu veremez. Araştırma bakımından öğretmenin durumu son derece elverişlidir. Zira eğitimin can alacak noktasında o yer almıştır. Eğitimin özü, öğretmenin kafası ile öğrencinin kafasını temasa getirmektir. Bunun dışında kalan bütün teşkilât, sistem,

program v.s. ise sırf bu teması kolaylaştırmak, daha verimli kılmak içindir.

Ancak, başta da belirttiğimiz gibi, öğretmenlerin çoğu araştırmaya olan ihtiyacı kabul etseler bile, bunun kendilerine düşen bir iş olmadığı üzerinde belki de ısrar edeceklerdir. Onlar haklı olarak böyle bir işin gerektirdiği ne zamana, ne paraya ne de malzeme ve araçlara sahip olmadıklarını ileri sürebilirler.

Aslında öğretmenler içinde hiç farkında olmaksızın araştırma yapanlar, öğretim ve eğitim çalışmalarını kısmen de olsa elde ettikleri neticelere göre yürütenler az değildir. Tıpkı Moliere'in komedi kahramanlarından biri gibi : Bütün hayatınca nesir konuşmuş da haberi yokmuş. İyi bir öğretmen durmadan gözlem ve deneyim yapar. Bu faaliyeti şahsî tecrübelerine ve ampirik mahiyette bir takım neticelere inhisar etse bile gene de faydadan uzak değildir. Günlük çalışmalarında karşılaştığı problemlere çözüm yolları arayan her öğretmen bir nevi araştırmada bulunuyor demektir. Zira araştırma denilen şey, bir soru sormak, bu soruyu olaylara dayanan bir cevap bulmaktan ibarettir. Zaten bütün araştırmalar, gerçek durumlarda ortaya çıkan problemlerle başlar. Bu sebeptir ki, iş başında bulunan öğretmenler araştırma bakımından çok müsait durumdadırlar. Hattâ öğretmenler karşılaştıkları problemlere dair soru sormakla kalsalar bile, bir çeşit araştırma yapmış sayılırlar; çünkü soru sorulmaksızın cevap beklenilemez.

Araştırma konusunda da zaten öğretmenlere düşen en önemli iş belli başlı problemleri yakalamak, bunlar üzerinde düşünmektir. Unutmamak gerekir ki, geniş ölçüde alınırca, araştırma bir teşkilât, bütçe ve işbirliği meselesidir. Öğretmenlerin ferdi kalan faaliyetleri çok değerli olmakla beraber hiçbir zaman dâvayı kökünden halletmeğe yetmez. Batı ülkelerinin çoğunda, öğretmenler ferdi, hattâ grup halinde araştırma faaliyetleri gösterdikleri halde, problemleri memleket ölçüsünde ve bütünü ile ele almak için Eğitim Araştırma Enstitüleri kurulmuştur. Bir araştırma merkezi bir yandan problemleri öncelik sıralarına göre ele alırken, öte yandan öğretmenleri kendi

muhitlerinde araştırmaya sevk etmek, onlara yol göstermek, onlarla karşılıklı işbirliğine girişmek suretiyle iki cephede çalışabilir.

Memleketimizde böyle bir araştırma enstitüsünün kurulması öğretmenleri zaten son derece mahdut olan inceleme faaliyetlerinden alıkoymak şöyle dursun, tam tersine, onları bu yolda daha fazla uyandırmak, gayrete getirmek hususunda önayak olacaktır. Bir kere araştırmaya olan ihtiyaç daha iyi anlaşılacak, başlıca problemler ortaya çıkacak; sonra da, öğretmenler kendi alanlarında ve çevrelerinde girişecekleri araştırmalardan birer netice beklileyebileceklerdir.

Yukarıda işaret edildiği üzere, araştırma her şeyden önce bir zihniyet iklimine ihtiyaç gösterir. Öğretmenin her türlü peşin fikirlerden, alışkanlık veya otorite baskısından uzaklaşması bu zihniyet ikliminin ilk şartıdır. Eğitim bir kültür faaliyetidir. Son derece canlı ve karmaşık bir süreçtir. Üstelik her biri apayrı bir dünya olan çocuklarla karşı karşıyayız. Böyle bir durumda, peşin ve ezber fikirlerle harekete geçmek, yılanmış usullerle çalışmak, ders kitabı kaidelerine bağlı kalmak yalnız verimsiz olmakla kalmaz, zarar da verir. İyi bir öğretmen açık kafalı, şüpheli bir kimsedir. Körükörüne bağlandığı hiçbir düşüncesi, denemeden geçirmedeği hiçbir yargısı yoktur. İlimde olduğu gibi eğitimde de faraziyelere, teorik bazı prensiplere yer vardır elbette. Ancak bunlar bir kere kabul edilip bir daha bırakılmıyacak şeyler olmamalıdır. Araştırma dediğimiz faaliyet de, bir bakıma, genel mahiyette olan fikir ve prensiplerin deney ile gözleme vurulmasından ibarettir zaten.

O halde her şeyden önce araştırmamızın lüzumuna inanmak ve mânasını kavramak gelir. Bundan sonra ne gibi meselelerin çözümlenmesi ihtiyacı gösterdiği tesbit edilir. En sonunda da, tesbit edilen problemlerin ele alınma, inceleme ve çözümlenme yolları aranır. Araştırmada ikinci safhayı teşkil eden problemlerin tesbiti konusunu bundan sonraki yazımıza bırakıyoruz.

Sait Faik Armağanı Yahut Kaybeden Kazanıyor

III

Bekir ÇİFTÇİ

Geçen iki yazımızda, Sait Faik hikâye armağanının üzerinde durulmaya değer bir sanat olayı olduğunu söyledikten sonra, Sait Faik'in adını taşıyan böyle bir yarışmada yarığlar kurulunun, kişisel beğenilerinden çok, armağana adını veren sanatçının tutumunu gözönüne alarak oy kullanmaları gerektiğini belirtmiştik. Her ne kadar önce, armağanın üç yıldır süregelen dağılışı şekli üzerinde durmak lüzumunu ileri sürdükse de, şimdilik 957 Sait Faik

armağanını kazanan ve kaybedenlerden söz açmayı yeterli buluyorum.

Şair Necati Cumalı'nın kazandığı 957 yılı Sait Faik armağanını kaybedenler arasında şu sanatçılar bulunmaktadır : Tektaş Ağaoglu, Kemal Bilbaşar, Muzaffer Buyrukçu, Özcan Ergüder, Orhan Kemal, Tefik Kent, Nezihe Meriç, Kemal Tahir...

Biz önce armağanı kaybeden iki sanatçımızdan söz açacağız. Özcan Ergüder ve Nezihe Meriç'ten... Sonra da kazanan Neca-

ti Cumalı'dan... Hemen şunu belirtmek yerinde olur ki, kaybeden diğer bütün sanatçıları ele almak ve Necati Cumalı ile kıyaslamak mümkündür. Ancak edebiyat dünyamızın söz birliği etmiş gibi, böyle bir armağana lâyık gördüğü Ergüder ve Meriç'le, Necati Cumalı'nın sanatlarının bir arada incelenmesi, bizi asıl söylemek istediğimiz noktaya götürmeye yetecektir. Yoksa maksadımız Ergüder ve Meriç'in sanatlarını tahlil etmek yahut sadece bu iki sanatçımızın Cumalı'ya oranla "daha iyi" olduklarını söylemek değildir.

Maskeli Balo :

Özcan Ergüder armağana bu adı taşıyan, 166 sayfalık ve içinde 9 hikâye bulunan kitabı ile katıldı. Maskeli Balo, yazarın kitap halindeki ilk eseri...

Özcan Ergüder'in kitabını okur okumaz, verilebilecek hükümlerin başında, yazarın bireyci olması geliyor. Özcan Ergüder bireyci bir yazar. Toplumsal kaygularından ziyade, kişilerin yıkıntıları ve iç dünyaları, yazarın işlediği başlıca konu. Ancak bu işi Ergüder bilerek, bilimsel bir yolla yapıyor... İç dünyaları ne kadar farklı olursa olsun, kişisel yetenekler, kişisel düşünceler; kişiye bağlı şartlar ne kadar değişik olursa olsun, toplumun iç dünyaya etkisinin aynı yoldan olacağı, sonuçlardaki farklılara rağmen, toplumun eşit etmenlerle kişiyi etkileyeceği su götürmez bir gerçektir. Toplumun çeşitli katlarında, ekmeğin yahut aşkın kişiyi etkileme gücü elbette ki farklıdır. Ama aynı toplum içinde bulunan kişilerin, katlarındaki farklılara karşılık, o topluma has etmenlerin baskısı altında kalacakları inkâr edilemez. Bir X toplumunun aşağı katlarında yaşayan kişiyle, Y toplumunun aynı katında yaşayan kişinin karşılaştığı dış baskılar birbirinden farklıdır. Aynı ekmeğin derdi, aynı parasızlık, aynı umutsuzluk iki ayrı toplumun iki ayrı insanını birbirinden farklı şekilde etkiler. Buna karşılık toplumun yukarı katlarına çıktıkça, bu farklar büsbütün artar.

Aşağı ve yukarı katlarıyla, problemlerinin farklılığı ile bir toplum diğerine nazaran, bütünü ile farklıdır. Kişilerin iç dünyasını incelerken bunun gözönüne alınması, sanatçıyı kuru bir biçimcilğe götürür. İşte Özcan Ergüder bireysel psikolojik halleri, bilhassa aşk konusunu incelerken bu noktayı biran bile ikinci plâna düşürmüyor. Bilinçteki gerçek baskılar, toplumun etkileri bilinç altına yaratıyor. Hikâyelerinin bütününde bilinç altına inmesi ve zaman zaman da sürreel yollara başvurmasına rağmen, gerçekten uzaklaşmıyor.

Özcan Ergüder'in dolayısıyla verdiği toplum, hikâyelerinde en gerçekçi, en toplumsal gerçekçi hikâyecide dahi rastlanması güç bir şekilde gözleme tâbi tutulmuş. Örneğe, "Korkunçlar" adını taşıyan hikâye. Bu hikâyede bir Ömer var. Ömer delidir, bir kasabannın, yahut bir ufak sahil şehrinin, şamar oğlanı gibi birşey. Dilsizdir. Çocuklar taşlarlar, şehrin hamalları ise döverler. Hikâyede yer yer iç konuşmalar vardır. Deli Ömer'in sayıklamaları, iç konuşmaları ile bilinç altına inilir. Onun güvercinlere bir ufak beslemenin memelerine duyduğu ilgi, şuuraltında belli belirsiz bu iç konuşmaları ile incelenir. Bu hikâyede

dahi, bir rakı sofrası başında oturan kaymakam, hâkim, komiser, acenta baştan aşağı bizdendir. Üstelik en ufak ayrıntılarına kadar gözlemeden geçirilmiştir. İşte Özcan Ergüder iyiden iyice elenmiş bir toplum bilgisinden sonra, bireysel sanat yapan bir hikâyecidir. Toplum bilimleri, psikolojiyi bilen, en iyi şekilde hattâ Türk toplumuna uygulayabilen yazar, bu kitabı ile batılı anlamda metodlu hikâyeciliğin bir örneğini vermiştir.

Klasik bir anlayışla, hikâyede bulunması gereken türlü kavramlara bu hikâyelerde rastlıyamıyoruz: Zaman, yer, olay kavramları yok. Sonuna kadar gerçek kişiler, bu kişilerin iç dünyaları, şuuru şuuraltından ayıran süzgeçten geçip gelen, gene sonuna kadar gerçek toplum olayları var. Her hikâyesinde aynı büyük başarıya ulaşmasını dilediğimiz Özcan Ergüder, Ötesi adlı hikâyede, ayrıntıları tam olarak çizilmemiş üç kişiyi anlatıyor. Gençlerle düşüp kalkan bir kötü kadın, bu kadının dostu, birbirleriyle iyi arkadaş iki genç... Bu hikâyede bazı ayrıntıların kasten karanlıkta bırakıldığına şahit oluyoruz. Buna karşılık, iki gencin, hele hikâyeyi kendi ağzından anlatan gencin iç dünyasına rastlanılmadık bir derinlikte iniyoruz. Saf sevgiye duyulan özlem, şehvetten kaçış, güçlü görünüşler altında bir kadın karşısında gizlenen yenilik duygusu. Aşkla şehvet arasında bocalanan anlara has bir kararsızlık hali, kadının hayatına duyulan insanca merak, yabancı bir ülkede geçen olayı anlatan kahramandaki bize, bizlere vergi zaafı... Üstelik, bu kadar bilimsel bir tarzda yazılan hikâyelerde yer yer görülen zarif, ince bir şiir...

Özcan Ergüder'in sanatını bekleyen en büyük tehlike muhakkak ki, yavanlık ve kuruluştur. Bilimsel bir yol güden sanatçılarımızın çoğunda görülen bu eksiklik Ergüder'de şimdiden önlenmiş bir halde...

Diyebiliriz ki, ilk hikâyesi bizzat Saik Faik tarafından beğenilerek yayımlanmış olan Özcan Ergüder, sevgi ve aşk duygusu başta olmak üzere, çeşitli yönleri ile ele aldığı insanların iç dünyalarını incelemekte gösterdiği başarı, toplumu gözliyerek şuuraltına inmekteki mahareti, tuttuğu yolun en büyük tehlikesi olan yavanlığı, güzel türkçesi ve insan sevgisi ile atlatmadaki ustalığı ile 957 yılı Saik Faik armağanını kazanabilecek en iyi hikâyecilerimizden biri idi.

Topal Koşma :

Nezihe Meriç'in ilk hikâye kitabı olan Boz Bulank, 953 yılında çıkmıştı. Kitabın arka kapakındaki tanıtma yazısında şöyle bir cümle vardı: "Konularını daha çok, büyük şehirde yaşayan orta halli kişilerin çevresinden seçen sanatçı, bir yünden onların günlük hayatlarını, toplum içindeki yerlerini, kuvvetli bir mahallî renk içinde belirtirken, öbür yandan iç âlemleri ile dünya görüşlerini verir."

Yayımlandıktan sonra olağanüstü yankılar yaratan bu kitabı okurken, benim düşündüklerim bu yazılanların çok, ama çok ilersindeydi. Çevresini aşan, ancak nasıl bir toplum aradığını bilemeyen, tam yirminci asır Türkiyesinin boşlukta kalmış kızını temsil eden Nezihe Meriç'te bir seyrim selâlim türkü vardı. Hangi ruh halinde ve

hangi çağda bulunursanız bulunun sizi, hemen saracak bir afacan, bir gözlerinin içi gülen, kalbi tertemiz ama büyüklüğünün sözünü bir türlü dinlemeyen, en neşeli anında, eski günlerden kalma içli bir şarkıya başlayıveren bir genç kızın şiiri...

Topal Koşma'da ise aynı havayı küçük farklarla seviyoruz... Çevresini aşmış, bunun için çevresince hoş görülme ama güçsüz bir kızın, toplumumuz içindeki düşünceleri ve davranışları... Hemen şunu söyleyelim ki. Nezihe Meriç'in Topal Koşma'sını incelerken, bu konuda gerçekten dört başı bir mamur yazı olan Seçilmiş Hikâyelerin 64. sayısındaki Tefrik Çavdar imzalı kritikten büyük ölçüde faydalanacağım. Tefrik Çavdar'ın ilk söylediği şey bu çevresini aşma meselesi... Nezihe Meriç, bu toplumun içinden çıkmış biri. Okuyan, duyan, ancak Türk toplumunun kadınlara, genç kızlara tanıdığı şartların içinde, bir takım örf ve an'anelerin dışına çıkmama ya mahkûm bir kız...

Türk toplumunun batıya doğru yaklaşarak, değiştiği bir gerçek. Ama bu değişimin hızı yeterli mi? Nezihe Meriç için değil... O çevreden daha çabuk değişiyor... Toplumdaki en ufak bir kıpırtının dahi, alt katların malı olmadan toplumca benimsendiği söylenemez. Yani değişimler, alt katlara da incek, ya üst kattakiler?... Toplumun değişme sancılarını ilk önce çekenler? Bunlar bu değişmeyi mümkün olabilen hızı içinde benimsemez, yahut bu değişme içinde aktif bir rol almazlarsa ne olacak? Önce toplumla aradaki mesafenin hissedilmesinden doğan bir huzursuzluk başlar. Sonra ayrıntıları kesin olan bir toplum - kişi uyumsuzluğu belirir. En sonra da, toplumu ve onun değerini itme başlar.

Bütün bu ruh hallerine, Topal Koşma'da rastlamak mümkün. Önce bir dengesizlik olduğu farkına varılıyor... Çocukluk günlerinin o rahat, o problemsiz yaşayışına imreniliyor. Yalnızlık duygusu gelip sarıyor dört bir yöreyi... Toplumla arada bir mesafenin kaldığı anlaşılıyor. Bunun sebepleri araştırılıyor. Neden sonra, ne topluma inmenin ve ne de toplumu bulunulan seviyeye çıkarmanın mümkün olmadığı anlaşılınca, topluma bir hinc duyulmaya başlanıyor. Toplumun en dil uzatılmaz gibi gelen değerleri küçümseniyor. Bunlara karşılık elbetteki, bir kurtuluş noktası mevcuttur. Bir hal çaresi bulmak elbetteki vardır. Ancak Nezihe Meriç, Topal Koşma'daki hepsi de SUSUZ adını taşıyan hikâyelerinde bu noktaya henüz gelmiş değildir.

Topal Koşma'da, doldurulmasını gerekli bulduğumuz boşluklar bıraksa da, Nezihe Meriç konu, dil ve gözlemleri ile gerçek bir başarıya ulaşmış bulunuyor. Dışına çıktığı için huzursuzluk duyduğu toplum, içinde yaşadığımız toplumdur. Ele aldığı konular, günlük yaşayışımızda dahi karşımıza çıkan, ancak, üzerinde dikkatle durmaya zaman ve kuvvet bulamadığımız konulardır. Bunlar biraz da, Nezihe Meriç'in en başta gelen problemleri olduğu için, ummadığımız bir tutumla önümüze seriliyor. Ummadığımız diyorum. Çünkü, Nezihe Meriç'in alabildiğine yığıt bir yönü var. Erkek problemini, duyduğu gibi önümüze seriyor... Serserilik yapmak istediğini, yaptığını söylüyor. Bütün bu davranışları için-

de siz, Nezihe Meriç'in toplumdaki yerini arama çabasını sezebiliyorsunuz. Örneğe, "Annemin misafir gününde çekip bağa gittim. İstanbul'dan geldi diye, bana hoş geldin demeye gitmişlerdi. Ata bindiğim gibi çarşığı birbirine kattım. Böyle yapmam doğru mu? Peki? Çevre ve ben? Bu durumun, gelişi güzel, gündelik hafiflikten nerede ayrılıyor. Tanrı bilir hafiflik yapmıyorum. Canımın istediğini ve eğri bulmadığımı yapıyorum." Sonra onu kantin espirilerinden yeni kurtulmuş, bir erkek arkadaşına biraz hayran, biraz hamî, biraz değil alabildiğine arkadaş bambaşka havalarda görüyoruz : "Sevdalık ince maraz türküsünü ilk ondan duydum. Kalın sesiyle söyledi. Kaşları çatırdı kendiliğinden. Söylerken gülerdi. Sesi yoktu. Haşarı bir oğlan çocuğunun uçurtma yaparken takındığı ağırbaşlılık gelirdi üstüne. Gülerdik... O, Mozart getirirdi bir gün kendince : Mozart, katkısız saf maviler, aydınlık griler üzerinde, ışıktan çizilmiş geometrik şekillerdir..."

Nezihe Meriç, toplumla arasındaki farkları en belirli bir şekilde tartışan, henüz bulamamasına karşılık, huzursuzluğuna çareler arayan tam çağımızın hikâyesini yazan bir sanatçı olarak çıkıyor karşımıza... Yeter mi bu kadarı? Belki de yetmez. Ama onun deli fişek bir şiiri var... Başında her daim muhalif rüzgârlar esiyor. Hikâyelerinde konular, daha doğrusu konu birliği bir yana, dili ve gözlem gücü bu armağanı almaya yeter mi? Hele adı Sait Faik olan bir hikâye armağanı için evet diyorum.

Hikâye belirli bir olayı anlatmak, yaşayışımızdan belirli bir süreyi kaleme almak sanatı mıdır? Elbette ki hayır... Olayın, olayı gözlem şeklinin, olayı anlatışın, olaya anlam verişin bir özelliği olsa gerek... Gerek Nezihe Meriç'te ve gerekse Özcan Ergüder'de bu özelliklere fazlasıyla rastlıyoruz.

Gelelim Bay Necati Cumalı'ya... Değişik Gözle adını taşıyan kitabında 9 hikâye var. Günlük yaşayışımızdan, alelade seçilmiş, hiçbir özelliği olmayan bazı anıların ve olayların rastgele ve başarısız bir dille anlatılması... Bunlar Necati Cumalı'nın hikâyeleridir. Birinci hikâyede, bir bar kadını, bir de bu kadının bir dostu vardır. Kadın dostunu kıskandırmak için bir erkekle locaya çıkar... Ama dostu olan erkek, kıskanmaktan ziyade soğur. Koşup gelen kadın, yalvarmalarına rağmen, kadını artık, "DEĞİŞİK GÖZLE" gören erkek herşeyi terkedip çıkar gider... İşte bu cümle hikâyeye, hikâye de kitaba adını verir (DEĞİŞİK GÖZLE).

Hikâye şöyle başlıyor : "Bar تنها sayıldı. Daha arada tek tük gelenlerin çoğu kapıdan bakıp oturmadan geri dönüyorlardı. Tenha zamanında barın ışıkları büsbütün çok geliyordu göze. Caz susuyordu."

Daha arada tek tük gelenlerin çoğu... Bu bir Necati Cumalı Türkçesidir. Bir de "Aklim Arkada Kalacak" adını taşıyan hikâye var. Bakın ne diyor. 957 yılı Sait Faik armağanı sahibi Bay Necati Cumalı, "Çocukların ağlamasına dayanmam. Bir fena olurum duydum mu. Çocuklar boş yere ağlamaz. Şu dünyada çocukların ağlaması ne kadar azalrsa, bilin ki kötülükler de o

kadar azalmıştır. Ağlayan bir çocuk sesi duyar da, ilgilenirseniz, bilin ki şu bozuk düzenin sizi üzecek bir olayı ile karşılaşacaksınız."

Değerli FORUM okuyucuları ne ile karşılaşacak mısınız? "Şu bozuk düzenin sizi üzecek bir olayı ile..." Öyle mi okuyucularım? Öyle değil mi? Necati Cumalı söylüyor bunu... Üstelik, çocukların ağlamasını, yeryüzündeki kötülüklerle bağlıyor. Tamam mı? Hikâyeye devam edelim. "Pencerenin önünde baktım : karşı komşumuz Boşnak Nuri'nin küçük oğlu, yalnayak, donsuz, kapılarını önünde yüzükoyun düşmüş ağlıyor.

Demedim mi çocuklar boş yere ağlamaz diye?"

Demmişti....

Armağanı kazanmasında şahsen hiçbir kabahat ve suitaksiri bulunmayan Bay Necati Cumalı'yı bu sütunlarda teşhir etmek niyetinde değilim. Sadece bir iki noktayı yazmakla yetindim. Bu Bay Necati Cumalı, Sait Faik Armağanını kazanmış-

tır. O Özcan Ergüder'le, O Nezihe Meriç'te kazanamamışlardır. Kazanamamak ne kelime, birer oy dahi alamamışlardır.

Bu armağan, bir miras bölüşür gibi, üç yıldır böylece dağıtılmaktadır. Bu armağana katılıp da kazanamamak, bir nevi değer ölçüsü olmuştur. Ama Sait Faik'in parasıyla dağıtılan, O'nun adını taşıyan bu armağanı böylece ticari ve iktisadi bir takım mülâhazalarla, sebil etmeye kimsenin hakkı var mıdır? Yazdığı bir yazıda, "Hep aynı yerdeyim. On yıl, on beş yıl evvel durduğum yerde" diyen bir Bay Yaşar Nabi'nin bu hareketlerini önlemek mümkün olmayacak mıdır? Olacaktır. Kısa zamanda gerçek sanatveserlerin tümünü kaybettiğini, elindeki silâhların sadece para kazanmaya yaradığını, Bay Yaşar Nabi görecektir. Ama ya bütün maksadı para kazanmak ise. Dünyanın hiçbir yerinde para kazanmak, daha fazla kazanmayı istemek suç değildir... Yeter ki...

Evet Yeter ki, sanat adına işlenen bu "fahiş hatalara" bir son verilsin....

Kitaplar Arasında

Zencilerin Kaderi

Ahmet OKTAY

Yurdumuzda yıllardır tartışılan bir aydınlar konusu vardır. Ne zaman halkımızın esenliğinden, toplumun ilerleyişini köstekleyen gerici kuvvetlerden söz edilse, sonunda bu aydınlar sorununa gelinir. Gerçekten yurdumuzun yararına bir bileşim yapabilmemiş aydın kişi çok azdır. Bu gerçeğin nedenleri var elbet. İşte bu nedenleri ve varılması gerekli bileşimi, üç kitap içinde araştırmaya, tartışmaya başladı. Atilla İlhan. Sokaktaki Adam'da sorunun bir kısmını, toplumla çatışan, onunla bağlarını kuramayan birini işlemiş, anlatmaya çalışmıştı. İkinci kitabı olan Zenciler Birbirine Benzemez'de, bu bağı herşeye rağmen kurmaya çabalayan birini anlatıyor. Atilla İlhan'ın getirmek istediği konu çok önemlidir. Yaptığı tespitler, vardığı sonuçlar uzun zaman tartışılabilir niteliktedir.

Dikkat edilecek olursa bizim aydınlarımızın çoğu, kaypak bir toplum katından, orta tabakadan gelmektedir. Bu orta tabaka aydınları zamanla bozuluyor, oppurtünizme, sinizme v.s. yakalanıyorlar. Halkımızla ilgileri kesiliyor. Sanat alanında ise bu bozulma, Kant'a bağlı bir "formalizm" ve "sübjektif idealizm" şeklinde kendini gösteriyor. Bu durum belirli devrelerle tekrarlanmakta, yurdumuz da, halkımız da bundan zarar görmektedir. Bu acı durumun nedenleri, herşeyden önce etrafı bir toplumsal - ekonomik araştırmayı gerektirmektedir. Ne yazık ki elimizde bu tip incelemeler ve kuvvetli belgeler olmadığından, bu konuda gündelik gözlemlere dayanmak zorundayız. Orta tabaka aydınlarının durumuna bir yandan geçim zorlukları, öte yandan yeni ve değiştirici düşün-

celere karşı gerek kitle, gerek devlet yönünden yapılan maddi ve mânevi baskı sebep olmaktadır. Gerçek değeri ve yararı araştırılmadan her devrimci düşünceye saldırmak duygusu, aydınları ya toplumca aforoz edilmek, ya da hapse düşmek tehlikesiyle karşı karşıya bırakmaktadır. Bu ikili çıkmaz, aydınları daha bilgilerini sistemleştirmeden, henüz arama çağındayken bozuyor ve onları toplum içinde yararlı fakat bir türlü ölemiyen varlıklar haline getiriyor. Bazıları da bir zamanlar uğrunda çalışmaya hazırlandıkları halka sırt çeviriyorlar.

Bunlar sorunun kabaca anlatılmaya çalışılan toplumsal - ekonomik yönleri. Fakat için bir de bireysel yönü var bence. Şöyle ki : Bu iyi niyetli aydınlar, her düşüncenin eylem haline geldiği zaman bir değer kazandığını anlamıyor ya da anlamak istemiyorlar. Düşünce ve niyetleri ile eylemleri arasında korkunç bir uçurum var. Halk için çalışmak istedikleri halde, kozmopolit orta tabaka "zihniyeti"nden kurtulamıyorlar. Yani aydınlarımızın çoğu altı kaval-üstü şişhane deyimini doğrulamaktadır. Sistemler olarak edindikleri bilgiler, okudukları kitaplar - bunda yurdumuzda yapılan yayınların da payı var - onları bir anda halkla çatıştırıyor. Halk, esenlik v.s. diyorlar ama, okudukları yazarlar insanı soyut bir uzayda, yalnız ruhsal verileri açısından ele alan, dünya görüşleri ülkücü olan yazarlardır. Oysa bu yazarlar toplumla ilgili tek satır söylemiyor, dış gerçeği ve toplumsal alış verişleri adeta yadsıyarak, zaman ve sistem üstü bir "hümanizm" den bahsediyorlar. Halkın yaşayış, duygu, düşünce ve özlemleriyle il-

gisi olmayan bilgilerle beslenen bu aydınların, ne kadar isterlerse istesinler halkın yanında olmalarına imkân yoktur. Aydınlarımızın içine düştükleri çıkmazın ve son yıllarda edebiyat alanında izleri görülen "suçluluk" duygusunun asıl ve gerçek sebebi burdandır. Durumun gelişmesinde aydınlarımızın kendi kendilerine başlarına oturttukları bazı yazarların da - Ataç gibi S.K. Yetkin gibi - rolü vardır.

Bu kısa açıklama Zenciler Birbirine Benzemez'e biraz ışık tutacaktır gibime geliyor. Çünkü göreceğiz ki Attilâ İlhan ele aldığı sorunu bu türlü bir toplumsal plattform üzerinde incelememiştir.

Romanın kahramanı olan Mehmet Ali, bir hizmetçisiyle efendisinin günâh çocuğu, kısaca bir "piç" tir. Parasız yatılı olarak Sanat Enstitüsünü bitirmiş, sonra bir dostunun yardımıyla bir radyo tamir atölyesi açmıştır. Okumaya, öğrenmeye meraklıdır. Uyuşmadığı topluma yararlı olabilmek için elinden geleni yapar. Fakat boşuna. Günün birinde sevgilisi Sabiha'yı bırakarak kapağı Paris'e atar. Bir kurtuluş ümidi. Paris'te komünistli, Troçkistli, Sosyal Demokratlı bir kalabalık içine düşer. Sonra orospular, kim oldukları çıkarılmayan kaatiller ve Hilde adında bir Alman kızı. Tabii Mehmet Ali bu kıza âşık olacaktır. İşte bu garip kalabalık içinde Mehmet Ali doğruya ve ne olduğunu bilmediği, tanımlamaya çalışmadığı saadeti aramaktadır. Romanın konusu kısaca bu.

Kitabın üstünde durulmaya değer ve tartışılması gereken önemli sorunu, Mehmet Ali'nin bir "piç" olarak seçilmesidir. **Toplumsal bir yarayı deşmek amacını güden her yazar, eserini sağlam toplumsal temellere oturtmak zorundadır.** Aksi halde yazar amacına ulaşamaz ve istemediği halde bazı "tahrifler"e düşer. Attilâ İlhan gerek Sokaktaki Adam'da, gerekse Zenciler'de aydın ve toplum ilişkisini incelemekte ve aydınların halkın yararına bir bileşime ulaşamamalarındaki asıl etmeni toplumsal şartlara bağlanmak çabasıdır. (1) Durum ve kaygısı bu olunca Attilâ İlhan'ın kahramanını daha sağlam ve çizgileri belirli bir tabakadan seçmesi gerekirdi. Oysaki Mehmet Ali bir "piç" olması yüzünden daha işin başında bu toplumla çatışma halindedir. Onun ortada kalması ve ne yapacağını bilmemesi için, toplumsal etkenlere ihtiyacı yoktur. Yakalandığı aşağılık duygusu bu işi yeteri kadar görmektedir. Mehmet Ali'nin bağlandığı her düşünce, yaptığı her davranış bu piç oluşun bir sonucudur. Allah'a inanıyor "piç" olduğu için, yadıyor "piç" olduğu için. Türkiye'de - romanda pek açıkça verilmiyor ama - galiba komünist çevrelere girmiştir, yine "piç" olduğu için. **Mehmet Ali kendi toplum katıyla da, öteki toplum katlarıyla da usul değil, "hissi" bir plânda çatışıyor.**

"... Sonra Allahtır dendi. Kimbilir, olur ya, Allah dalgasını biz kendiliğimizden ortaya koymamışızdır. Kapıcı Rüstem Ağa'nın marifetidir bu, yahut ta hem onun hem de bizim marifetimizdir. Biz, yalnızlığın ve öksüzlüğün bulantısı içindeydik. Rüstem Ağa, Balkan Savaşından dökülmüş bir Rüstem Ağa mektebin kapısını bekliyordu. Ve Allah'ın ayakları dibine oturmuş

ta öyle bekliyordu. Rüstem Ağa aldı bizi Allah'a götürdü. O herşeyi bilirdi. O'nun yaptığı her işte bir hikmet vardı. Çekilen her çilenin bedelini yarın ahrette fazlasıyla ödiyecekti. (...) Eksikliğimiz birden bire değilse bile, ağır ağır, yükselen bir deniz gelmiş de bir kıyı mağarasını doldurmuş gibi, tamamlanmıştı. (Sayfa 58).

"... Biz Sadettin'i gömdük. Sadettin'le birlikte Allah'ı da gömdük. O gece Rüstem Ağa ile ve bütün Rüstem Ağa'larla bir cehennem çekişmesi çekişmiş ve bir kalemede, bezelye gibi terler dökerek bütün ettiğimiz duaları geri almışızdır. Biliyoruz ki Allah bizi affetmez. Fakat biz ki kendi halinde, fakir, anasız babasız bir çocuğuz, bize benzer bir fukaranın canına kasteden bir Kâdir-i Mutlak'ı nasıl affedebiliriz? Ha, nasıl? (Sayfa 102)

"... Hiç olmazsa ustamız gibi, atölyede çalışan öteki işçiler gibi kalkıp gideceğimiz bir yerimiz olsun istemişizdir. Bir yerimiz. Bir anamız, bir babamız. Yalnızlığı kırmak, tuz buz etmek. Yalnızlığın, fakirliğin, bakımsızlığın içimize çakıl çakıl iniverdiği kahırlardan bir silkinişte kurtulmak.

Bir ramazan gecesi kandiller bizi yıldırılmış. İnkârımızdan ve küfrümüzden korkmuşuz. (Sayfa 104 - 105)

"... Biz ki Allah'sız, inkârsız ve Şadiye'siz kalmışız, biz ki cemiyetin haak tu deyip tükürdüğü piçiz, bir yudum oksijen, ufacık bir hal çaresi, altalta yazılmış insanca ve efendice iki mısra için, her nefes yoluna burnumuzu sokuyor, kurban oluyorumuz.

Artık devrimcilik rüyalarımız vardır. Sokak köşelerinde barikatlar kurmak, köprüler atmak, insanlığın saadeti için ölmek rüyalarımız. (Sayfa 147)

Görülüyor ki Mehmet Ali duygularıyla hareket eden biri. Geçtiği zikzaklı yolda, düşünerek, bilime dayanarak durduğu tek nokta yok. **O kendi bireysel sorununu toplumun sorunu haline getirmek istiyor.** Gerçekten yürek ağrıtıcı bir sorunu getirip bireysel bir plân üzerine oturtmak, Attilâ İlhan gibi toplumsal kaygıları olan bir yazar için bağışlanmayacak bir hatadır. Mehmet Ali'nin duygulu davranışları ve bir "piç" oluşu, ister istemez şu soruyu akla getiriyor: **Eğer Mehmet Ali bir "piç" olmasaydı bu duruma gelir ve toplumla çalışır mıydı?** Herhalde hayır. Çünkü o yalnız kendini düşünüyor. Mehmet Ali beğenmediği, benzeşmek istemediği bir Süreyya'nın, bir Ecvet'in yerinde olsaydı yan gelip yatacak, onların yaptıklarını tekrarlayacaktı. İşte Attilâ İlhan bu gerçekleştirme hatası yüzünden hem romanın özünü, hem de Mehmet Ali'yi - ikinci defa - "piç" etmiştir. Eğer Attilâ İlhan işçiler katından yetişmiş bir aydının bunalmı, çatışma ve karşılaştığı güçlükleri anlatmak istediye, tipini daha uygun, daha analı - babalı biri olarak seçebilirdi.

Tartışılabilir ikinci bir nokta da, Attilâ İlhan'ın Sokaktaki Adam'da olduğu gibi bu romanda da "saadet" sorununu mutlak bir anlamda ortaya koyması. Oysa ki insana bağlı her şey gibi saadeti de zaman ve uzay içinde ele almak, düşünmek zorundayız. Mutlağa doğru kaydırılan her

düşün, ister istemez fizik - ötesinin karanlık alanına girer. Attilâ İlhan da bu tehlikeyle karşı karşıya. Mutlak değil, bu çağın gerçekleri içinde düşünülen bir saadet ilgilendirebilir bizi ancak. Bu ikinci dünya savaşının ertesinde özlenilen saadet nedir? Önce bunu aydınlatmak, saptamak gerekiyor. Tomlumsal - ekonomik bunalımların tepe noktasını yaşayan bir çağdayız. Kişi oğluna sunulan her öğretiyi dünyayı onarmaktan değil, değiştirmekten söz açıyor. Çağımızın gerçeği bu olunca, bireylerin tek tek esen olmalarına imkân var mı acaba? Tito'nun ülkesinde Yankoviç'e yer yoktur elbet. Yankoviç'in ülkesinde de EL - Barudi'ye yer olmayacak. Bu durum sonsuz bir akışa mı bağlıdır sorusu, aydınların büyük bir sorumluluk yüklediği çağımızda pek ilginç görünmüyor. Bizim ödevimiz "mümkün" olanı yapmaktır. Bunun için dünyanın ne yöne doğru değişmesini istediğimizi bilmeliyiz. Bu durum Attilâ İlhan gibi "sentez" getirmek kaygısında olan bir yazar için çok daha gerekli. Elektrik düşüncenin modası geçti günümüzde. Oysa ki Attilâ İlhan bu noktaya yaklaşıyor. Bir yandan çoğunluğu, bir yandan tek tek bireyleri düşünüyor. Çoğunluğun çıkarına da olsa hiçbir bireyden vaz geçemiyor. Yanılmıyorsam bunun iki sebebi var. Birincisi, Attilâ İlhan'ın bu noktada toplumsal - ekonomik şartları ve değer ayrılıklarını gözönüne alınamayarak ortak bir insan doğası tasarlaması, ikincisi ise saadeti kişioğlunun özgürlük sorunundan ayırmasıdır. Bu yüzden saadeti somutlaştırılmıyor ve sezilir bir kötümserliğe ulaşıyor.

Zencilere tam anlamıyla bir roman demiyelim dilim varmıyor bir türlü. Varlık'ta yayınlanan Abbas Yolcu serisini ansıtıyor. Daha çok bir anı defteri. Attilâ İlhan çok başarıyla kullandığı kısa cümleyi bu romanda da devam ettiriyor. Hep o şiire yakın anlatım. Asıl uğraşı şiir olan bir yazarın bundan kaçınmayacağını bilirim. Ne var ki dozu bu kadar çok olunca yadırganıyor biraz. Bir anlatım özelliği denemiyor. Hep tekrarlar, ve" lerle kurulan cümleler.

"... Sanki Napoli. Eskiden başlamış ve şimdi bitmeyecek. Bembeyaz bir sabahın içinden, bembeyaz bir geminin sokulup rıhtıma yanaşvermesi ile bitmeyecek. Vezüv'ün kitaptan yahut afişten değil bir gemi küpeştesinden, donuk bir ufka çizilmiş ve yorgun, seyretilmesi ile bitmeyecek. Hava, İtalyancadan başka bir hava. Garip. Duyulmuyor, hiç duyulmuyor. (S. 25).

"... Ve saman yanarmış gibi gizli gizli ağılardık. Kurşunî bir his. Ve dumanlı. Hele geceleri sanki hep boğulmak üzere, hep kanter içinde. Bütün öğretmenler, bütün arkadaşlarımız üzerimize gelir, bizi buluşuk bir suya iterler. Bir daha iterler. Bir daha iterler. Ve sonra ansızın, çocuk. Çocuk ve daima. Uykudan, denizden fırlamış bir yunus gibi fırlardık ve düşünürdük. Yatakhane gece lambaları namus gibi yanarlardı. Hain ve karanlık. (Sayfa 57)

Zencilerin kişileri hep aynı doğru üzerinde duruyor. O kadar birbirlerine benziyorlar ki, bunlara gerçek değil de Mehmet Ali'nin kafasında yaşayan insanlar denebi-

lir. Bir türlü gelişmemişler. Tarihçeleri öylesine eksik ki, hiç birinin çözümlenmesi yapılamıyor. El-Barudi niye Afrika'dan Paris'e gelmiştir? Yankoviç niye öldürülür? Attilâ İlhan "ben o insanları gördüm" diyor. Ama ne yazık ki bize onların birer flü resimlerini gösterebiliyor ancak. Unamunonun Sis'inde nasıl canlıdır kişi, nasıl inandırır bizi gerçekten yaşadığına.

Attilâ İlhan'ın Sokaktaki Adam'da örneğini verdiği sinema yöntemini aşırı derecede geliştirip kullanması ve fiil zamanlarındaki sürekli değişmeler yüzünden bütünlüğün bozulması, romanı yer yer kesintiye uğrattırıyor. Şu rastlantıyı da söylemeden geçemeyeceğim. Mehmet Ali'nin Sevilla ile yatarken Hilde demesi, Remark'ın İnsanları Seveceksin adlı romanında ay-

nen Steiner'in başından geçer.

Sonuç olarak, Zenciler'in Attilâ İlhan'ın romancılığı üzerindeki umutlarımızı hayli kırdığını söyleyebiliriz. Şimdi Herkesin Eli Ötekinin Cebinde adlı roman daha beklenilmeye değer olmuştur.

(1) Sokaktaki Adam'ın arkasındaki konuşmaya bakılması.

Sahip ve Yazı İşleri Müdürü
Nilüfer YALÇIN

Sekreter:
Orhan BALI

Idarehane: Büyük Han, No. 55
Yenişehir - Ankara

Tel: 27531

Haberleşme Adresi:
Posta Kutusu 131 - Ankara

Dizildiği ve Basıldığı Yer:

Ayyıldız Matbaası Tel: 17507
Ankara

daima emrinize amadedir

Motorlu vesait kullananlar BP servis istasyonlarında geniş imkânlarla malik ve cihansümül şöhreti olan bir şirketin dünyaca tanınmış mamullerinden ve servisinden faydalanabilirler.

Arabanızdan daha iyi randıman almak için

BP Energol
"Visco-Static"

—her mevsime uygun motor yağı, aşınmayı %80'e kadar azaltır

BP Energol

—5 defa rafine edilmiş motor yağı

BP Benzini

—daha tatlı, daha yüksek randıman sağlar

Yeşil Sarı

BP şildi British Petroleum Company Limited'in cihansümül teşkilâtının timsalidir